

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

ДУХЭРИГ

№25 (481)

2006
оной
июниин
29
Четверг

№ 73
(21313)

Нажарай
дунда хүхэ
морин харын
4
гарагай
5

Бурят-Мунгул

«Алтаргана» найндэрэй айлшагта амар мэндэ!

Геннадий МАНЖУЕВ

АЛТАРГАНЫН ХҮНДЭЛЭЛДЭ

Агын тойрогой урда талаһаа,
Ангара голой хойто эрьһеэ,
Алас холын Хүлэнбүйрэй
аймагһаа,
Ангууша Бурядай тайгаһаа
Агуу Ехэ бурядай
Алтарганын нааданда
Амия хайрлангүй,
харгыгаа тоолонгүй,
Алтаяа зүүжэ, сэдхэлээ
хоорүүлжэ,

БУРЯТ-МУНГУЛ
ФЕСТИВАЛ
АЛТАРГАНА
УРДА, МОНГОЛУЙН АЯЛДА

Арад зоноороо уулзаһаа ерээлди.
Абарга бүхэ хүбүүдээ дахуулжа,
Азарга хурдан моридоо хүтэлжэ,
Алдарта гарамгай мэргэнүүдээ абажа,
Алтарганын нааданда хабаадахаяа ерээт.
Аба, абгынгаа хуушан нютагта ерээжэ,
Авир сайн айлшан боложо, хүндэлүүлжэ,
Арюухан агаарта аятайхан танилсажа,
Амар тайбан амархыетнай гуйнаб.
Алдар абьяастай, нэрэтэй боложо,
Алтан шагнал сээжэдээ зүүжэ,
Агууехэ алдар нэрэдэ хүртэжэ,
Арад зондоо абьяастай болооройт.
Арюун уураг ябадалта, бэе бээдээ арчаатай
Айбан тайбан нуужа, айл гичин боложо,
Ачлалт, ашгүй, зочин боложо,
Азатай алдар арсалан нэрэдэ хүртөөрэйт.
Алхалхан газартнай алтан мүнгэн болог,
Ажал хэһэн газартнай арад зондоо нэрэ болог.
Агта морин сэргыетнай элээжэ байг,
Алдарта хүбүүд богоһыетнай элээжэ байг.
Алтан хундагатай хатууе амсажа,
Анхилам хортой архидаа согтоогүй,
Алдаа гарангүй, зүрхэндөө гэрэл асаржа,
Анзаргаатай байха хэрэгтэй гэжэ бодоноб.
Албан нээлтын баярта оролсожо,
Адис абажа, арса, зөөхэйемнай амсажа,
Амжалта хүсэжэ, аймагтаа бусажа,
Ардчилаа сагые аялгада дуулаарайт.

ТҮҮХЭНЭЭ

Алтан хуудаһа ирахада, анха түрүүлэн
«Алтаргана» наадан 1994 ондо Монголой
Хэнтэйн аймагай Дадал сомондо, 1996 ондо
энэ аймагай Биндэр сомондо, 1998 ондо тус
аймагай Батшиирээт сомондо эмхидхэгдээ
һэн. 2000 ондо Дорнод аймагай Дашбалбар
сомондо энэ эхэ нааданай үнгэргэгдэхэдэнь,
буряад зоной эртэ урдын дуунай найндэрэе
2002 ондо Агын Бурядай автономито
тойрогто эмхидхэхые шийдхээ бэлэй. 2004
ондо Дорнод аймагай Баян-Дун сомондо энэ
нааданай болохо үедэ 2006 ондо тэрэниие
Буряад орондо үнгэргэхэ эрхэ Буряад орондо
олгогдожо, «Алтарганын» нүүдэ дүлгэтэ туг
республикын тусхай делегацида
дамжуулагдан байгаа.

«ОРОХОДОМНАЙ, ОЛОН БОЛОЖО БАЙТААРАЙМ!»

Бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ хамта
дээрээ 640 мянган буряадууд
ажанууна гээд тоо, баримтанууд
харуулна. 2002 оной зоной тоо
бүридхэлэй дүнгөөр тэрэ тоодо
Росси дотор 460 мянган, Буряад
Республикада 273 мянган
буряадууд ажануудаг юм.

Буряад зон Ази, Европо,
Африка, Австрали болон Хойто
болон Урда Америкэдэ, Ка-
надада, СНГ-гэй бүхы гүрээ

нүүдтэ ажануудаг, ажалладаг
гээшэ. Монгол орондо - 35 мян-
ган, Хитадта - 50 мянга гаран, Ка-
захстанда - 1 мянга, Украинада -
1 мянга тухай, Узбекистанда - 1
мянга шахуу, тэршэлэн Азер-
байджанда, Арменидэ, Бело-
руссидэ, Литвада хэдэ хэдэн
зуугаар буряадууд ажануудаг
гээд мэдэнбди.

Ороной ниислэл Москвада,
шадархи нютагуудтань 7 мянган,

Эрхүү хотодо 7 мянган гээд дам
саашань тоолоо наа, нилээн олон
болохо.

Россин хүн зоной ниитэ
хэмжээндэ буряад үндэһэтэн
тоогоороо 19-дэхи нуури эзэлнэ.
1989 ондо 17-дохи нуурида
байгаа.

Эдэ бүгэдэ тоонуудай
дурдагдананиинь үндэһэтэй.
«Ороходомнай, олон боложо
байгаарайт» гэхэн буряад

арадай үлзы дэмбэрэлтэй үрээл
«Алтаргана» найндэрэй үдэр-
нүүдтэ зэдэлжэ байхань
болтогой! Хэдыбибди, манай
үндэһэтэн, хэдымнай хэлээс
мэдэнэб, хэдымнай мэдэнэгүйб
- буряад үндэһэтэнэй ханаа
зобоомо асуудалнууд шуу.

Дэлхэй түбиин ондо ондоо
булангуудһаа уласхоорондын эхэ
найрта зорижо ерэхэн зоноо,
айлшадаа үнэн сэдхэлһээ

амаршалай. Хамтын аша туһада
харилсаамнай батажахань
болтогой!

«Алтаргана» найндэртэ ха-
баадагшад! Урдынгаа, угайнгаа
баялиг нэргээн арьбадхажа,
урдахи, ерээдүй ажабайдал
тээшэ найдамтай батаар
алхаламнай болтогой!

Уласхоорондын найндэртэ
хабаадагшадта, айлшадта -
халуун мэндэ!

Фестивалийн хүндэтгэ айлшад болон хабаадагшад!
 Ээлжээт «Алтаргана» фестиваль буряад арадай үнэт баялиг, найн ёһоор харилсаха заншал, хани барисаан ба оюун ухаанай эб нэгэниие аршалан хадагалаатай хүндэмүүшэ Буряадай дэбисхэр дээрэ эмхидхэгдэжэ байнаниинь онсо удхатай.
 Уража ябаа залуу халааниие түрэл арадайнгаа соёл, ёһо заншал ба гуримүүдта дуратайгаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ нимэ уулзалгануудай үүргэ сэгнэшгүй.
 Тус фестиваль гансашье үргэн дэлсэтэй соёлой болон спортивна хэмжээн бэшэ, регион хоорондын ба уласхоорондын холбоо харилсаанай оршондо буряад арадай хүгжэлтэдэ шэнэ амисхаал оруулагдаха гээд этигэнэб.
 Фестивальда хабаадагшадта зохёохы үндэр туйлаата, элүүр энхые, аза жаргал хүсэнэб.
**Буряад Республикын
 Правительствын
 Түрүүлэгшэ, Президент
 А.В.ПОТАПОВ.**

Уласхоорондын фестивалийн хүндэтгэ айлшад ба хабаадагшад!
 Хүндэмүүшэ Буряад ороной дэбисхэртэ та бүгэдэниие угтан мэндэшэлжэ, Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай, өөрын зүгһөө «Алтаргана-2006» гэһэн уласхоорондын фестивалийн нээлгээр бултаниетнай амаршалнаб.
 Холо ойрын нута шотагуудаар, хари гүрэнүүдээр ажаһуудаг буряадуудай нэгдэлэй тус найндэр олон арадуудай эб найрамдалай, хани харилсаанай, найхан хүсэлэй холбоо гэршэлнэ.
 Үргэн дэлсэтэй энэ хэмжээ ябуулга саашадаашье бэхижэн хүгжэхэ, оюун ухаанай бэлигэй хүгжэлтэдэ горитой нэмэлтэ оруулаха, соёлой талааршые шэнэ нанал түсэбүүд хараалагдан бэлүүлэгдэхэ бшуу.
 Баян намтартай, нонирхолтой зон сугларжа, танилсан таларжа, зүрхэ сэдхэлдээ баярай найхан мэдэрэл үлөөхэ.
 Республикын буряадуудай һүдэ тэмдэгтэй тут доро халуун харилсаанай уулзалганууд үнгэржэ, энэхэн хэды үдэрнүүд соо буряад хэлэмнай үнэхөөрөөл уласхоорондын харилсаанай хэлэн болохонь болтогой!
 Уласхоорондын фестивалийн хабаадагшадта уран найханай амжалтануудые, илалтануудые хүсэнэб!
**Буряад Республикын Арадай
 Хуралай Түрүүлэгшэ
 А.Г.ЛУБСАНОВ.**

Хотын Захиргаанай, хотын депутатуудай Советэй болон миини зүгһөө VII уласхоорондын үндэһэтэнэй «Алтаргана» фестивальда хабаадагшад болон айлшаар буугшадта халуун амар мэндэ!
 Буряад арадай ёһо заншал, хэлэ болон үндэһэн спорт нэргээхэ уялгатай фестиваль Буряадай ниислэл хото Улаан-Үдэдэ үнгэрхэ болоһондо баяртайб. «Алтарганын» олон тоото хэмжээ ябуулгануудта гансашье арадай талаан бэлигэй болон ёһо гуримай элшэдэ хүртэхэ бэшэ, мүн мүнөөнэй туйлалтануудаар баяжаһан түрэл хэлэ, заншал, наанаан сэдхэл, үндэһэн байра байдал нэгэнтэй дэлхэйн бүхы буряадай оюун ухаанай ганса байһые харахабади.
 Эрдэмэй-практическа конференцидэ хабаадагшадтай хамтын ажал соёл болон искуствада ушардаг бэрхшээл шийдхэлгэдэ туйлаха, хото, регион болон гүрэнүүд хоорондын холбоо харилсаа бүри ехээр бэхижүүлхэ гээд этигэнэб.
 Наратай Буряадай ниислэл хото Улаан-Үдэдэ байжа, фестивалийн хэмжээндэ оролсоһон үйлэ ябадалтай мартагдашагүйгөөр хадуугдаха гээд найданаб.
 Зохёохы хэрэгтэнай амжалта, шэнэ туйлалтануудые хүсэнэб, эрхилхэн ажалтнай аза талаантай байг, амгалан тэнюун ажаһуутыг!
**Улаан-Үдын мэр
 Геннадий АЙДАЕВ.**

Хүндэтгэ нютагаархин!
 «Алтаргана - 2006» гэһэн найндэрөөр үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб. Энэ найндэр найхан заншал болоһондо тон баяртайб. Олон жэлэй туршад фестиваль буряад арадай соёлой заншал ба оюун ухаанай нэгдэлгэ аршалан хамгаалха гэһэн анханайнгаа удха алдаагүй хүржэе бууба.
 Байгша оной «Алтаргана» шанарай дээдын шатада гараха, гансашье соёлой хэмжээн болохо бэшэ, мүн олон тоото үндэһэ яһатануудай ажаһуудаг республикын зониие нэгдүүлхэ аабза гэжэ этигэнэб.
 Найндэрэй нэрэшые онсо удхатай: мүнөө үеһи үйлэ хэрэгүүдэй үймөөн соо арадайнгаа үндэһэн сэдхэл алдангүй, ёһо заншал болон соёлоо аршалан хамгаалха гэһэн зоной дийлшгүй хүсэл оролдогто нютагаархин.
 Соёлой нөөс баялиг, түүхэ бүри гүнзгийгөөр шудалха гэһэн үнэн хүсэл фестивалийн удха соо. Энэ болбол мүнөөдэр тон эригтэй. Тэрэһи мүнөөнэй үйлэ ябадал зүбөөр ойлгохогүйди, амжалтатай хүгжэхгүйди, тиимэһээ ерээдүйнайшые балар байха болоно.
 Бүгдэ Россин, илангаяа Буряадай мандахын түлөө хэгдэжэ байгаа ажалдатнай аза талаан, найндэрэй хэмжээнүүдгэ амжалта хүсэнэб.
**Россин Гүрэнэй Дүүмын депутат,
 Уласхоорондын хэрэгүүдээр хорооной түрүүлэгшын орлогшо, «Нэгдэмэл Росси» гэһэн фракциин гэшүүн
 Василий КУЗНЕЦОВ.**

Хүндэтгэ нүхэд! Буряадай хүндэтгэ ажаһуутгад, айлшад!
 Сибириин федеральна тойрогтохи Россин Федерациин Президентын бүрин эрхэтэ түлөөлэлгын аппаратай, мүн өөрын үмэнзһөө Уласхоорондын «Алтаргана» фестивалийн нээлгээр ушараар таниие амаршалнаб!
 Нонирхолтой үйлэ хэрэгүүдтэй, тусгаар түүхэтэй намтар арад бүхэндэ, хүн бүхэндэшые байдаг гэшэ. Россин Федерациин олонитгэдэ, гүрэн түр эрхилгэдэ үндэһэтэнэй мэдэрэлгэ үргэгдэжэ эхилхэнһээ хойшо Буряадай арадуудай хэлэ, соёл, нэргээлгэ хүгжэжэ захалаа.
 «Алтаргана» найндэр Буряадай дайдаар ургадаг гайхалтай бүхэ сээсгэй нэрээр нэрлэгдэ. Түүхын хойшолонгоор буряад арад олон тоото орон нютагуудаар таран ажаһуубашье, үндэһэн ёһо заншал, соёл болон хэлээ аршалан хамгаалжа шадаа гэһэн гүн удха тус найндэр даана.
 Республикда ажаһуудаг үндэһэ яһатануудай хоорондын харилсаан, угаа хүндэмүүшэ зан Россин саашанхи эб нэгэн байдал тодорхойлоно. Үбгэ эсэгэнэрэйнгээ ёһо заншал баримталан, бүхы Росси болон хүн түрэлтэнтэй хамта адли алхалжа, олониие туйлахабади гэжэ батаар этигэнэб.
 Энэ нур жабхаланта үдэр үнэн зүрхэнһөө «Алтарганын» бүхы хабаадагшадта шэнэ амжалтануудые үрэн үлэнэб.
**Россин Федерациин гүрэнэй юрэнхы советник,
 Буряад Республикадахи ахамда федеральна инспектор
 Борис ДАНИЛОВ.**

ЭРДЭМЭЙ-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИИН ЭРХИМ ХҮНДЭТЭ ХАБААДАГШАД!

Бүхэдэлхэйн байгаали хамгаалгын системэдэ Байгалай дэргэдэхи орон нютагуудай үүргэ сэгнэшгүй. ЮНЕСКО-гой Бүхэдэлхэйн нөөс баялигтай хоороной шийдхэбээр Байгал нуур тунгалаг сээр унанай экосистемн жэшэ болгодожо, ЮНЕСКО-гой Бүхэдэлхэйн нөөс баялигуудай бүридэлдэ оруулһанай ашаар регионой, федеральна болоод уласхоорондын хэмжээндэ Байгалы хамгаалха оршон байгуулаха арга олгодоо. Нэгэн бодолтой олон талын хамтын ажалтай хүсөөр лэ Байгалы аршалан хамгаалжа болоно.
 Олон зуун жэлэй туршад Байгалай регион болбол Зүүн ба Баруун зүүд хоорондын тусгаар хүүргэ мэтэ байгаа, Центральна, Зүүн, Урда болон Дунда Азиин арадуудтай соёлой талаар тон нягта холбоо харилсаа байгуулаа. Байрлаһан дэбисхэр, олон тоото үндэһэ яһанай, шажан мүргэлэй арад зон болоод юунтэйшые зэргэсүүлмээр бэшэ оюун ухаанай үндэр арга боломжонууд республикын түхэл шарай тодоруулаа. Соёлой ба байгаалийн онсо баялиг - республикын хүгжэлтэдэ аргагүй нүлөөлжэ, бүхы дэлхэйн түргэн хубилдаг сагта өөрын нуури эзэлхэ аргатай болгохонь дамжаггүй.
 Соёлой ба байгаалийн гайхамшагта нөөс баялигтай Байгалай дэргэдэхи орон нютагуудые урган хүгжэлтын дэлхэйн жэшээтэ дэбисхэр болгоохын тула гүрэн түрын, олонитын, уласхоорондын байгуулгануудай, засагай муниципальна зургаануудай хүсэ оролдогто тон хэрэгтэй. Регионой соёл болон байгаали хамгаалхын тула мэдээ болоод мэдээсэлэй тусхай ниигэм байгуулаха хүсэлтэй хабаадагшадтай манай республика хамта хүдэлхэ дуратай байнаниие Буряадай Правительствын эрхилхэн конференци гэршэлнэ.
 Буряад Республикын Правительствын ба өөрын үмэнзһөө Үндэһэтэнэй номой сангай болон бүхы библиотечнэ таһагай 125 жэлэй ойн баяраар үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб. Буряад Республикын Тогтоолоор номой сан Буряадай гүрэнэй онсо сэгнтэй объектүүдэй тоодо оруулагдажа, «Буряад Республикын соёлой нөөс баялигтай онсо сэгнтэй объект» гэһэн зэргэ абаа. Манай ажаһуутшадтай эрдэм мэдээс, мэдээсэл ба оюун ухаа үргэдхэлгын талаар номой сангай оруулдаг хубита үндэр дээрэ сэгнэнэб.
 Ерээдүйн үри һадаһадтаа зорюулан, республикын арадуудай соёл хамгаалха хэрэгтэ шэнэ онһон түхээрэлгэнүүдые нэбтэрүүлжэ, мүнөө дээрэ эдэбхитэй ажал ябуулнат. Гадна библиотечкын гол баялиг номууд зандаа. Үндэһэтэнэй номой сангай ойн баярта дашарамдуулан, 2006 он республикада Уншалгын жэл гэжэ Буряад Республикын Правительствын байгуулан Тогтоол урдахи бодол бодотоор гэршэлнэ.
 Ойн баярай хэмжээнүүдые амжалтатай үнгэргэхые, конференци үр дүн түгэс байхые хүсэнэб.
**Буряад Республикын Президент,
 Правительствын Түрүүлэгшэ, Үндэһэтэнэй номой сангай попечительскэ Холбооной Түрүүлэгшэ
 А.В. ПОТАПОВ.**

ХҮНДЭТЭ ЭРДЭМЭЙ-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИДЭ ХАБААДАГШАД!
 Уласхоорондын хэмжээнэй «Байгалай региондо байгаалийн болон соёлой онсо баялиг хамгаалгын бэрхшээлнүүд» гэһэн эрдэмэй-практическа конференцидэ хабаадагшад болон эмхидхэгшэдые Россин Федерациин Соёлой ба олондо мэдээсэлгын министрствын үмэнзһөө амаршалан угтанаб.
 Тус конференци «Мэдээсэлгын ниигэмдэ соёлой олон янза» гэһэн Байгалай мэдээсэлгын-соёлой Уласхоорондын форумой һапанжануудай үргэлжэлэл боложо, Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой сангай 125 жэлэй ойн баярта дашарамдуулан эмхидхэгдэнэ. Форумдо абтаһан дурадхалнууд үргэлжэлөө олохо, бодото ёһоор бэлүүлэгдэжэ эхилхэндэ би баяртайб.
 Соёлой онсо баялиг байгаалийнхитэй нягта холбоотой. Буряад аргагүй баян түүхэтэй, соёлой арга боломжонуудтай, Зүүн болон Баруун зүүдэй соёл, шажан мүргэлэй нүлөөтэйгөөр эб оршондо хүгжэжэ гараа. Россин Федерациин Правительство, Буряад Республикын Правительство, Россин Федерациин Соёлой ба олондо мэдээсэлгын министрство Байгалай региондо социальна эб харилсаа хүгжөөлгэдэ үшөө нэгэ хубитаа оруулба.
 Байгалай регионой байгаалийн болон соёлой онсо баялиг хамгаалгын талаар уласхоорондын хэмжээндэ харилсаан байха тухай конференцидэ хабаадагшад зүбшэхэ.
 Уласхоорондын ба Россин дүршэл дээрэ үндэһэлэн, Байгалай регионой хүгжэлтэдэ үзэгдэдэг бэрхшээлнүүд тушаа үнэн харилсаанай оршон байгуулжа шадахабади гээд этигэнэб.
 Регионой арадууд ба бүхы дэлхэйн амгалан байдал руу шэглэһэн тодо шийдхэбэринүүд конференцидэ абтаха гэжэ батаар найданаб.
 Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой санда ойн баяраарнь амаршалга хүргэнэб. Номой сангууд манай юрын ажабайдалай хуулашагүй хуби болодог, үүргэн захигүй үргэн. Мүнөөдэр Буряадай номой сангууд шэнэ онһон түхээрэлгэнүүдые ажалдаа хэрэглэн, амжалтатай хүгжэнэ. Бүхы хүдэлмэрилгэшэдтэ ажалтнай аша үр эхэтэй байһай гэжэ хүсэн үлэнэб!
**Россин Федерациин соёлой болон олондо мэдээсэлгын министр, Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой сангай попечительскэ Холбооной Түрүүлэгшээнэрэй нэгэн
 А.С.СОКОЛОВ.**

Хүндэтгэ нүхэд!
 Уласхоорондын «Байгалай региондо байгаалийн болон соёлой онсо баялиг хамгаалгын бэрхшээлнүүд» гэһэн эрдэмэй-практическа конференцидэ хабаадагшад болон эмхидхэгшэдые амаршалан угтанаб.
 Байгалай регион байгаалийн гайхамшагта системэ мүн. Түүхын, соёлой болон байгаалийн онсо шэжиыень хараадаа абан хүгжөөхэ хэрэг гараад байна.
 Конференцидэ оруулагдаһан бодото дурадхалнууд регионой хүгжэлтэдэ, уласхоорондын холбоо харилсаанай үр дүн үргэдхэлгэдэ нүлөөлхэ аабза гээд этигэнэб.
 Конференци эмхидхэлгэдэ Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой сангай үүргэ аргагүй ехэ. Мүнөөдэр энэ номой сан 125 жэлэй ойн баяр тэмдэглэжэ байна.
 Иимэ дэмбэрэлтэй үйлэ хэрэг ябуулжа байһандань библиотекын хүдэлмэрилгэшэдэй урда доро дохиноб.
 Конференцидэ хабаадагшадта зохёохы аза талаан, элүүр энхые ба удаан жаргал хүсэн үрэнэб!
**Сибириин Федеральна тойрогто Россин Федерациин Президентын бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ
 А.КВАШНИН.**

УВАЖАЕМЫЕ ЛАУРЕАТЫ - ПОБЕДИТЕЛИ КОНКУРСА «СИМВОЛ ДЕВЯТИ ЗНАМЕН»!
 Приглашаем вас на церемонию награждения в Бурятский театр драмы 1 июля в 10 ч. утра.
 Список лауреатов дан в предыдущем номере газеты.
Оргкомитет.

**УНШАГШЫН
туршалгааа**

АЛТАРГАНА

Арбагар найхан Алтаргана
Арад зоние суглуулна.

Хаанабши даа,
Халха монгол?
Дүтэлыш наашаа.
Дотор монгол.
Баяртай байхабди,
Бураад-монгол!

Бүхы дэлхэйн хубинуудһаа
Бураад монголоой угсаатан
Баримталһан зан заншалтай
Баяртай зугаатай уулзахань.

Олон зоние угтаха

Омогтой бэрхэ бураад байха.

Байгал далайн хизаарһаа

Бүхы Азийн арадууд тараһан.

Булта мүнөө сугларжа,

Баян зугаагаа дэлгэхэнь.

Бүхы дэлхэйн зон соо

Бэрхэ эрдэмтэй бураад байха.

Алтан дэлхэй дээрэ

Арс, зонууднай эбтэй,

Амгалан бултадаа ажаһуухада.

Аюулгүй байдалтай байхабди.

Арбаад гаран эсэгын үедэ

Аша гушанарай ажабайдал

Алтаргана харганаагаар

хамандал,

Аба, эжын ханаанда

Арюун сэбэр ябадаг

Арад зоной амгалан байдал.

Улад зон олоороо сугларжа,

Ухаан зөөриез бултадаа үдхэжэ,

Урагшаа найхан ханаатай

Урагша ябахатнай болгогой!

Николай БАНЗАРАКЦАЕВ.

**ДУРАСХААЛЫНЬ
МҮНХЭ**

Бураад арадай түүхэдэ мүнхэрхэн мэдээжэ эрдэмтэд,
бэлгтэй уран зохёолшод, сэрэгэй жанжанууд тон олон.

Түүрүүшын бураад эрдэмтэн Доржо Банзаров (1822-1855 онууд) дэлхэй дүүрэн мэдээжэ болоһон хүн ха юм даа. Зэдүн талада ажаһуудаг хасаг айдад түрэлхэн Доржо Казаниин гүрэнэй университет эрхимээр дүүргэжэ, «Монголшуудай хара шажан гү, али бөө мүргэл» гэхэн темэдэ диссертаци бэшэжэ хамгаалһан юм. Тэрэ долоон ондоо хари хэлэ гүйсэд шудалһан байгаа. Университет дүүргэхэдэнь, ородой агууехэ эрдэмтэн Лобачевский Банзаровта дипломыень гардуулан түүхэтэй. Мүнөө Россин түүрүү дээдэ хургуулинуудай нэгэн болохо Бураадай гүрэнэй университедтэ тэрэнэй нэрэ олгогдонхой.

Гадаадын эрхэтэдэй дундаһаа анха түүрүүн Түбэд ороноор, Баруун-Жуу (Лхаса) хотоор аяншалһан бураад яһанай хүн Гомбо-Жаб Цыбиков, гадна 1905-1907 онуудай буналгаанда, 1917 оной Феврелин болон Октябриин хубисхалда эдэбхитэйгээр хабаадаһан революционер, Хяагтын аймагһаа урган гараһан Цыремпил Ранжуров болон Монголоой Арадай Республикын, Бураадай автономито гүрэнэй тогтохо хэрэгтэ эдэбхи үүсхэл ехэтэйгээр хамааран оролсоһон Цэбэн Жамцарано, Элбэг-Доржо Ринчино гэгшэд бураад арадай түүхэдэ онсо нуури эзэлнэ. РКП(б)-гэй гэгшүүн, 1927 ондо Бураад-Монголоой партиин обкомой 1-дэхи секретарь байһан Мария Михайловна Сахьяновагай Бураадай түүхын хүгжэлтэдэ оруулан хубита мүн лэ горитой. 1917 оной революционно үйлэ хэрэгүүдтэ үшөө нэгэ бураад эхэнэр Федосья Матвеевна Осодоева хабаадалһан намтартай. Тэрэ Эрхүүгэй областиин түүрүүшын партизанска отрядтай командир Павел Балтахиновой наһанайнь нүхэр байһан юм.

1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалһан Агууехэ дайнда эрэлхэг баатарлигаар байлдаһанайнгаа түлөө нотагаймнай 47 баатар хүбүүд Советскэ Союзай Герой гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй. Советскэ Союзай Герой, полковник Владимир Бузинаевич Борсоев, Советскэ Союзай Герой, генерал-майор Илья Васильевич Балдынов болон бусад.

Дээрэ дурдагдан зоной мүнөө «хада гэр руугаа харинхайшь» наань, тэдээн тухай дурасхаал бураад арадай дунда хэтын хэтэдэ мүнхэ үлэхэл!

Дарга ШАГАДУРОВ,
журналист, дайнай болон
ажалай ветеран.

● ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ ● 21-62-62 ● ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ ●

Понедельник, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
- 10.00 НОВОСТИ
- 10.05 Д/Ф «МЕСТЬ АЛТАЙСКОЙ ПРИНЦЕССЫ»
- 11.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
- 12.00 «МАЛАХОВ +»
- 13.00 НОВОСТИ
- 13.05 К 70-ЛЕТИЮ ГИБДД. «ЧАСОВЫЕ ДОРОГ»
- 14.30 ЛЮДМИЛА ЦЕЛИКОВСКАЯ. «ЛЮБОВЬ И КОВАРСТВО»
- 15.00 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
- 16.00 НОВОСТИ
- 16.20 Т/С «СЫЩИКИ»
- 17.30 «ДОКТОР КУРПАТОВ»
- 18.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
- 19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
- 19.10 «КРИМИНАЛЬНАЯ РОССИЯ». «НИКИТА ИЗ ПОДМОСКОВЬЯ»
- 19.50 Т/С «ЛЮБОВЬ КАК ЛЮБОВЬ»
- 20.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
- 22.00 «ВРЕМЯ»
- 22.30 Т/С «В РИТМЕ ТАНГО»
- 23.30 ЦЕРЕМОНИЯ ЗАКРЫТИЯ XXVIII МОСКОВСКОГО МЕЖДУНАРОДНОГО КИНОФЕСТИВАЛЯ
- 00.20 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
- 00.40 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
- 01.30 «ДОКТОР КУРПАТОВ»
- 02.00 Х/Ф «НОВЫЙ МИРОВОЙ БЕСПОРЯДОК»
- 03.30 Х/Ф «ИГРУШКИ»
- 05.20 Д/Ф «БЕЗУМИЕ БОЛЬШОГО ГОРОДА»
- 06.00 НОВОСТИ

06.05 «БЕЗУМИЕ БОЛЬШОГО ГОРОДА» ОКОНЧАНИЕ

«РОССИЯ»

- 06.10 «НОВЫЙ ДЕНЬ»
- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!» Канал БГТРК
- 07.15, 07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
- 08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.) Канал «Россия»
- 09.45 Х/Ф «ЦЕЛУЮТ ВСЕГДА НЕ ТЕХ» Канал БГТРК
- 1.15 БАМБАХАЙ
- 11.30 УЛГУР
- 11.45 СПОРТ-ЦЕНТР Канал «Россия»
- 12.00 ВЕСТИ Канал БГТРК
- 12.30 «Вести-Бурятия» Канал «Россия»
- 12.50 Т/С «КРОТ-2»
- 14.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
- 15.00 ВЕСТИ Канал БГТРК
- 15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ Канал «Россия»
- 15.40 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
- 17.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
- 18.00 ВЕСТИ Канал БГТРК
- 18.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.) Канал «Россия»
- 18.40 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
- 19.40 Т/С «ВОЛЧИЦА»
- 20.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
- 21.00 ВЕСТИ
- 21.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
- 22.05 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
- 22.15 Т/С «ДЕТИ ВАНЮХИНА»
- 23.10 Х/Ф «ЗАПАДНЯ»

01.15 «ВЕСТИ+»

01.35 Т/С «УГОН»

«НТВ»

- 07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
- 09.10 Т/С «АДВОКАТ»
- 10.00 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»
- 11.00 «СЕГОДНЯ»
- 11.25 «ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ»
- 12.05 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»
- 13.00 Т/С «ЖЕНЩИНЫ В ИГРЕ БЕЗ ПРАВИЛ»
- 14.00 «СЕГОДНЯ»
- 14.30 Т/С «МАРШ ТУРЕЦКОГО»
- 16.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
- 17.00 «СЕГОДНЯ»
- 17.25 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ-4»
- 19.35 «ТВОЙ ШАНС»
- 20.00 «СЕГОДНЯ»
- 20.40 Т/С «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРА СЕЧЕНОВА»
- 21.45 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
- 22.45 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
- 23.00 «СЕГОДНЯ»
- 23.40 Т/С «ЛАНДЫШ СЕРЕБРИСТЫЙ»
- 00.40 Т/С «СЕКС В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ»
- 01.40 «ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ»
- 02.35 Х/Ф «АМЕРИКАНСКИЙ НИНДЖА-3: КРОВАВАЯ ОХОТА»
- 04.05 «ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ТАИН»
- 05.05 Т/С «ДЖОУИ»
- 05.50 Т/С «АЛЬФ»
- 06.15 Д/С «ГВАРДИЯ»

«АРИГ УС»

- 17.00 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
- 17.30 «УМОРА»
- 18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ЖИЗНЬ С УЮТОМ
- 19.00 «ВОЗМОЖНОСТИ ПЛАСТИЧЕСКОЙ ХИРУРГИИ»
- 20.00 «АБИТУРИЕНТ-2006». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
- 20.20 М/Ф
- 20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
- 22.00 «ДОМ-2 НОВАЯ ЛЮБОВЬ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ
- 23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. «АБИТУРИЕНТ-2006». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»

23.45 Х/Ф «АСТЕРИКС И ОБЕЛИКС ПРОТИВ ЦЕЗАРЯ»

«ТВИКОМ»

- 07.00 МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ
- 07.30 М/С «МОГУЧИЕ УТЯТА»
- 07.55 М/С «БЛИЗНЯШКИ-ПЯТЕРНЯШКИ»
- 08.20 Т/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС»
- 08.55 Т/С «МЭШ»
- 09.45 «ОЧЕВИДЕЦ» С С.РОСТОМ
- 10.30 НОВОСТИ «24».
- 11.00 «ЧАС СУДА»
- 12.00 «ЧАС СУДА»
- 12.55 «ВКУСНО ЖИТЬ С ДЖЕЙМИ ОЛИВЕРОМ»
- 13.30 НОВОСТИ «24».
- 14.00 «НЕВЕРоятные ИСТОРИИ» С И.ДЫХОВИЧНЫМ
- 15.00 Т/С «ДРУЗЬЯ»
- 15.30 Т/С «ДРУЗЬЯ»
- 16.00 М/С «ГРИФФИНЫ»
- 16.30 «РАДИ СМЕХА»
- 17.00 «МОЗГОЛОМЫ»
- 18.00 Т/С «ВОВОЧКА»
- 19.45 «АВТО-ДРАЙВ»
- 20.00 «НАШ ГОРОД»
- 20.30 НОВОСТИ «24».
- 21.00 «СДЕЛКА?!»
- 22.00 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
- 23.00 Т/С «СТУДЕНТЫ-2»
- 00.00 Т/С «ДРУЗЬЯ»
- 00.30 НОВОСТИ «24».
- 01.00 «НАШ ГОРОД»
- 01.15 Т/С «ДРУЗЬЯ»

«СТС - «БАЙКАЛ»

- 06.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
- 06.40 М/Ф «БОЦМАН И ПОПУГАЙ»
- 06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
- 07.00 Т/С «33 КВАДРАТНЫХ МЕТРА»
- 07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
- 08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
- 09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
- 09.28 «НАСТРОЕНИЕ» С ЕВГЕНИЕМ ГРИШКОВЦОМ.
- 09.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД»
- 10.00 Х/Ф «МОШЕННИКИ»
- 12.00 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
- 13.00 Т/С «НОВАЯ СЕМЕЙКА АДДАМС»
- 13.30 М/С «ОЗЗИ И ДРИКС»
- 14.00 М/С «СМЕШАРИКИ»
- 14.05 М/С «ПРИНЦЕССА СИССИ»
- 14.30 М/С «САМУРАЙ ИКС»
- 15.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»

15.30 М/С «ЛЮДИ ИКС. ЭВОЛЮЦИЯ»

- 16.00 Т/С «ЛИЗЗИ МАГУАЙЕР»
- 16.30 Т/С «ШКОЛА «ЧЕРНАЯ ДЫРА»
- 17.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
- 17.30 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ»
- 18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД»
- 19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
- 19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
- 19.58 «НАСТРОЕНИЕ» С ЕВГЕНИЕМ ГРИШКОВЦОМ.
- 20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
- 21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
- 21.30 Х/Ф «ОТЧАЯННЫЕ ДОМОХОЗЯЙКИ»
- 23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ.
- 00.00 «СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ. Т/С «ЧАСТИ ТЕЛА»
- 01.00 «СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ. Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
- 01.30 «СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ. Т/С «VERITAS. В ПОИСКАХ ИСТИНЫ»
- 02.10 Т/С «ДЕТЕКТИВНОЕ АГЕНТСТВО «ЛУННЫЙ СВЕТ»

«ДТВ»

- 09.30 М/Ф
- 11.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
- 11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». ГЕОРГИЙ БУРКОВ
- 11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
- 12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
- 12.30 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
- 12.50 Х/Ф «МИЛАЯ ЕВАНГЕЛИНА»
- 14.50 «ДЕНЬГИ С НЕБА»
- 15.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
- 15.30 Т/С «КОМАНДА «А»
- 16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
- 17.30 М/Ф
- 18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». ГЕОРГИЙ БУРКОВ
- 19.00 Х/Ф «ПОСЛЕДНИЕ ДНИ ПОМПЕИ»
- 20.50 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
- 21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
- 22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
- 22.55 Т/С «ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНВОЙ»
- 00.00 Т/С «ОКРУГ КОЛУМБИЯ»
- 01.00 Х/Ф «ПРЕДАТЕЛЬСТВО»
- 03.05 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
- 03.20 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
- 03.45 Т/С «КОМАНДА «А»
- 04.30 МУЗЫКА НА ДТВ

Вторник, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «В РИТМЕ ТАНГО»
11.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
12.00 «МАЛАХОВ +»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Т/С «ТАЛИСМАН»
14.10 М/С «ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ»
14.50 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
16.00 НОВОСТИ
16.20 Т/С «СЫЩИКИ»
17.30 «ДОКТОР КУРПАТОВ»
18.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.10 «ВНЕ ЗАКОНА». «ДРАКУЛА»
19.50 Т/С «ЛЮБОВЬ КАК ЛЮБОВЬ»
20.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «В РИТМЕ ТАНГО»
23.30 КРЕМЛЬ-9. «ЗАГОВОР, КОТОРОГО НЕ БЫЛО»
00.40 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
01.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
01.40 «ДОКТОР КУРПАТОВ»
02.10 Х/Ф «УИМБЛДОН»
04.00 Х/Ф «ДНЕВНИК ЭЛЕН РИМ-БАУЭР»
05.40 Д/Ф «МИХАИЛ КРУГ. УБИЙСТВО ПО ЗАКОНАМ ЖАНРА»
06.00 НОВОСТИ
06.05 «МИХАИЛ КРУГ. УБИЙСТВО ПО ЗАКОНАМ ЖАНРА». ПРОДОЛЖЕНИЕ

РОССИЯ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО. РОССИЯ!»
Канал БГТРК
07.15, 07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
Канал «Россия»
09.50 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
10.55 Т/С «ТАИНЫЙ ЗНАК»
12.00 ВЕСТИ
Канал ВГТРК
12.30 «Вести-Бурятия»
Канал «Россия»
12.50 Т/С «КРОТ-2»
14.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ
Канал БГТРК
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ

Канал «Россия»
15.40 Т/С «ТАИНЫ СЛЕДСТВИЯ»
17.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
18.00 ВЕСТИ
Канал БГТРК
18.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
Канал «Россия»
18.40 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.40 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
21.00 ВЕСТИ
21.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
22.05 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.15 Т/С «ДЕТИ ВАНЮХИНА»
23.15 Х/Ф «ПОЦЕЛУИ ПЕРЕД СМЕРТЬЮ»
01.05 «ВЕСТИ+»
01.25 Т/С «УГОН»
02.25 Х/Ф «МУЖСКАЯ КОМПАНИЯ»
03.35 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ МИРА. МАТЧ 1/2 ФИНАЛА. ПРЯМАЯ ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ ГЕРМАНИИ

НТВ

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.10 Т/С «АДВОКАТ»
10.00 Т/С «МАНГУСТ-2»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «СТИХИЯ»
12.00 Т/С «АЭРОПОРТ»
13.00 Т/С «ЖЕНЩИНЫ В ИГРЕ БЕЗ ПРАВИЛ»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.30 Т/С «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРА СЕЧЕНОВА»
15.30 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
16.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.25 Т/С «МУР ЕСТЬ МУР-3»
Канал БГТРК
19.35 «ПАЗЗЛЫ»
19.45 «ТАМИР»
Канал НТВ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.40 Т/С «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРА СЕЧЕНОВА»
21.45 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
22.45 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИШЕСТВИЕ»
23.00 «СЕГОДНЯ»
23.40 Т/С «ЛАНДЫШ СЕРЕБРИСТЫЙ»
00.40 Т/С «СЕКС В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ»
01.40 Х/Ф «ИНТИМНЫЙ СЛОВАРЬ»
03.35 «ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ТАИН»

АРИГ УС

05.10 Т/С «ДЖОУИ»
05.50 Т/С «АЛЬФ»
06.15 Д/С «ГВАРДИЯ»
07.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
08.00 М/Ф «СКАЗКА СТАРОГО ДУБА»
08.15 «ГЛОБАЛЬНЫЕ НОВОСТИ»
08.20 ЖИЗНЬ С УЮТОМ.
08.30 «АБИТУРИЕНТ-2006»
08.45 ЗНАКИ ЗОДИАКИ
08.50 НАШИ ПЕСНИ
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
09.25 «ЗВЕЗДА НА ДОРОГЕ».
09.40 НАШИ ПЕСНИ
09.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
10.00 Х/Ф «АСТЕРИКС И ОБЕЛИКС ПРОТИВ ЦЕЗАРЯ»
12.15 «УМОРЫ»
13.30 «ЖИЗНЬ, ПОЛНАЯ РАДОСТИ»
14.00 Т/С «ДЕВСТВЕННИЦА»
15.00 «ДЕНЬГИ НА ПРОВОДЕ»
15.30 «ЛУЧШИЕ АНЕКДОТЫ РОССИИ»
16.00 «ОФИС»
17.00 М/С «ЭИ, АРНОЛЬД»
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
18.30 «АБИТУРИЕНТ-2006»
18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
19.00 «ЗАПРЕТНАЯ ЗОНА»
20.00 «ТАКСИ»
20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
21.00 «ДРУГАЯ ЖИЗНЬ».
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ
23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.30 Х/Ф «ДВЕНАДЦАТЬ СТУЛЬЕВ»

Тивиком

07.00 МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ
07.30 «НАШ ГОРОД» СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК
07.50 «БЛИЗНЯШКИ-ПЯТЕРНЯШКИ»
08.15 Т/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС»
08.35 Т/С «МЭШ»
09.25 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
10.30 НОВОСТИ «24».
11.00 «ЧАС СУДА»
12.00 «ЧАС СУДА»
13.00 «ВКУСНО ЖИТЬ С ДЖЕЙМИ ОЛИВЕРОМ»
13.30 НОВОСТИ «24».
14.00 «СДЕЛКА?!»

15.00 Т/С «ДРУЗЬЯ»
15.30 Т/С «ДРУЗЬЯ»
16.00 М/С «ГРИФИНЫ»
16.30 «РАДИ СМЕХА»
17.00 Т/С «ТУРИСТЫ»
18.00 Т/С «СТУДЕНТЫ-2»
19.00 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
20.00 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
20.30 НОВОСТИ «24».
21.00 «СДЕЛКА?!» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
22.00 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
23.00 Т/С «СТУДЕНТЫ-2». «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
00.00 Т/С «ДРУЗЬЯ»
00.30 НОВОСТИ «24».
01.00 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
01.15 Т/С «ДРУЗЬЯ»
01.45 «ФОРМУЛА 1». ГОНКА. ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ США.

СТС - БАЙКАЛ

14.00 М/С «СМЕШАРИКИ»
14.05 М/С «ПРИНЦЕССА СИССИ»
14.30 М/С «САМУРАЙ ИКС»
15.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»
15.30 М/С «ЛЮДИ ИКС. ЭВОЛЮЦИЯ»
16.00 Т/С «ЛИЗЗИ МАГАУЙЕР»
16.30 Т/С «ШКОЛА «ЧЕРНАЯ ДЫРА»
17.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
17.30 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ»
18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД»
19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
19.58 «НАСТРОЕНИЕ» С ЕВГЕНИЕМ ГРИШКОВЦОМ.
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
21.30 Х/Ф «ОТЧАЯННЫЕ ДОМОХОЗЯЙКИ»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ.

23.58 «НАСТРОЕНИЕ» С ЕВГЕНИЕМ ГРИШКОВЦОМ
00.00 Т/С «ЧАСТИ ТЕЛА»
01.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
01.30 Т/С «VERITAS. В ПОИСКАХ ИСТИНЫ»
02.20 Х/Ф «Я МЕЧТАЛА ОБ АФРИКЕ»
04.00 Т/С «ДЕТЕКТИВНОЕ АГЕНТСТВО «ЛУННЫЙ СВЕТ»
05.20 МУЗЫКА НА СТС-БАЙКАЛ

ДТВ

09.30 М/Ф
11.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ» ВСЕВОЛОД БОБРОВ
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «ПРЕДАТЕЛЬСТВО»
14.50 «ДЕНЬГИ С НЕБА»
15.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.30 Т/С «КОМАНДА «А»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». ВСЕВОЛОД БОБРОВ
19.00 Х/Ф «СЛУЧАЙ В ТАЙГЕ»
20.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.30 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.55 Т/С «ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНВОЙ»
00.00 Т/С «ОКРУГ КОЛУМБИЯ»
01.00 Х/Ф «БЕОВУЛЬФ»
03.05 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.20 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
03.45 Т/С «КОМАНДА «А»
04.45 «ДЕВУШКИ НЕ ПРОТИВ...»
05.10 «УДИВИТЕЛЬНАЯ ГОНКА»
05.55 Х/Ф «ПОСЛЕДНИЕ ДНИ ПОМПЕИ»
07.15 МУЗЫКА НА ДТВ

Среда, 5

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «В РИТМЕ ТАНГО»
11.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
12.00 «МАЛАХОВ +»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Т/С «ТАЛИСМАН»
14.10 «ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ»
14.50 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
16.00 НОВОСТИ
16.20 Т/С «СЫЩИКИ»
17.30 «ДОКТОР КУРПАТОВ»
18.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.10 «ВНЕ ЗАКОНА». «ЗАГАДКА СЕРОГО «ФОРДА»
19.50 Т/С «ЛЮБОВЬ КАК ЛЮБОВЬ»
20.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.40 Т/С «В РИТМЕ ТАНГО»
23.50 Д/Ф «ОТПУСК. БИЛЕТ В ОДИН КОНЕЦ»
00.40 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
01.00 УДАРНАЯ СИЛА. «ВИНТОКРЫЛЫЙ «ТЕРМИНАТОР»
01.40 Х/Ф «КУШЕТКА В НЬЮ-ИОРКЕ»
03.50 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ МИРА. ПОЛУФИНАЛ. ПРЯМОЙ ЭФИР ИЗ ГЕРМАНИИ. В ПЕРЕРЫВЕ - НОЧНЫЕ НОВОСТИ
06.00 НОВОСТИ
06.10 Т/С «ЛИНИЯ ОГНЯ»

РОССИЯ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО. РОССИЯ!»
Канал БГТРК
07.15, 07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
Канал «Россия»
09.50 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
10.55 Т/С «ТАИНЫЙ ЗНАК»
12.00 ВЕСТИ
Канал БГТРК
12.30 «Вести-Бурятия»
Канал «Россия»
12.50 Т/С «КРОТ-2»
14.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ
Канал БГТРК
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
Канал «Россия»
15.40 Т/С «ДЕТИ ВАНЮХИНА»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТ

17.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
18.00 ВЕСТИ
Канал БГТРК
18.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
Канал «Россия»
18.40 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.40 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
21.00 ВЕСТИ
21.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
22.05 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.15 Т/С «ДЕТИ ВАНЮХИНА»
00.10 «НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕРЕС». ВСЕМИРНЫЙ САМИТ РЕЛИГИОЗНЫХ ЛИДЕРОВ
00.55 «ВЕСТИ+»
01.15 Х/Ф «ПРИЗРАК»
03.10 «ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ»

НТВ

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.10 Т/С «АДВОКАТ»
10.00 Т/С «МАНГУСТ-2»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.25 «ОСОБО ОПАСЕН!»
12.00 Т/С «АЭРОПОРТ»
13.00 Т/С «ЖЕНЩИНЫ В ИГРЕ БЕЗ ПРАВИЛ»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.30 Т/С «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРА СЕЧЕНОВА»
15.30 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
16.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.25 Т/С «МУР ЕСТЬ МУР-3»
Канал БГТРК
19.35 «ТОЛИ»
Канал НТВ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.40 Т/С «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРА СЕЧЕНОВА»
21.45 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
22.45 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИШЕСТВИЕ»
23.00 «СЕГОДНЯ»
23.40 Т/С «ЛАНДЫШ СЕРЕБРИСТЫЙ»
00.40 Т/С «СЕКС В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ»
01.40 Х/Ф «ВИРТУАЛЬНОСТЬ»
03.35 «СЕКРЕТНЫЕ АРХИВЫ КГБ»
05.05 Т/С «ДЖОУИ»
05.50 Т/С «АЛЬФ»
06.10 Д/С «ГВАРДИЯ»
Канал БГТРК
07.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
08.00 М/Ф
08.15 «ГЛОБАЛЬНЫЕ НОВОСТИ»

08.20 ЖИЗНЬ С УЮТОМ.
08.30 «АБИТУРИЕНТ-2006»
08.45 ЗНАКИ ЗОДИАКИ
08.50 НАШИ ПЕСНИ
09.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
09.25 «ВАШИ ДЕНЬГИ»
09.40 НАШИ ПЕСНИ
09.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
10.00 Х/Ф «12 СТУЛЬЕВ»
12.00 «УМОРЫ»
13.05 М/Ф «КОТОПЕС»
13.30 «ЖИЗНЬ, ПОЛНАЯ РАДОСТИ»
14.00 Т/С «ДЕВСТВЕННИЦА»
15.00 «ДЕНЬГИ НА ПРОВОДЕ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ
15.30 «ЛУЧШИЕ АНЕКДОТЫ ИЗ РОССИИ»
16.00 «ОФИС»
17.00 М/С «ЭИ, АРНОЛЬД»
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
18.30 «АБИТУРИЕНТ-2006»
18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
19.00 «ДРУГАЯ ЖИЗНЬ». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
20.00 «ЗНАКОМЫЕ, НЕЗНАКОМКИ»
20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
21.00 «РЕБЕНОК-РОБОТ»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ
23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.30 Х/Ф «ДВЕНАДЦАТЬ СТУЛЬЕВ»

Тивиком

07.00 МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ
07.30 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
07.55 М/С «БЛИЗНЯШКИ-ПЯТЕРНЯШКИ»
08.20 Т/С «МЭШ»
09.25 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
10.30 НОВОСТИ «24».
11.00 «ЧАС СУДА»
12.00 «ЧАС СУДА»
13.00 «ВКУСНО ЖИТЬ С ДЖЕЙМИ ОЛИВЕРОМ»
13.30 НОВОСТИ «24».
14.00 «СДЕЛКА?!»
15.00 Т/С «ДРУЗЬЯ»
15.30 Т/С «ДРУЗЬЯ»
16.00 М/С «ГРИФИНЫ»
16.30 «РАДИ СМЕХА»
17.00 Т/С «ТУРИСТЫ»
18.00 Т/С «СТУДЕНТЫ-2»
19.00 «ЧУДЕСА КИНО»
19.30 «СВИДАНИЕ ВСПЛЕУЮ»
20.00 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
20.30 НОВОСТИ «24».
21.00 «СДЕЛКА?!» «ПУЛЬС СТО-

Региональный финансово-экономический институт (РФЭИ)

Гос. лицензия № 24-3920 от 20.06.02 г. выд. Мин. обр. Р.Ф. Гос. аккр. А № 060798 от 03.12.02 г. выд. Мин. обр. Р.Ф.

Региональный финансово-экономический техникум (РФЭТ)

Гос. лицензия № 192332 от 29.08.05 г. выд. КолКэ Свид. гос. аккр. СП № 001114 от 13.12.00 г. выд. КолКэ.

Американский Университет Бизнеса и Администрирования (Калифорния, США)

Международная аккредитация Международной Ассоциации Аккредитационных Комиссий по второму высшему образованию (США) от 15.01.2001 г.

СПЕЦИАЛЬНОСТИ: ЭКОНОМИСТ, БУХГАЛТЕР, МЕНЕДЖЕР, МАРКЕТОЛОГ
Эксклюзивная методика обучения доктора экономических наук, профессора, академика С.Л. Аксенова, в процессе которого студент получает не только качественное классическое экономическое образование, но и современное бизнес-образование.

- Доступная, удобная заочно-дистанционная система обучения
Без отрыва от работы, без выездов на сессию
Практическая направленность обучения
Полный комплект учебного материала (готовые лекции-конспекты) входит в плату за обучение

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДИПЛОМ+МЕЖДУНАРОДНЫЙ СЕРТИФИКАТ Американского Университета Бизнеса и Администрирования (США)

За информацией обращаться: г. Улан-Удэ, ул. Ключевская, 41, здание РОСТО ДОСААФ, 3 этаж, каб. 375, тел. (3012) 41-30-74
Часы работы: с 10 до 18. Обед: с 12 до 13. Выходные: суббота и воскресенье.
Адрес для писем: 670013, г. Улан-Удэ, а/я 12268

15.00 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
23.00 Т/С «СТУДЕНТЫ-2».
«ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
00.00 Т/С «ДРУЗЬЯ»
00.30 НОВОСТИ «24».
01.00 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
01.20 Х/Ф «ДЕНЬ ОПАСНОГО СЕКА

21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
21.30 Х/Ф «СВАДЬБА БАРБИ»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ.
00.00 Х/Ф «ЧАСТИ ТЕЛА»
01.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
01.30 Т/С «VERITAS. В ПОИСКАХ ИСТИНЫ»
02.20 Х/Ф «ДВОЙНАЯ РОКИРОВКА»
04.00 Т/С «ДЕТЕКТИВНОЕ АГЕНТСТВО «ЛУННЫЙ СВЕТ»
05.20 МУЗЫКА НА СТС-БАЙКАЛ

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
06.40 М/Ф
06.50 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 Т/С «33 КВАДРАТНЫХ МЕТРА»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД»
10.00 Т/С «ОПЕРАЦИЯ «ЦВЕТ НАЦИИ»
12.00 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
13.00 Т/С «НОВАЯ СЕМЕЙКА АДДАМС»
13.30 М/С «ОЗЗИ И ДРИКС»
14.00 М/С «ПРИНЦЕССА СИССИ»
14.30 М/С «САМУРАЙ ИКС»
15.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»
15.30 М/С «ЛЮДИ ИКС. ЭВОЛЮЦИЯ»
16.00 Т/С «ЛИЗЗИ МАГАУЙЕР»
16.30 Т/С «ШКОЛА «ЧЕРНАЯ ДЫРА»
17.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
17.30 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ»
18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД»
19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»

ДТВ

09.30 М/Ф
11.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». НИКОЛАЙ ЕРЕМЕНКО СТ.
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «БЕОВУЛЬФ»
14.50 «ДЕНЬГИ С НЕБА»
15.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.30 Т/С «КОМАНДА «А»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». НИКОЛАЙ ЕРЕМЕНКО СТ.
19.00 Х/Ф «ЛАРЕЦ МАРИИ МЕДИЧИ»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.55 Т/С «ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНВОЙ»
00.00 Т/С «ОКРУГ КОЛУМБИЯ»
01.00 Х/Ф «БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЖИЗНЬ»
03.05 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.20 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
03.45 Т/С «КОМАНДА «А»
04.40 «ДЕВУШКИ НЕ ПРОТИВ...»
05.10 «УДИВИТЕЛЬНАЯ ГОНКА»
05.55 Х/Ф «СЛУЧАЙ В ТАЙГЕ»
07.20 МУЗЫКА НА ДТВ

«АЛТАРГАНАДА» АГААРХИД БУУБА

Бүхы Росси соогоо мэдээжэ болоһон, «Арадай артист» болон Түбэй телевиденидэ илаһан «Байгал» театрай залуу дуушан, 19-тэй Амархууе хүн зон, аэропортын газар соёлой министрствынхид, түрэл театрайхидын, нүхэдэнь, журналистууд угтаһан, баглаа сэсэгүүдэ барюулһан, угтамжын дуу зориулһан байна. Саб сагаахан, ута гонзогор лимузин машина аэропортын газар хүлэжэ байгаа.

АМАРШАЛАЯ «АРАДАЙ АРТИСТЫЕ»!

Углөөдэрын республикымнай Соёлой министрствын тусхай зал соо (Филармони) болоһон пресс-конференцидэ тоогүй олон фото, тележурналистууд, газет, журналуудай түлөөлэгшэд, харагшаа сугларжа, түрэл Буряадаа, Улаан-Үдэ хотоёо үндэр хэмжээндэ амжалтатай түлөөлһэн Амархуутай уулзажа, олон асуудалнууды табья.

«Тэрэ телепроектэдэ хабаадаһан Павел Мочаловтай, Павла Кученко гэгшэдтэй нүхэсэлэнби, азиат шарайтай байһамни бүри бүхы зоной, илангаяа жюриин тоолоһоной ёһоор дабтагдашагүй, өөрын шэнжэ шанар (экзотико) оруулаа, энэми намда бүри ехэ нэмэлтэ сэгнэлтэ үгөө. Эрин гэшүүд бүхэн намда, булгандамнай пайн хандаса, анхаралтай байгаа. Эгээл түрүүн намайе дэмжэһэн бүхы зондо, Россин, Монголой, Хитадай, Америкын харагшада баяр баясхалан хүргэһэнб. «Fbi music» фирмэтэй табан жэлэй контракт баталһан байнаб. Түрүүн илааб гэжэ дуулахадаа эгигээгүйб, бүхы залай зоние гээрихэ дуран хүрөө. Байра намда үгөө гээгүт, гэр байра Улаан-Үдэдэмнай намда, минии гэртэхиндэ үгөө наань, ехэ баяр-лаха нэм, хаанашые гастрольдо ябахандаа, гэртэйб гэжэ нанан, түргөөр бусахаа яараха нэм» гэжэ олон тоото асуудалда Амархуу харюусаа, тодорхойгоор хоорэжэ үгөө.

Удангүй үглөөнэй 8 сагта Улаан-Үдэ хотын захиргаанай зал соо «арадай артист» Амархууе угтамжын баяр боложо, эсэ-гээгээ - республикымнай, Улаан-Үдымнай бүхы найр наадануудай мэдээжэ режиссер, Буряадай Гүрэнэй циркын үндэһэ нуури табигша, «Байгал» театрай режиссер, Буряад Республикын искусствын габыята ажал яоуулагша Бямбажавын Борхуутай ерэлэн бэлигтэй залуу дуушание, жэшээ харуулан ажалладаг эсэгыень хотын мэр

Г.А.Айдаев, мэрэй орлогшо М.А.Ян гэгшэд хани халуунаар амаршалжа, Улаан-Үдэ тухай дурасхаалай номуудые, баглаа сэсэгүүдые бариба. Харюугай үгэ хэлэһэн Б.Амархууе булганда, амаршалгын телеграмма Москва дамжуулан Геннадий Архипович Айдаевта халуун баяр хүргөө. Наяхан Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ А.В.Потапов талаан бэлигээ Түбэй телевиденээр гэршэлһэн, «арадай артист» болоһон Б.Амархууе хани халуунаар амаршалан, «Железнодорожник» ДК-гай дэргэдэ дуунай студиа баһаа бэлигээ хурсадаһан, саашадаа «Байгал» театрта хүгжөөһөн залуу дуушанда үшөө ехэ амжалта хүсэн, «Буряад Республикын габыята артист» гэхэн үндэр нэрэ зэргэ олгобо. Баглаа сэсэгүүдые энхэргы найхан эжыдэнь - врач-педиатр Амраада Президент эндэ сугларашадай халуун алыга ташалган доро барюулба. Россидэ, түрэл Монголодо габыятай гэр бүлэдэ, Буряад ороние түлөөлһэн хүбүүдэнь үшөө ехэ амжалта, найн найхание, элүүр энхэ ябахые хүсэхэдөө, би өөрөө харгы замай хүдэлмэришэн байһанби гэжэ А.В.Потапов омогорхон хэлээ.

Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо Ф.П.Ботоева, Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо С.Т.Ефимов гэгшэд халуун амаршалга хүргөө. Зохёохы намтартайн республикын соёлой министр В.Б.Прокопьев танилсуула.

«Манай халуун дэмжэлгэ, анхарал доро ороһон Амархуу Россин эстрадын «одон» анха түрүүшынхиде Буряад оронлоо болоо. Бидэнтэй харилсаагаа таһалхагүй. Бидэ тэдэнтэй гэр бүлын, өөрын түлөө ханаата болонобди: өөрын байха гэр байрагүй. Нөөргөө бусаха хүсэлтэй бэлигтэй хүбүүндэ, гэртэхиндэнь байра үгээ асуудал шиндхэлсэгт» гэхэн гол асуудал «Байгал» театрай директор, Россин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Д.Ж.Бадлуев Президентын, Правительствын, Арадай Хуралай хүтэлбэрилэгшэдэй урда табига.

Баяр баясхалангай үгэнүүдые Б.Амархуу хэлэхэдэ, «саашадаашые энэ нэрэ зэргээ үргэхэ, аша туйһетнай харюулаб, оролдохоб» гэжэ тэмдэглээд, Буряадтаа үлэхэ дуратай, Байгал ошохо хүсэлтэй, һүүлдэнь нөөргөө ерэхэ байһанаа онсолбо.

Июнин 30-да Бур АССР-эй 25 жэлэй нэрэмжэтэ республиканска стадион дээрэ үдэһын 21 сагта Амархуугай сольно концерт болохо. Табан жэл болоод, нөөргөө бусаха, бэлигээ харуула Амархууда, гэр бүлэдэнь үшөө ехэ амжалта хүсөөд, гэр байратай болохо бээ гэжэ найдаха дуран хүрэнэ.

Республикын габыята артист болоһон Амархууе халуунаар амаршала!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.
 ЗУРАГ ДЭЭРЭ: республикын габыята артист Амархуу.
 Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Нажарай дулаанда Буряад орон морилһон «Алтаргана» найндэртэ бэлдэлгэ үнинэй хэгдэжэ эхилэнхэй гээд тэмдэглэе. Найндэртэ ерэнхэ зоние зочид буудалда, хамтын байрануудта болон Дээдэ-Онгостойдо байлгачаар түсэблэгдэнхэй. Мүн үсэгдэдэр Агын автономито тойрогһоо хабаадагшаа буужа, Дээдэ-Онгостойдо хэдэн хоногто байрлахааа түбхинэбэ.

Суута буряадай уг гарбалай-хидай түлөөлэгшэд тэндэхи Могойтын, Агын, Дульдаргын гурбан аймагуудһаа ерэнхэй.

Дээдэ-Онгостойдо хэдэн олон майханууд татагданхай, гурбан нэеы гэр табигданхай байна. Соёлой министрн орлогшо С.И.Сёмушевой хэлэхээр, эндэ найндэрэй үедэ милицин, эмшэлэгын пост табигдаха, эдэе хоол, ундаа харяаха напитокүүдые гэхэ мэтэдые худалдажа байха.

Мүнөө дээрээ Агын автономито тойрогой Могойтын аймагһаа хоёр зуун хабаадагша ерэнхэй. Эдэе хоолой талаар полеовой кухни ажаллаха, тэрээндэнь хажуудаха столһоо зайн гал татагдахаар хараалагданхай. Майханууд соогоо амаржа унтаха гэхэн тулада гоё оронүүдые агаархид абажа ерэнхэй.

Тиин мори урилдаанда ёһотой бэрхээр хабаадаха гэжэ агаархид арбаад гаран мориудые ипподром дээрэ асаранхай. Тус зураг дээрэ нютагтаа олон жэлнүүдтэ түрүү нуури эзэлэгшэ Болодонов Валерий, тэндэхи племенной ажахын гүрэнэй албанай дарга Артур Дондоков гэгшэдэ «Папирус» гэжэ нэрэтэй мориной хажууда харанат. Артур Дондоковой хэлэхээр, бүхы мүрысөөнүүд буряад ёһо заншалаар

үнгэргэгдэнэ, харин мори урилдаан Россин мори урилдаанай гуримаар болохо. Тиимэһээ мори унаһан хүн амжалта туйлахан ехэбуруу хэрэг гээшэ, мориной жокейгүйгөөр гансаараа гүйлгэжэ ерэхэ ушар байдаг юм, нимэ ушарта буряадуудай заншалаар моринод шагнал үгэдэг нэн.

Мүнөө дээрээ Агын автономито тойрогто арбан мянган толгой мориной, мүн тиихэдэ племенной заводто 530 мори, хоёр ажахынууд, племенной фермнүүд Догойдо, Илалта нууриин газарнуудта бии.

«Мори урилдаанда хабаадаха хари газарһаа 60-70 мори бууха, тин манай республикын ажахынуудһаа баһал 60-70 мори байха. Июлин 1-дэ морины илгаруулгын комисси ажалаа ябуулха, тус комиссиин хүтэлбэрилэгшэ Хүдөө ажахын универсitetэй профессор И.А.Калашников. Энэ комисси конкурсдо хабаадаха бүхы мориудые шалгаха даабаритай», - гээд, ипподромой ахамна зоотехник Тыштыкова Елена Васильевна хэлэнэ.

Янжама ЖАПОВА.
 Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото-зураг.

ЕХЭ ДҮНГҮҮД ЕРЭХЭЛ

Шарахан хөөрхэн сээгтэй, шангахан бүхэ эшэтэй, шийг нойтондо шэрбэгдэхые, ган гасуурта хатахые мэдэхгүй алтаргана нангин ургамалай бүгэдэ буряадуудай алтан һүлдэ боложо тодорһонийн ехэ дэмбэрэлтэй удхатай. Үнэнхэ буряад газар дээрэ 340 жэлэй саана Үдэ, Сэлэнгэ мурэнүүдэй уулзуурта урган бодон Улаан-Үдэ хотодомнай зунай дунда нарын эхинһээ «Алтаргана» морилоо ерэхэн даа, ерэхэн. Хоёр жэл болоод эх үнгэржэ байдаг энэ фестивалда манай республикын буряад зон аһан шадалаараа оролдожо, дээдын хэмжээндэ үнгэрэхээ эхилһээр үнинэй ааб даа. Наян жэлнүүдһээ иматгал 2000 ондо Дашбалбар хотодо, 2002 ондо - Агада, 2004 ондо Чойбалсан хотодо үнгэргэгдөөд, мүнөө жэнхнэй буряад дайдаа болохоёо байһан улсхоорондын ехэ фестивалие амжалтатай түгээхөө үнгэрэхээ ехэ багагүй бултадаа оролдохоёо байһамнай дамжаггүй.

Манай захиамнаархид хун шубуун гарбалтай, хуһан модон сэргэтэй Хонгоодор зон, уулын улад, урагшаа ханаатай, уран бэлигтэй, хээсээдшые, хаанашые буряад угсаатанайнгаа һүлдэ тугые дээшэнэ лэ үргэжэ ябадагаараа илгардаг. Бишыхан жэшээ болгожо хараа наа, манай Энгорбой нютагаархид ехэ бага гэлтэгүй, барандаа эдбэригтэй, энэ болохоёо байһан «Алтарганада» зориулжа хабаадаа юм.

Эгээл бишыхан балшар хүүгэднай «Хунахан» гэжэ сээрлигэй гэшүүд аймаг соогоо 3-даху нуури хатараараа абажа урмашуулагдаа. Тиихэдэ нур-

гуулимнай «Мүшэхэн» ансамбль «Абай Богдо Гэсэр хаан» гэжэ түүхын урданай наада харуулжа, магтаалда хүртөө. Нютагаймнай наһатайшуулай «Найдаа» ансамбль «Буряад хү-най нэгэ үдэр» гэхэн конкурсдо дундуур нууринууд соо түрүүшын шагнал абаа. Иигэжэл өөһэдынгөө багахан хубитые аймагайнгаа хүгжэлтэдэ оруул-жал байдагбди. «Алтаргана» нааданда зориулан тоосоото хатар наадаа манай аймагайхид эгээл түрүүн хотынгоо тайзан дээрэ харуулжа, үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө. Мүн уран гартанай хэгдэһэн элдэб юумэдэ зоной үзэмжэдэ табигдаа.

«Хоёрдохы мянган жэлэй түрүү хүн» гэгдэһэн Агууехэ Чингис хаанай үеһөө үедэ дамжаһаар ерэнхэ монгол туургата арадайнай соёл, түүхэ баян даа, шэргэшгүй далай мэтэ. Бага балшар наһанһаа эмээл дээрээ үндэһэн монгол-буряад арадай түрэнхэ тоонто нютагаа, инэг нүхэрөө, унажа ябаһан морин эрдэниез дурдан түүрээжэ дууладаг абари зангынь мүнөөшье үргэлжлөөр гэжэ үе сагнай гэршэлэнэ. Энэ гал улаан Нохой жэлэй Сагаалган соогуур «Торгон зам» гэхэн фестиваль манай Улаан-Үдэ хотодо үнгэргэгдэжэ, бүгэдые гайхуулаа, һонирхуулаа. Мүнөө болохоёо байһан «Алтарганын» нааданда тэрлиг хубсаха, малгай, гуталай моодоор нээгдэхэн дамжаггүй. Буряад зомнай ухаан бодолоороо, эрдэм мэдэсээрээ ехэ хүгжэнги арад гэжэ суутай ааб даа.

Мүнөөшье Буряадайманай элитэ хүбүүд, басагад орон доторошье, харин газарааршые талаан бэлигээ гэршэлжэ ябадаг.

Сэнд-Очирын Сэлэнгэ багшын ударидадаг циркын Баярмаа, Аягмаа, Имин, Аня басагад дэлхэйн алышые буланд халуун алыга ташалгаар утгададаг. Мүн тиихэдэ Борхуу Амархуумнай Москвада «Арадай артистын» нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, маанадаа баярлуулба. Түрэл Буряадаа иигэжэ суурхуулжа ябаһан залуушуулые тооложо барахаар бэшэ ааб даа. Ардан Лопсонович Ангархаевнай олон дээгүүр зиндаа дээрээ түүхын эрдэмэй докторой үнэмшэлгэ абажа, Буряад ороноо дээшэнэ үргэлсэбэ. Мүнөө болохоёо байһан «Алтаргана» нааданай үүдэнэй сэлэгдэхэ үеэр нимэ амжалтанууд боложо байхадаа, тон ехэ уда ханартайшые, үлзы дэмбэрэлтэйшыл даа.

Байгал номин далайгаа тойроод хуһан буряадууднай республикынгаа 273 мянган хүн, ондоогоор хэлэбэл, 20 процент гаран лэ болодог. Сагайнгаа эрхээр буряадууд дэлхэй дүүрэн тарашанан, тусхайлбал, Москва хотодо 7 мянга гаран, Эрхүүдэ - 7

мянга, Саха-Яхадта - 6 мянга, Монголодо - 35 мянга, Хитадта - 50 мянга, Казахстан, Украина, Узбекистанда туд бүрээ 1 мянганһаа үлүүтэй, Беларусь, Армени, Латвида нэжээд зуугаад гэжэ статистикын дүнгүүд согсоно. Азар холын Австралида буряадууд бии гэжэ мэдээжэ, тэрээһээ гадуур Урда ба Хойто Америкэдэ, Канада, Европооршые бөөн-бөөн ажаһуудаг. Энэ «Алтарганадамнай» хаа-яагүй элдэб газарһаа делегацинууд ерэхээр хараалагданхай ааб даа. Иигэжэ буряад зон бэе бээтээ харилсажа, баян дүй дүршлөө хубаалдажа, түүхын хуудан соо марттагдашагүй мур үлөөхөн гээшэ. Энэ найр наадаа үндэр хэмжээндэ үнгэргэжэ, буряад арадай гол зорилгоёо бээлүүлхэнэ лабтай. Гол зорилгонь хадаа залуу үетэндэ арадайнгаа шэргэшгүй баялгита хургажа, ойлгуулжа, үндэһэн хэлээ хүгжөөжэ, ажалай ехэ дүнгүүд ерэхэ байһаниинь найдал түрүүлнэ.

З.ЦЫДЕМПИЛОВА.
 Энгорбой нууриин, Захаамин.

БУРЯАД ОРОНОЙ АРАДУУДАЙ ДҮХЭРИГ СОО

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГИМН

Үгэнэ Дамба ЖАЛСАРАЕБАЙ
 Үнгын дайдаар, хангай тайгаар
 нэмжыгшэ
 Үлзы Буряад - манай нангин үлгы.
 Сэлмэг сарюун, сэнхир номин
 шарайшни
 Сэдьхэдэмнай хэзээдэшье зулгы.

Анатолий АНДРЕЕБЭЙ хүгжэм

Холын замда эхын ёһоор юрөөжэ,
 Хүмүүн зондоо хэтын жаргал хүсоош.
 Саяан уулын сэлгээн амыар арюудхан,
 Байгал далайн гэгээн долгёор
 сүршоош.

Эрхим хангал санзай шэнги агаарташ
 Эршэ, хүсөө элсүүлэнгүй яалай!

Эмтэй домтой мүнхын
 уһан аршаандаш
 Эльгэ зүрхөө
 хүртүүлэнгүй яалайб!

Шэрүүн саһаа сусархагүйл хэзээшье
 Шинии заяан, шинии үндэр харгы.
 Эбтэй дорюун бүлын ёһоор
 жаргыш даа,
 Энхэ Буряад - манай нангин үлгы!
 Нангин үлгы!

Ритмы «Алтарганы»

«Философия праздника строится на возрождении, на определении ментального образа современного человека.

Мы должны оглянуться в прошлое, чтоб понять настоящее и заглянуть в будущее.

А для этого крайне необходимо обратиться всем и подумать о будущем этноса.

«Алтаргана» - это своеобразный символ объединения».

Бато БАЯРТУЕВ.

«Культура бурятского народа - часть общемирового наследия. Ее историческую основу составляют ценности, созданные и сохраненные веками. Неотъемлемой частью народной культуры являются разнообразные традиции, обычаи и праздники. В них отражаются особенности быта, своеобразия национального характера, этические и эстетические нормы. Буряты высоко ценят, почитают и успешно развивают традиции искусства, народных промыслов, национальных видов спорта. Это залог душевного и физического здоровья народа, свидетельство его творческой энергии, художественного таланта и предприимчивости».

Баир ЖАМСУЕВ.

Буряад орондомнай 100 гаран үндэһэ яһатан ажаһууна. Үнгэрһэн зуун жэлдэ Сибириин тала дайда ажахын талаар урагштайгаар ашаглагдажа, баруун тээһэ зон олоор нүүжэ ерэнэн байна.

1959 онһоо 1989 он болотор хугасаае абаад үзэбэл, манай республикада ажаһуудаг ородуудай, буряадуудай, украинцуудай, татарнуудай, беларусуудай, армянуудай, азербайджануудай, немецүүдэй тоо олошорһон байна. Үсөөнөөршье хаа, эвенкүүдэй, латышуудай, мордва яһатанай тоо дээшэлээ.

Гэхэ зуура энэ хугасаа соо еврей-нүүдэй, хитадуудай тоо доошолһон байна. Хубилган шэнэхэлгын жэлнүүдтэ Сибириин болон Алас Дурна зүгэй регионуудһаа хүн зон ондоо тээшээ олоор нүүжэ ошоо.

Бурятстадай мэдээсэлнүүдээр, 2002 оной Бүхэроссин хүн зоной тоо бүридхэлгын дүнгөөр абаад үзэбэл, республика дотор ородуудай тоо 666 мянга байгаа. Энээнэй урдахи тоо бүридхэлгынхидэ орходоо, 75 процентһээ 68 процент болотор доошолоо.

Хэрбээе Росси дотор 140 мянган хүнэй хасагуудай зэргэдэ ороһон хаа, манай республикын 51 хүн хасаг болообди

гэжэ мэдүүлээ юм. Эдэнэр ород үндэһэтэнэй тоодо ороно.

Гэхэ зуура, хүн зоной нийтэ хэмжээндэ буряадуудай тоо 1959 онһоо һүүлшын тоо бүридхэл 20-һоо 28 процент хүрэтэр урһаһан байна. Илангаяа Усть-Ордын, Агын Буряад автономно округуудһаа зон олоор нүүжэ ерээ бшуу.

Үндэһэ яһатанай словарьта анха түрүүшынхээ соёдууд оруулагдаба. Эдэнэр мүнөө 2700 хүн. Россин Федерациин үсөөн тоото арадуудай нийтэ нэгэн бэшэмэлдэ оруулагданхай.

Хойто зүгэй үндэһэ яһатан болохо эвенкүүдэй тоо олошоржо, 2, 3 мянгада хүрэнэн байна. һүүлэй үедэ Буряад-тамнай хитадуудай, киргизүүдэй, таджигуудай тоо олошороо.

Европо гүрэнүүдэй түлөөлэгшэд болгарнууд, венгрнүүд, грегүүд, полягууд, румынууд, финнүүд, Азин оронуудай корейцүүд, хитадууд, вьетнамцууд, Америкэ түбиин түлөөлэгшэдшэ эндэмнай бии.

Буряад ороной арадууд хани барисаанай талаар ажана амгалан, эбтэй эетэй, зүришэлдөө үймөөгүй байдалда оршон ажаһуудаг. Энэ хадаа гол туйлалтануудаймнай нэгэн гэшэ.

«ЭВЕНКИЛНИ НИНТЭЛ»

нимэ нэрэтэй фестиваль-конкурс үнгэрһэн долоон хоногой туршада гарагай нэгэндэ ехэ хүжөөтэйхэнээр хотын этнографическа музейдэ болобо. Тус хэмжээ ябуулгада Захааминай, Хурумхаанай, Баунтын, Эрхүүгэй, Саха-Яхад эвенкүүд уулзажа, өөһэд хоорондоо мурьсэжэ, бэлиг шадабария, ялас гэмэ талаангаа харуулбад.

Эвенкүүдэй республиканска фестиваль-конкурс июнини 23-һаа эхилжэ, июнини 25 хүрэтэр хоёр үдэрэй туршада үнгэргэгдэб.

Июнини 23-да Үндэһэтэнэй номой санда тус яһатанай шухала болохо асуудалнуудаар конференци болоо юм. Үглөөдэринь эвенкүүд этнографическа музейдэ сугларжа, шог зугаатай наадануудыс үнгэргэб. Нэн түрүүн зон сугларжа, оршон тойронхи байгаалингаа эзд бурхадта мүргэл хэб. Баярлаха, найрлахын түлөө бурхадта гуйжа мүргөөд, сугларһан зон найр наадаяа эхилээ юм.

Хабаадагша бүхэн өөрынгөө гэр тухай, ёһо заншалнууд тухай хөөрһэн байна. Баунтын гальдэгир угтай эвенкүүдэй байрань зондо ехэл зохиногдоо юм. Гэр байрын талаар, конкурснуудай дүнгүүдээр түрүүшын нуури Баунтын гальдэгир угтай эвенкүүд абаа. Хоёрдохон нуурида шалгаржа гараашад балькагир угаархид. Гурбадахон нуурида Саха-Яхад «Юктэ» ансамбль гараба.

Саха-Яхад эвенкүүд гоё найхан

хубсаһануудыс зоной үзэмжэдэ табиба. Тэдэниие Людмила Сергеевна оёдог, тиймэһээ тэрэндэ захильшэ хэжэ болохо юм. Саха-Яхад эвенкүүд 24 угтай. Мүн Людмила Сергеевна бакачча угай болоно. Тэрэнэй хэлээр, Иенгра гэжэ нэрэтэй шотагынь гоё найхан байгаалитай газар, Нерюнгри хотын хажуудахана юм.

Эрхүүгэй можын Татинска аймагта эвенкүүдэй 6 уг бии юм. «Нютагтамини манай арадай соёлой түб бии юм. Би тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэб. Хараһан юумэмни намда ехэ жэшээтэй, хэрэгтэй. Гэртээ бусаад, нимэ һонин хэмжээ ябуулгануудыс үнгэргэхэб», - гээд тэндэһээ ерэнэн эвенк басаган хэлэнэ.

АЗЕРБАЙДЖАН ЗОНҺОО АМАР МЭНДЭ!

Азербайджан үндэһэтэнэй диаспорада 2000 хүн оролсодог юм. Тэдэнэр хододоо суг хамта сугларжа, соёлой болон бусад ажабайдалайнгаа талаар асуудалнуудаар хэлсэжэ, хөөрэлдэжэ байдаг.

«Бидэ «Хазар» гэжэ хореографическа ансамбльтайбди, - гэжэ тус диаспорын түрүүлэгшын орлогшо Сулейман Курбанович Нагиев хэлэнэ. - Хотын хэмжээ ябуулгануудта ходо хабааданабди. Наяхан Красноярск хотодо болоһон конкурсдо хабаадажа, шагналда хүртөөбди. Мүн «Алтарганын» үедэ бидэ хотын хэмжээ ябуулгануудта дүүрэн хабаадахабди».

Азербайджан яһатан баһал өөһэдынгөө уг гарбалаа тахидаг заншалтай. Хадын зон, бакинцууд гээд хэдэн утуудта тэдэнэр илгарна. Тус шотагай баялгынь гэхэдэ - хүбэн (хлопок), эгээл ехэ найндэрын - Навруз Байрам.

Сулейман Курбанович Нагиев азербайджан диаспорын зүгһөө Алтарганада

бууһан айлшадые, мүн бүхы буряад-монгол туургата зоние ехэ найндэрээрнь амаршалаад, үнэн зүрхэнһөө найн хайханиие хүсэнэ.

Янжама ЖАПОВА.

Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото-зураг.

В НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ЦЕНТРАХ БУРЯТИИ

Дуулаа хэн гүт
Эхэ Буряад тухай үльгэр туужа,
Дуулгата Мүнхэ-Сарьдаг, дуулим
ехэ Хамар-Дабаан тухай?
Үглөөнэй улаан нара
үгын дээжээр угтажа,
Үндэр тэнгэритэ орон ниотагаа
магтан түүрээл: ухай!
Галуу, нугаһад, ангир,
хун шубуудшые эхэ ниотагаа
эрьежэ,
Гараһан түрэнһэн газартаа
дальбараагаа далижуулаад,
Аян замда гарахадаа,
ээлэ татан зэргэлжэ,
Ая гангата дайдая
һанан дурсан ганганалдаа.
Намаг нугын бахашые,
намжаа талын шааруулшые
марай ольбон унахада,
гунигтайгаар шааялдан,
Наһанайнгаа богонидо
голхороо гү,
али яагаа хаб даа.
Наруули аглаг дайдая
харан, хахасан уйлалдаа.
Хүбшын модондо донгодогшо
хүхэ борохон хүхышые,

БУРЯАД ОРОН

Хүдөө хээрн булжамуур,
марьян соохор бүбөөлжэншые,
Хүнөөр хамта байрладаг
мээхэй алтан хараасгайшые
Хүхэ тэнгэритэ дайдая
магтан дуулана бэшэ аал даа.
Уян сагаан сэдхэлтэй
инаг буряад басагадшые,
Ухамай харуул бодолтой
уран дууша хүбүүдшые
Уудам ехэ оройнойнгоо
алиш хизаарта ябахандаа,
Унаһан түрэл дайдая
дурсангүйгөөр яахаб даа!
Түхэрээн ехэ Буряадни
бүгэдые багтаагаа,
Түргэн уһата гол мүрэнүүд
Байгал тээшээ эбхээрээ,
Эддин хужааг Хяагтамни
нээгээд алтан бартаагаа,
Энгэр ногоон тайгаяа
үбэр дээрэ энхэрээ.
Сарьдаг үндэр ууланууд
шуурга һалхьяар бөөлэжэ,
Саһан сагаан малгайгаа

орой дээрээ хурылаал.
Дүрбэн зүгэй үүлэд
Саяан дээрэм бөөгнэржэ,
Дүхэриглэһэн юртэмсын
найман хизаар харгылаал.
Баатар эрын сээжэдэл
бараан шаргал дайда
Баруун тээһээ нэлбыгээд,
Бахатай дулаан хабар,
баглаа ягаан майда
Балшар наһанайм гургалдай
барлан, барлан жэргээл.
Түхэрээлжэ бэлшэһэн
түмэн тоото адуун
Түгнын тала, Яруунаар
түбэр-табар атаржаа,
Залиршагүй мүнхэ
залуу наһанайм
зали - дуун
Загарайн, Хоринн
залгаа боорёор амаржаа,
Нюусануудаа нээгээгүй
ниорга үндэр Аха,
Нуурнуудаараа мэлмэрһэн

Дондок УЛЗЫТУЕВ

ниотаг оройноймни заха -
Гэсэрэй дошхон хүлэгэй
гэшхэһэн мүнгэн таха,
Гэрэлтэ сагаан харын
гээжэрхиһэн саха.
Олон бодос нэгэдүүлһэн
арюун тунгалаг аршаанууд.
Отгоргойһоо мүндэлһэн
огсом солгёон Хэнгэргэ.
Ошожо ойронь нэгэтэшые
охи хүсынь туршаа гүт?
Орон дэлхэйн тэрлигэй
оёдол хүбөө энгэр гү!
Буурал хангай Захаамни,
булгата Уран-Дүшэ,
Буумал шулуун байсанууд
харьяа түргэн Зэдэ.
Дархан солотой байһан
алташа, мүнгэшэ,
Дабажа ерээл бэлигынь
зуун жэлнүүды һэтэ,
һайхан минии Буряад,
Ойхон ехэ зүгэй
Гайхал болон мүндэлһэн
Байгал - Эхэ далай

Майхан хүхэ отгоргойн
мандал доро ялбайн,
Мянган мянган жэлнүүды
булангиргүйгөөр угталай.
Ород, буряад изагууртан,
оротон, хамниган -
Олон олон яһатанай
үлгы болоһон орон.
Онсо һайхан сагайнгаа
одон мэтэ яларан,
Олоһон ехэ жаргалаараа
омогорхонолди баран.
Багана үндэр муцдарга -
бартаа ехэ Хамар-Дабаан.
Бархан уулын гурьба -
Баргажан, Хурамхаан,
Дэлхэйн шэмэг гэлсүүлһэн
дэгдэ холын Улонхаан,
Дэрээн, Алла -
уулануудай караван.
Кавказһаа дутуугүй,
харин, магад, үлүү.
Карелиһээ үлөөгүй
үшөө, магад, булюу.
Үбгэршэгүй домтой
үлгэн тунгалаг агаар,
Үүлэдһээ тээ доогуур
үндэр Буряад хизаар!

«НЭМЭРИ ХАНДИБНИ ИИМЭЛ ДАА...»

Урдаһаан хараад утаар татан, Сэрсэгмаа багшын хөөрөжэ байха бүри һаяхан мэтэ һанагдана. Даргын даабаряа «Алтаргана» һайндэрэй үмэнэ Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ БАТАЖАРГАЛАЙ Сэрсэгмаатай интервью абаха аза тудаһан юм. Тэрэнээ уншагшадайнгаа һонорто дурадханаб.

- Сэрсэгмаа багша, та Шэнэ-хээнһээ Буряад руу бууһаар хэды жэл боложо байнат?
- Буряад уужам дайдатай буянта аба, эжынгээ ниотаг руу ерөөһөөр 12 жэл боложо байнаб.
- Энэ хугасаа соо юун хэгдээб?
- һаяхана Улаан-Үдэ руу ерээд, үйлсэдэ гараад ябахадан, уужатай дэгэл үмдэһэн хүн үгы, түрэнһэн хэлэн дээрээ хэлэхыше зон харагдаагүй һэн. Эгээл тиихэдээ набтар хамартай, маяа хүлтэй буряадуудта үмдэ хубсаһа-ниинь аюул тааранагүй гэжэ һанаа бэлэйб. Ай, халаг, өөрын эрхэгүй зон ха юмбибди даа гээд, гапсата хайрлажа эхилээб. Тиимэһээ буряад зоной абари зан, хубсаһа хунар, хэлэн, соёл дээрэ яажа нэмэри хандиб оруулха тухай бодоод, 1995 ондо «Угаа уһанда

хаяхагүй» гэхэн ном «Буряад үнэн» Хэблэлээр гаргуулаа һэмби. Тэрэ саһаа бага багаар номуудни нара хаража, Буряадта мэдээжэ болооб. Мүнөө дээрээ 5 ном хэблүүлэнхэйб, «Алтаргана» һайндэр болотор «Буряад хубсаһан - бэсын шэмэг» «Буряад үгын баялиг» гэжэ хоёр ном бэлэн болохо ёһотой.
Хубсаһа оёжо, бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлдоо нэмэри оруулан, олохон захатые бүтээһэн байнаб. Угтай тугтай удага бөөнэртэшые тахилай хубсаһа тааруулан нилээд оёоб. Энэ ажалдаа үдэр, һүниие мэдээдгүй хүсэ хүлһөө гаргадагби.
- Та элдэб хэмжээнүүдэй эдэбхитэй хабаадагша болонот. Энээн тухайгаа хөөрөжэ үгыт.
- 2004 ондо Бүгэдэ буряадай

үндэһэн соёлой эблэлэй түрүүлэгшэ Б.Д. Баяртуевтай хамта Агада үнгэрһэн «Алтарганада» ошожо, оёһон хубсаһа хунараа харуулаад, мүнгэн медальда хүртөө һэмби. Гадна Гэсэрэй мянган жэлэй ойн баярта амжалта түгэс хабаадаа бэлэйб. 2004 ондо «Уряал» ансамблин гэшүүдтэй хамта Хитад ошожо, соёлой хани барисаа байгуулжа ерээбди.
АБТОРһАА: Энэ уулзалган Сэрсэгмаа багшатай һүүлшын уулзалга байгаа гэжэ яажа мэдэхэ бэлэйби? Арадай түлөө абарга ажал хэлэн хүн байгаа!
Үнгэтэ юртэмсын эрьесэ иимэл ха юм...

«ЛАККИТОН» ЛАВ МЭНДЭТЭЙ

Буряадта мүнөө дээрээ арба мянга гаран татаар яһанай улад ажаһууна. Тэдэнэр бүгэдөөрөө региональна үндэһэн соёлой автономии байгуулдаг юм. Уласхоорондын «Алтаргана» һайндэрэй үмэнэ тус автономийн түрүүлэгшэ Сажида Растамовна СОТНИКОВАТАЙ хөөрөлдэһэн байнабди.

- Ажал ябуулга тухайгаа тобшохоноор согсолжо үгыт?
- Манай автономии байгуулагдаһаар эгсэ жэл үнгэрөө. Мухар-Шэбэртэ оршодог үндэһэтэй соёл хүгжөөлгын ба хамгаалгын түбэй дэргэдэ мүнөө дээрээ фольклорно «Алмагач чачаклары» гэжэ бүлгэм байгуулагдажа байнхай. Тэрэнэй мүндэлгэдэ манайшые хубита бии. Танилсуулгын ёһолол һаядаа болохоор хараалагдана.
Хүдөө ниотагуудта татаар шэглэлэй хургуулинуудые байгуулха талаар ажал ябуулагдажа байна. Тиихэдэ гурбан воскреснэ хургуулинуудые нээхээр түсэблэнхэйбди. «Буряадай татаарнууд» гэхэн ном болон буклет хэблээдэ гарахань.
- «Алтаргана» һайндэрэй хэмжээндэ танай автономии хабаадалсана гү?
- Манай үмэнэһөө «Лаккитон» гэхэн бүлгэм хабаадана. Үни саһаа суг хамта ажаһуудаг түрэл болонхой буряад арадаа бүхы татаарнуудай зүгһөө хани халуунаар амаршалаб.
Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.

Тээмэндэ Улаан-Үдын П.И.Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй колледжын багша, Буряад Республикын арадай артистка Ешин-Хорло Гомбоиннай хүтэлбэрилдэг классай оюутадай колледж дүүргэгшэдэй концерт концертнэ зал соонь үнгэргэгдэжэ, урданай буряад дуунда, уянгата аялга хүгжэмдэ дуратай зоной халуун анхрал татаба.

Хэдэн хоолойн аялга ниилүүлэн, урданай «12 жэлэй магтаалыс» бүлэг оюутад гоёор дуулажа, хүгжэмшэд дэмжээ. Колледжын IV курсын оюутан, «Алтан гургадай-2006» гэхэн республиканска конкурсын II шатын дипломдо хүртэһэн лауреат Энхэ Эрдэнэс тайзанда уригдажа, «Архийн дууе», Б.Гомбоевой «Захаа дууе» таталуулба. I-дэхи курсын оюутан Эржена Жамьянова «Ардатым барилсыш» гэхэн олондо мэдээжэ дууе зохидоор гүйсэхдөө.

Түрэл буряад арадайнгаа хүлэг эрдэниие, хаши нүхэрье, найхан байгаали магтаһан олон дуунууд энэ тоосоото үдэшэ дээрэ ханхипанан юм. Бэлигтэй дуушан, багша Е-Х.Б.Гомбоиннай хүмүүжүүлэн, хургажа байһан оюутадай олонхидынш уласхоорондын, республиканска конкурсын, фестивальнуудай лауреадууд, дипломантнууд болоһоорнь омогорхоомор байна.

Шанга, бүүдүүн хоолойтой, үндэр нарийн бэстэй IV курсын оюутан (тээмэндэ дипломно хүдэлмэриинеш «Гоонто» ансамблинхид хамгаалаа), Б.Балдаковой нэрэмжэтэ дуушдад II республиканска конкурсын лауреат, «Синиглен-Гарпалин» гэхэн республиканска конкурсын лауреат, «Алтан гургадай-2006» гэхэн республиканска конкурсын дипломдо хүртэһэн Хэшэкто Бодивай дуулахадань, зал соо суглаарагшад халуун аялга ташалгаар угтаба. «Барбагайм шэнээн байхадаа...», «Үргэн Баргажан» гэхэн дуунуудые бардаастай бүүдүүн хоолойгоор гүйсэхдөө, хүн зоной сэдхэлдэ

БАГШАДААЛ АДЛИЛ ШАБИНАРЫНЬ

бахархал, омогорхол түрүүлээ. Хонгёо найхан хоолойтой, III курсын оюутан, «Алтан гургадай-2006» гэхэн республиканска конкурсын дипломдо хүртэгшэ Роксана Сандановагай гүйсэхдэхэн «Хууяа шэлын оройгоор...» гэхэн урданай дуун олондо найшаагдаһан байна.

II курсын оюутан, «Алтан гургадай» гэхэн республиканска конкурсын лауреат, һүүлдэн диплом абаһан Цыден-Еши Бимбаев урданай олон дуу арадай аялга, маягаар дуулаха гэжэ оролдоо, гүйсэхдөө. Хүгжэмэй колледждо Е-Х.Б.Гомбоиннай класс дүүргэһэн, мүнөө үедэ ВСГАКИ-гай III курсын оюутан байһан, «Алтан гургадай-2006» гэхэн республиканска конкурсын Гран-при шаңда хүртэһэн Сэсэгма Дугарова «Эрбэд соохор», «Тү-

рын дууе» («Жараахайн гол») хангюурдаһан байна.

IV курсын оюутан, «Алтан гургадай-2006» гэхэн республиканска конкурсын лауреат, ханхипанса, гоёор дууладаг Надежда Томитова «Уусын дууе», «Аба, эжын захяе» бэлэг болгон зориулаа.

Буянтайл даа Буряаднай, Буйхан сэнхир үлгымнай... «Аахрай-аахрай» гэхэн үгэнүүдтэй, хэдэн хоолойн аялга холбоһон «Саяанай магтаалаар» фольклорно таһагта хурадаг Ешин-Хорло Будувнагай классай оюутад концерттэ түгэсхэжэ, хонгёо найхан хоолойтой, бэлигтэй байһанаа гэршэлбэ.

Колледжын багша, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Сэржмдагын Дулмахуу (шаанза) хүбүүнтээ Н-

цагдоржийн Нямдорж (морин хуур), мүн колледж дүүргэжэ байһан оюутадай - Эрдэм Дымбрылов, бусадтай суг наадаа, дуушадые дэмжээ. Дулмахуу багша өөрынгөө оюутан, IV курс дүүргэжэ байһан Баярма Батороватай суг наадажа, найхан монгол аялга хүгжэм бэлэглээ. Энэ тоосоото концерт хүгжэмэй колледжын 75 жэлэй ёйдо зориулагдаа. Мүнөө «Алтарганадаа» - бүгдэ арадайнгаа найндэртэ бэлигтэ харуулхаяа, түрэл Буряадаа түлөөлхөө байһан республикын арадай артистка Е-Х.Б.Гомбоинца, оюутадань зохёохы амжалта, саашадаашье уран бэлигтэ хурсаджа, хүн зоноо баясуулжа ябахыень хүсэл

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: тоосоото концертын үедэ.

Хүгжэмэй колледжын фотоальбомһоо.

ГУЛАМТЫНЬ СОЛО БАДАРААЯ!

Буряадай соёлой болон искусствын республиканска училищын байгуулагданаар 70 жэлэй ойн хүндэлэлдэ

Олон тоото бэлигтэй зоние, мэргэжэлтэ хүгжэмшэдые, артистнуудые, хатаршадые, дуушадые, бусад онсо шадабаритай бэрхэ зоние хургажа, үргэн харгыда гаргажа, түрэл нютагаа суурхуулжа байдаг Буряадай соёлой болон искусствын республиканска училищын (директорынь - Россин болон Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ А.В.Лос-

кутникова) багшанарай дунда баян намтартай, оролдосотой бэрхээр хүдэлдэг багшанар олон юм.

Тээмэндэ 70 жэлэй баярай ойн найндэрье тэмдэглэһэн тус училищын бэлиг талаантай багшанартай уулзажа, ажалайнь амжалтаар, зохёохы ажабайдалаарнь һонирхоһон байнади. Бэлигтэй балетмейстер, багша, Россин болон Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Татьяна Базаровна Вампиловатай «Алтаргана» найндэрейингөө урда уулзажа хөөрлэдэхэний танай, хүндэтэ уншагшадаймнай анхарада.

Т.Б.Вампилова - хореографин багша, Россин болон Буряад Республикын соёлой габьяата багша, уласхоорондын фестивальнуудай лауреат:

- 1976 ондо Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой институтдай анха түрүүшынхие нээгдэхэн хореографин таһагта хураан дүүргэхдээ, суута балетмейстерүүд Клара Тимофеевна Семьяникова, Бакалин Николаевич Васильевта заалгааб. Тийхэдэ Москвада Борис Иосифович Рамазинда (элитэ Игорь Моисеевэй ансамблин репетитор) нара хахад соо хураха зол тудад. Хатарай академическэ

хургуулин дүй дүршэлтэй Леоненко, Якименко багшанартай танилсаһан байнаб. РЦНТ-гэй бэлигтэй балетмейстер Виктория Владимировнагай зүгһөө дэмжэлгэдэ РЦНТ-дэ хүдэлхэдөө хүртөөб. Алдар суута «Березка» ансамбльдэ Надежда Сергеевна Надеждинада 2 нарын туршада бээс һорёоб, дүй дүршэлөө нэмээб. Агуусхэ хубисхалай 60 жэлэй ойн баярай концертдэ Кремльдэ хабаадаһанаа мартадаггүйб. Бүхы Союзай ансамбльнуудай мэргэжэлтэдтэй Москвада сутларан, мэргэжэлээ 2 дахин дээшлүүлхээ ошооб.

Намайе дэмжэһэн, үргэһэн балетмейстернүүдтэ баярье хүргэн ябадагби. Тэдэнэй дунда бултанда мэдээжэ Татьяна Ефремовна Гергесова, тэрэ үедэ «Лотос» ансамблие хүтэлдэг байһан, мүнөө «Байгал» театрай дарга Дандар Жапович Бадауев, ВСГАКИ-гай хореографин кафедрые даагша Ирина Михайловна Кулиева гэгшэдтэ баярье хүртэн ябадагби. Хэды олон гүрэн, нотагуудаар ябаа гээшэбибди!

Манай училищын «Ликованис» гэхэн хатарай ансамбльнай залуу охин ульһатай, баяр баясхалан харуулан амаршалтын найхан хатартай юм. «На-

земле Гэсэра» гэхэн Ялтада үнгэргэгдэхэн «Ялтинские каникулы» гэхэн оюутадай фестивальда алтан медальда хүртөө. Испанида уласхоорондын ухатай 5 фестивальда, харин Францида, Монголда «Монголой талаһаа Байгал хүртээр» гэхэн фестивальнуудта ансамбльнай уригдажа, уран бэлигтэ дэлгээ, түрүүшын һуури эзлээ.

Ансамблимнай репертуарта «Моя земля», «Песня степей», «Таргутский танец», «Селенга», «Еохор», бусад хатарнууд тоо-

логдоно. «Краса России» гэхэн V Россин залуушуулай Дельфин наадаңда илажа, Красноярскда үнгэргэгдэхэ Сибириин регионой ансамбльнууд хабаадаба. Эндэ илаһан бидэнэр Казахстанда эмхидхэгдэхэ түгэсхэлэй фестивальда ошоходди. «Алтарганымнай» арадай уран бэлиг дэлгэрүүлхэнь болтогой!

Бэлигма ОРБОДОЕВА хөөрлэдэбэ.

Р-Н.БАЗАРОВАЙ фотонууд.

Эмхилгэ, заабари ехээр залаһан Эрдэм бэлиг, энхэ тайбан, Олон зонийнгоо нангин ёһонуудаа Орхихьемнай ойгуулаа, мартаһемнай һангуулаа - үрьһэлжэ Алтарганамни! Далайн шэнээн этигэл бариһан, Дайдын шэнээн баяр хүргэһэн Нялха уусын хүхэ тамгамни, Нягталжа элирүүлээ нэгэ үндэһемни - удхалжа Алтарганамни! Ашанарыень айлшалуулаһан Алтай хаанһаа, Албата зонийнь удариданаш Алхана хаанһаа, Хүгшэдөө, үбгэдөө золгуулбаш Хэйгтэй хаанһаа, Булта Буряадаа жагсаанаш Бүрин хаанһаа - хүлгүүлжэ Алтарганамни! Хэрлэн хатан эхээрээ эхилжэ, Хэтын байдагай үүргэ һомолжо, Онон хатан эхээрээ уруудажа, Олоной байра байдал элшээжэ - соносхожо Алтарганамни!

«АЛТАРГАНА»

Сэлэнгэ хатан эхээрээ һабалжа, Сэсэн байдалай эхи зохёожо, Ангара хатан эхээрээ үгсэжэ, Алтан дэлхэйн Улыннь мүнхэлжэ - лүндэлжэ Алтарганамни! Үзүүрээрээ һабатгална хүгшэднай, хүүгэдээрээ, Үглөө үдэрөө үлзы жаргал холбохоо, Зүб буруугаа шэбшэлжэ шүүмжэлээ, Золтой зэндэмни харгыгаа хэшгэлээ - набшһалжа Алтарганамни! Зөөлэнөөр золгонод гарнуудаа залуушуулай Зүрхөөрөө үелөөд үүридээ зохидоожо, Хамта ябахаар ханияа хүтэлжэ, Хаан хурмаста тэнгэри дорно - танилсажа Алтарганамни!

Жаргал ЦЫДЫПОВ

Баатар хүбүүдэй Абай Гэсэрээр жэшээлхэн Бэлигтэй басагадаа Агуу Гоохонор шэмэглэпэн Хүхэ Мүнхэ тэнгэри дорно Хэрэгтэ бүтээхэ, сэдхэлэй гэрэл татаа - үреэжэ Алтарганамни! Толи - залуу нюурнуудай эцэтэгтэй Танилсажа, эльгэлхэн зүрхэмнай мартахагүй Урдынгаа холын жаргалаа баталаабди, Утхын халуун хабаатанаа элирүүлээбди - эблэрүүлжэ Алтарганамни! Бүгдэ Монгол-Буряад угсаатанар Бурхан Багшын, Богдо Зогхонор хургаалаар Хубийн сүлөөе, хубийн хүгжэлтые Хубияа сахихые хамта шудалха - гэгээрэжэ Алтарганамни!

Эльгээ дүүргээ, сэдхэлээ сэнгүүлээ Эсэгэ Малаан Тэнгэри дорно нара эсэгэ гарбал сахюусантая Наран ехэ найжатая найрлажа - баярлажа Алтарганамни! Зальбаржа наманшалнат Аба, эжынэрнай Заахань - албатаңдаа Арадай Хуралшаднай Зулаа бадараанхай Хамбын хүрэндэмнай Зарлигаар баталхал Хаан түшэмэднай - эдээшэжэ Алтарганамни! Байгал далайн энхэрлэн сээжэдэн Бүгдэ Монгол-Буряад угсаатан Ара Монгол дайдадаа эблэржэ, Алтан наран эхэ гарбалаа тахижа - сээсгэлээ Алтарганамни! Улаан-Үдэ хото, Нуур Сэлезн ниотаг.

Четверг, 6

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «В РИТМЕ ТАНГО»
11.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
12.00 «МАЛАХОВ +»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Т/С «ТАЛИСМАН»
14.10 М/С «ЧИП И ДЕИЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ»
14.50 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
16.00 НОВОСТИ
16.20 Т/С «СЫЩИКИ»
17.00 «ДОКТОР КУРПАТОВ»
18.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.20 «ВНЕ ЗАКОНА». «МЕХОВАЯ КОРОЛЕВА»
20.00 Т/С «ЛЮБОВЬ КАК ЛЮБОВЬ»
21.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «В РИТМЕ ТАНГО»
23.30 «ЗВЕЗДЫ ЮМОРА»
00.00 ФУТБОЛ. ЦСКА - «ТОРПЕДО». ПРЯМОЙ ЭФИР
02.00 «СУДИТЕ САМИ»
03.00 «ДОКТОР КУРПАТОВ»
03.30 Х/Ф «МУЖЕСТВО В БОЮ»
05.40 Т/С «ЛИНИЯ ОГНЯ»
06.00 НОВОСТИ
06.05 Т/С «ЛИНИЯ ОГНЯ»

РОССИЯ

- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
07.15, 07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
09.50 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
10.55 Т/С «ТАИНЫЙ ЗНАК»
12.00 ВЕСТИ
12.30 «Вести-Бурятия»
12.50 Т/С «КРОТ-2»
14.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ДЕТИ ВАНЮХИНА»
17.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
18.00 ВЕСТИ

- 18.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
18.40 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.40 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
21.00 ВЕСТИ
21.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
22.05 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.15 Т/С «ДЕТИ ВАНЮХИНА»
00.10 ПРЕМЬЕРА. «ЛОРА И БУШ»
00.55 «ВЕСТИ+»
01.15 Х/Ф «АМЕРИКАНСКИЕ ГРАФИТИ»
03.35 «ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ»

НТВ

- 07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.10 Т/С «АДВОКАТ»
10.00 Т/С «МАНГУСТ-2»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА»
12.00 Т/С «АЭРОПОРТ»
13.00 Т/С «ЖЕНЩИНЫ В ИГРЕ БЕЗ ПРАВИЛ»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.30 Т/С «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРА СЕЧЕНОВА»
15.30 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
16.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.25 Т/С «МУР ЕСТЬ МУР-3»

- 19.35 УЛГУР
19.45 ТЕЛЕВИЗИОННАЯ ПРИЕМНАЯ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.40 Т/С «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРА СЕЧЕНОВА»
21.45 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
22.45 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
23.00 «СЕГОДНЯ»
23.40 Т/С «ЛАНДЫШ СЕРЕБРИСТЫЙ»
00.35 Т/С «СЕК В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ»
01.35 Х/Ф «СТЭНЛИ И АЙРИС»
03.15 «СЕКРЕТНЫЕ АРХИВЫ КГБ»
03.50 Х/Ф «ДЖУЛЬБАРС»
05.05 Т/С «ДЖОУИ»
05.50 Т/С «АЛЬФ»
06.10 Д/С «ГВАРДИЯ»

АРИГ УС

- 07.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
08.00 М/Ф
08.15 «ГЛОБАЛЬНЫЕ НОВОСТИ»
08.20 ЖИЗНЬ С УЮТОМ.
08.30 АБИТУРИЕНТ-2006
08.45 ЗНАКИ ЗОДИАКИ
08.50 НАШИ ПЕСНИ
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС».
09.25 «ВАШИ ДЕНЬГИ»
09.45 НАШИ ПЕСНИ
09.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
10.00 Х/Ф «ДВЕНАДЦАТЬ СТУЛЬЕВ»
12.05 «УМОРА»
13.05 М/Ф «КОТОПЕС»
13.30 «ЖИЗНЬ, ПОЛНАЯ РАДОСТИ»
14.00 Т/С «ДЕВСТВЕННОЦА»
15.00 «ДЕНЬГИ НА ПРОВОДЕ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ
15.30 «ЛУЧШИЕ АНЕКДОТЫ ИЗ РОССИИ»
16.00 «ОФИС»
17.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
17.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 М/Ф
18.10 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД»
18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
19.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
20.00 «ТАКСИ»
20.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ
20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
21.00 «КЛУБ БЫВШИХ ЖЕН»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ
23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.30 «АБИТУРИЕНТ-2006»
23.45 Х/Ф «СУПЕРБРАТЯ МАРИО»

Тивиком

- 07.00 МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ
07.30 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
07.50 «БЛИЗНЯШКИ-ПЯТЕРНЯШКИ»
08.15 Т/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС»
08.35 Т/С «МЭШ»
09.25 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
10.30 НОВОСТИ «24».
11.00 «ЧАС СУДА»
12.00 «ЧАС СУДА»

- 13.00 «ВКУСНО ЖИТЬ С ДЖЕЙМИ ОЛИВЕРОМ»
13.30 НОВОСТИ «24».
14.00 «СДЕЛКА?!»
15.00 Т/С «ДРУЗЬЯ»
16.00 М/С «ГРИФФИНЫ»
16.30 «РАДИ СМЕХА»
17.00 Т/С «ТУРИСТЫ»
18.00 Т/С «СТУДЕНТЫ-2»
19.00 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
19.25 «РАДАР-СПОРТ»
20.00 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
20.30 «НОВОСТИ «24».
21.00 «СДЕЛКА?!». «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
22.00 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
23.00 «СУПЕРНЯЯ» С Т. ЛАРСЕН «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
00.00 Т/С «ДРУЗЬЯ»
00.30 НОВОСТИ «24».
01.00 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
00.15 Т/С «ДРУЗЬЯ»
01.45 Х/Ф «ЛЕПРИКОН»

СТС - БАЙКАЛ

- 06.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
06.40 М/Ф
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 Т/С «33 КВАДРАТНЫХ МЕТРА»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД»
10.00 Т/С «ОПЕРАЦИЯ «ЦВЕТ НАЦИИ»»
12.00 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
13.00 Т/С «НОВАЯ СЕМЕЙКА АДДАМС»
13.30 М/С «ОЗЗИ И ДРИКС»
14.00 М/С «ПРИНЦЕССА СИССИ»
14.30 М/С «САМУРАЙ ИКС»
15.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»
15.30 М/С «ЛЮДИ ИКС. ЭВОЛЮЦИЯ»
16.00 Т/С «ЛИЗЗИ МАГУАЙЕР»
16.30 Т/С «ШКОЛА «ЧЕРНАЯ ДЫРА»»
17.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
17.30 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ»
18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД»
19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»

- 21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
21.30 Х/Ф «СВАДЬБА БАРБИ»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ.
00.00 Х/Ф «ЧАСТИ ТЕЛА»
01.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
01.30 Т/С «VERITAS. В ПОИСКАХ ИСТИНЫ»
02.20 Х/Ф «ЧЕРНОЕ И БЕЛОЕ»
03.55 Т/С «ДЕТЕКТИВНОЕ АГЕНТСТВО «ЛУННЫЙ СВЕТ»»
05.20 МУЗЫКА НА СТС-БАЙКАЛ

ДТВ

- 09.30 М/Ф
11.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». ЛАРИСА ШЕПИТЬКО
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЖИЗНЬ»
15.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.30 Т/С «КОМАНДА «А»»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». ЛАРИСА ШЕПИТЬКО
19.00 Х/Ф «СЛЕДЫ НА СНЕГУ»
20.45 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.55 Т/С «ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНВОЙ»
00.00 Т/С «ОКРУГ КОЛУМБИЯ»
01.00 Х/Ф «СЕМЬЯ ПОЛИЦЕЙСКИХ-3»
03.00 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.20 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
03.45 Т/С «КОМАНДА «А»»
04.40 «ДЕВУШКИ НЕ ПРОТИВ...»
05.05 «УДИВИТЕЛЬНАЯ ГОНКА»
05.50 Х/Ф «ЛАРЕЦ МАРИИ МЕДИЧИ»
07.15 МУЗЫКА НА ДТВ

«Байкальская» компания ЗАКУПАЕТ ЛОМ ЦВЕТНЫХ МЕТАЛЛОВ а также СВИНЦА, аккумуляторов б/у ЗАКЛЮЧАЕТ ДОГОВОРЫ С ПРЕДПРИЯТИЯМИ ул. Транспортная, За. Тел: 55-31-82

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

- 18.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
18.40 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.40 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
21.00 ВЕСТИ
21.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
22.05 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.15 «ЮРМАЛА-2006»
00.45 Х/Ф «ШТЕМП»
02.40 Х/Ф «ОБРАТНАЯ ТЯГА»

НТВ

- 07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.10 Т/С «АДВОКАТ»
10.00 Т/С «МАНГУСТ-2»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.25 «КРИМИНАЛЬНАЯ РОССИЯ»
12.00 Т/С «АЭРОПОРТ»
13.00 Т/С «ЖЕНЩИНЫ В ИГРЕ БЕЗ ПРАВИЛ»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.30 Т/С «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРА СЕЧЕНОВА»
15.30 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
16.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.25 Т/С «МУР ЕСТЬ МУР-3»

- 19.35 КОЛЮЧЕЕ НЕБО
19.50 НОВОСТИ БЕЗ ПОЛИТИКИ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.45 Х/Ф «ЗА БОРТОМ»
23.00 Х/Ф «МЕХАНИК»
00.50 Т/С «СЕК В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ»
01.55 ТЕННИС. УИМБЛДОНСКИЙ ТУРНИР. ПОЛУФИНАЛ. ЖЕНЩИНЫ
02.55 «ВСЕ СРАЗУ!»
03.15 Д/Ф «В.С. ВОЗЛЮБЛЕННАЯ СОЛДАТА»
04.10 Т/С «РОЗЫ ДЛЯ БОГАТЫХ»

АРИГ УС

- 07.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
08.00 М/Ф
08.15 «ГЛОБАЛЬНЫЕ НОВОСТИ»
08.20 ЖИЗНЬ С УЮТОМ.
08.30 «АБИТУРИЕНТ-2006»
08.45 ЗНАКИ ЗОДИАКИ
08.50 НАШИ ПЕСНИ

- 09.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
09.30 «ЭВОЛЮЦИЯ СКОРОСТИ». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
09.45 НАШИ ПЕСНИ
10.00 Х/Ф «СУПЕРБРАТЯ МАРИО»
12.00 «УМОРА»
13.05 М/Ф «КОТОПЕС»
13.30 «ЖИЗНЬ, ПОЛНАЯ РАДОСТИ»
14.00 Т/С «ДЕВСТВЕННОЦА»
15.00 «ДЕНЬГИ НА ПРОВОДЕ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ
15.30 «ЛУЧШИЕ АНЕКДОТЫ ИЗ РОССИИ»
16.00 «ОФИС»
17.00 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД»
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 «СПИД: СКОРАЯ ПОМОЩЬ»
18.30 ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ
18.35 М/Ф
18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
19.00 «РЕБЕНОК-РОБОТ»
20.00 «ВНИМАНИЕ! ЖЕНЩИНА ЗА РУЛЕМ»
20.15 «АБИТУРИЕНТ-2006»
20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
21.00 «НАСТОЯЩИЙ МУЖЧИНА»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ
23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.30 Х/Ф «ПЛОХОЙ ПАРЕНЬ»

Тивиком

- 07.00 МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ
07.30 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
07.50 М/С «БЛИЗНЯШКИ-ПЯТЕРНЯШКИ»
08.15 Т/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС»
08.35 «РАДАР-СПОРТ»
09.25 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
10.30 НОВОСТИ «24».
11.00 «ЧАС СУДА»
12.00 «ЧАС СУДА»
13.00 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
13.30 НОВОСТИ «24».
14.00 «СДЕЛКА?!»
15.00 Т/С «ДРУЗЬЯ»
16.00 М/С «ГРИФФИНЫ»
16.30 «РАДИ СМЕХА»
17.00 Т/С «ТУРИСТЫ»
18.00 «СУПЕРНЯЯ» С Т. ЛАРСЕН
19.00 Т/С «СОЛДАТЫ-4»
20.00 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»

- 20.30 НОВОСТИ «24».
21.00 Х/Ф «ПЕРВЫЙ РЫЦАРЬ»
23.45 Д/Ф «ОТРАЖЕНИЕ»: «КАЗИНО»
00.45 Т/С «ДРУЗЬЯ». «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
01.45 «ПЛЕЙБОЙ»: «ЖЕНСКИЕ ИСТОРИИ СТРАСТИ»

СТС - БАЙКАЛ

- 06.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
06.40 М/Ф
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 Т/С «33 КВАДРАТНЫХ МЕТРА»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.28 «НАСТРОЕНИЕ» С ЕВГЕНИЕМ ГРИШКОВЦОМ.
09.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД»
10.00 Т/С «ОПЕРАЦИЯ «ЦВЕТ НАЦИИ»»
12.00 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
13.00 Т/С «НОВАЯ СЕМЕЙКА АДДАМС»
13.30 М/С «ОЗЗИ И ДРИКС»
14.00 М/С «ПРИНЦЕССА СИССИ»
14.30 М/С «САМУРАЙ ИКС»
15.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»
15.30 М/С «ЛЮДИ ИКС. ЭВОЛЮЦИЯ»
16.00 Т/С «ЛИЗЗИ МАГУАЙЕР»
16.30 Т/С «ШКОЛА «ЧЕРНАЯ ДЫРА»»
17.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
17.30 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ»
18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД»
19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
19.58 «НАСТРОЕНИЕ» С ЕВГЕНИЕМ ГРИШКОВЦОМ.
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
21.30 Х/Ф «МЕТРО»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ.
23.58 «НАСТРОЕНИЕ» С ЕВГЕНИЕМ ГРИШКОВЦОМ
00.00 Х/Ф «УЧИТЕЛЬ НА ЗАМЕНУ»
02.25 Х/Ф «ЧЕЛОВЕК-ЛИЧИНКА»
03.50 Х/Ф «ПОЛИЦИЯ БУДУЩЕГО»
05.20 МУЗЫКА НА СТС-БАЙКАЛ

ХОНИ ХУДАЛДАНАБДИ (2500-3000 түхэрэгтэ) (Төөлэй бэлдэхэ, шуһа шудхаха, орёомго эрээлжэ хэхэ, гэдэхэ аршаха ажалнуудые хэхэ аргатайбди). Тээжэ абаашаха ба гаргажа үгэхэ ажалнь түлбэргүйтэ! Хони худалдаанай газарнай нимэ хаягаар байна: Верхняя Березовка, 8-дахи маршрудай һүүлсын буудал. Тел.: 8-950-394-22-90 8-950-391-72-17

ДТВ

- 09.30 М/Ф
11.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». ЛЮДМИЛА ЦЕЛИКОВСКАЯ
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «СЕМЬЯ ПОЛИЦЕЙСКИХ-3»
14.50 «ДЕНЬГИ С НЕБА»
15.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.30 Т/С «КОМАНДА «А»»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». ЛЮДМИЛА ЦЕЛИКОВСКАЯ
19.00 Х/Ф «ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПРЕСТУПНИК»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.55 ШОКИРУЮЩАЯ ДОКУМЕНТАЛИСТИКА. «БЕЗ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ»
00.00 «НА РИНГЕ С СИЛЬВЕСТРОМ СТАЛЛОНЕ»
01.00 Т/С «C.S.I МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ-ЛАС-ВЕГАС»
02.55 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.15 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
03.40 Т/С «КОМАНДА «А»»
04.35 «ДЕВУШКИ НЕ ПРОТИВ...»
05.00 «НА РИНГЕ С СИЛЬВЕСТРОМ СТАЛЛОНЕ»
05.50 «ЭТОТ БЕЗУМНЫЙ МИР»
06.10 Х/Ф «СЛЕДЫ НА СНЕГУ»
07.30 МУЗЫКА НА ДТВ

Пятница, 7

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 7.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «В РИТМЕ ТАНГО»
11.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
12.00 «МАЛАХОВ +»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Т/С «ТАЛИСМАН»
14.10 М/С «ЧИП И ДЕИЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ»
14.50 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
16.00 НОВОСТИ
16.20 Т/С «СЫЩИКИ»
17.30 «ДОКТОР КУРПАТОВ»
18.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.30 Х/Ф «ГОРЯЧИЕ ГОЛОВЫ»
20.50 ПОЛЕ ЧУДЕС
22.00 «ВРЕМЯ»
22.25 «УМОРА-2006»
00.00 Х/Ф «УГНАТЬ ЗА 60 СЕКУНД»
02.10 Х/Ф «ГАТТАКА»
04.10 Х/Ф «ПРАВИЛЬНЫЙ ДАДЛИ»
05.30 Т/С «ДЕФЕКТИВНЫЙ ДЕТЕКТИВ»

РОССИЯ

- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
07.15, 07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
09.50 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
10.55 Т/С «ТАИНЫЙ ЗНАК»
12.00 ВЕСТИ
12.30 «Вести-Бурятия»
12.50 Х/Ф «ГОРЫНЫЧ И ВИКТОРИЯ»
14.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ДЕТИ ВАНЮХИНА»
17.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
18.00 ВЕСТИ

Суббота, 8

● ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 НОВОСТИ
07.10 «ШУТКА ЗА ШУТКОЙ»
07.20 Х/Ф «МАЛЕНЬКИЕ СЕКРЕТЫ»
09.10 ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!
09.50 СЛОВО ПАСТЫРЯ
10.10 ЗДОРОВЬЕ
11.00 НОВОСТИ
11.10 «СМАК»
11.30 «ФАЗЕНДА»
12.00 Д/Ф «ОТПУСК. БИЛЕТ В ОДИН КОНЕЦ»
13.00 НОВОСТИ
13.10 «ДЖУНГЛИ»
14.10 НАРИСОВАННОЕ КИНО. «ТАРЗАН И ДЖЕЙН»
15.30 «КВН-2006». ПРЕМЬЕР-ЛИГА
17.00 Х/Ф «КАК БЫ НЕ ТАК»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.20 Х/Ф «ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ»
21.00 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.20 Х/Ф «АРМАГЕДДОН»
01.00 Х/Ф «СТИЛЬНАЯ ШТУЧКА»
03.00 Х/Ф «БОЛЬШИЕ НЕПРИЯТНОСТИ»
04.30 Х/Ф «ПЛОТЬ ОТ ПЛОТИ»

● «РОССИЯ»

07.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
08.40 «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ»
09.00 ВЕСТИ
Канал БГТРК
09.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
Канал «Россия»
09.20 М/Ф «МОЙДОДЫР». «ВОЛЧИЩЕ - СЕРЫЙ ХВОСТИЩЕ»
09.50 Х/Ф «КАЖДЫЙ ВЕЧЕР В 11»
11.30 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
12.00 ВЕСТИ

Канал БГТРК
12.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
Канал «Россия»
12.20 «В ПОИСКАХ ПРИКЛЮЧЕНИЙ. ЛУЧШЕЕ»
13.15 Т/С «ЧАСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
14.15 «КЛУБ СЕНАТОРОВ»
15.00 ВЕСТИ
15.20 Х/Ф «ХИЩНИКИ»

Канал БГТРК
17.00 СПОРТ-ЦЕНТР. «АЛТАРГАНА - 2006»
17.25 НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПРОЕКТ «ВЫБЕРИ УЧИТЕЛЯ». (С. УЛЮН, БАРГУЗИНСКИЙ РАЙОН, ШКОЛА № 35)
17.40 «БУРЯД ОРОН»
18.00 МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТЕЛЕПРОЕКТ «РАДОСТЬ ВСТРЕЧИ». ТЕЛЕМОСТ «УЛАН-УДЭ - УЛАН-БАТОР»

Канал «Россия»
19.00 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
19.30 Т/С «КУЛАГИН»
20.30 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
21.00 ВЕСТИ
21.20 ЦЕРЕМОНИЯ ОТКРЫТИЯ XV МЕЖДУНАРОДНОГО ФЕСТИВАЛЯ «СЛАВЯНСКИЙ БАЗАР В ВИТЕБСКЕ»
23.45 Х/Ф «КЛОУН»
01.45 Х/Ф «НЕПОКОРНЫЙ»
03.45 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ МИРА. МАТЧ ЗА 3-Е МЕСТО. ПРЯМАЯ ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ ГЕРМАНИИ

● НТВ

07.10 Х/Ф «ЗА БОРТОМ»
09.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 «ДИКИЙ МИР»
09.45 «БЕЗ РЕЦЕПТА»
10.25 «СМОТР»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА»
12.00 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»
13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»
14.00 «СЕГОДНЯ»
Канал БГТРК
14.20 ЗА ГРАНЬЮ...

14.30 ЗАЩИТИМ СЕБЯ ОТ ТУБЕРКУЛЕЗА
14.45 НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПРОЕКТ «ВЫБЕРИ УЧИТЕЛЯ». ШКОЛА №29

Канал НТВ
15.05 Х/Ф «ТРЕВОЖНОЕ ВОСКРЕСЕНЬЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.30 «ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД». ВЯЧЕСЛАВ И ЕГОР ЗАЙЦЕВЫ
18.05 «СВОЯ ИГРА»
19.00 Т/С «МАРШ ТУРЕЦКОГО»
20.00 «СЕГОДНЯ»
21.00 «ПРОГРАММА МАКСИМУМ»
21.55 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ»
23.00 Х/Ф «СЕМЬЯНИН»
01.20 ТЕННИС. УИМБЛДОНСКИЙ ТУРНИР. ПОЛУФИНАЛ. МУЖЧИНЫ
02.50 Т/С «ПРОТИВОСТОЯНИЕ»

● АРИГ УС

07.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
08.00 «НЕИЗВЕСТНАЯ ПЛАНЕТА»
08.25 М/Ф «БОЛЕК И ЛЕЛЕК НА ДИКОМ ЗАПАДЕ»
09.20 «АНТОЛОГИЯ ЮМОРА». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
10.05 «ЭВОЛЮЦИЯ СКОРОСТИ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ
10.20 «АБИТУРИЕНТ-2006»
10.35 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
11.00 «ХИТ-ПАРАД ДИКОЙ ПРИРОДЫ»
12.00 Х/Ф «ПЛОХОЙ ПАРЕНЬ»
14.00 Т/С «САША ПЛЮС МАША»
14.30 Х/Ф «СКАЧИ ВО ВЕСЬ ОПОР»
17.00 «ИЗМЕНИ СВОЙ МИР»
17.20 ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ
17.30 «ТАКСИ»
18.00 «КЛУБ БЫВШИХ ЖЕН»
19.00 «ДИКИЕ ДЕТИ»
20.00 «АБИТУРИЕНТ-2006».
20.20 ЗНАКИ ЗОДИАКИ. ЖИЗНЬ С УЮТОМ
20.30 «ДЕРЕВНЯ ДУРАКОВ»

21.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ».
23.00 «КОМЕДИ КЛАБ».
00.00 Т/С «БУНКЕР, ИЛИ УЧЕНЫЕ ПОД ЗЕМЛЕЙ»
00.30 Х/Ф «ГОРОДСКИЕ СТИЛЯГИ»

● ТИВИКОМ

07.00 МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ
07.30 «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
07.55 М/С «ДУГ»
08.15 М/С «ГЕРКУЛЕС»
08.40 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
09.05 DISCOVERY: «ОСТРОВА СОКРОВИЩ»
10.00 «КУБИНСКИЙ АЭРОКЛУБ»
10.30 М/С «СИМПСОНЫ»
11.30 «ОЧЕВИДЕЦ» С С РОСТОМ
12.30 Х/Ф «ДЕСЯТОЕ КОРОЛЕВСТВО»
13.30 НОВОСТИ «24».
13.50 «КРИМИНАЛЬНОЕ ЧТИВО»: «В СЕТЯХ ГИПНОЗА»
14.30 Д/Ф «ОТРАЖЕНИЕ»: «КАЗИНО»
15.30 «РАДИ СМЕХА»
16.00 «НЕВЕРОЯТНЫЕ ИСТОРИИ»
16.40 Х/Ф «ПЕРВЫЙ РЫЦАРЬ»
19.30 «СТИЛЬНАЯ ЖИЗНЬ»
20.00 «ЕСТЕСТВЕННЫЙ ОТБОР»
21.15 Х/Ф «ШПИОНСКИЕ ИГРЫ»
23.55 Д/Ф «ИСТОРИЯ НИЖНЕГО БЕЛЬЯ»
00.55 «НЕОЖИДАННАЯ ВСТРЕЧА»

● СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 Х/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ЭЛМО»
07.05 М/Ф «ТАЙНА ТРЕТЬЕЙ ПЛАНЕТЫ»
07.55 М/С «ПИНОККИО»
08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30 М/С «ФЛИППЕР И ЛОПАКА»
09.00 УЛИЦА «СЕЗАМ».
09.30 М/С «ГАДЖЕТ И ГАДЖЕТИ-

НЫ»
10.00 Х/Ф «РЕБЕНОК НА БОРТУ»
12.00 ХОРОШИЕ ПЕСНИ.
14.00 КИНО В ДЕТАЛЯХ
15.00 ФИЛЬМЫ ПРОИЗВОДСТВА ВВС. ТАЙНЫ ТЕЛА: «ЯДЫ», «КОВАРНЫЙ РАК»
16.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ.
16.30 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ»
17.30 Х/Ф «МЕТРО»
19.50 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
21.00 Х/Ф «НЕЧЕГО ТЕРЯТЬ»
23.00 ХОРОШИЕ ШУТКИ.
00.00 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
01.00 Х/Ф «ПОЛЛОК»
03.05 Х/Ф «ЛЮБОВЬ И ПУЛИ»
04.30 ФИЛЬМЫ ПРОИЗВОДСТВА ВВС. «ОСВЕНЦИМ. ШОКИРУЮЩЕЕ НАЧАЛО»
05.20 МУЗЫКА НА СТС-БАЙКАЛ

ДТВ

10.00 Т/С «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»
10.30 Т/С «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»
10.55 ДЛЯ МИЛЫХ ДАМ
11.25 М/Ф
13.30 Х/Ф «ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПРЕСТУПНИК»
15.30 Т/С «ВСПОМНИТЬ ВСЕ»
16.30 «ЗВЕЗДНАЯ СЕМЕЙКА»
17.30 «ВРЕМЯ - ДЕНЬГИ»
17.55 Т/С «ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНВОЙ»
19.00 Т/С «ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНВОЙ»
20.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
20.35 «ОСТОРОЖНО, АФЕРА!»
21.00 ШОУ РЕКОРДОВ ГИННЕССА
22.00 Х/Ф «НЕ БОЙСЯ, Я С ТОБОЙ»
01.15 Т/С «C.S.I МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ - ЛАС-ВЕГАС»
03.15 ШОУ РЕКОРДОВ ГИННЕССА
04.15 Х/Ф «КОГДА НАС НЕ СТАНЕТ»
05.45 Т/С «ВСПОМНИТЬ ВСЕ»
06.30 Т/С «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»
07.15 «ЗВЕЗДНАЯ СЕМЕЙКА»
08.00 МУЗЫКА НА ДТВ

● ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ ● 21-62-62 ● ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ ●

Воскресенье, 9

● ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 НОВОСТИ
07.20 Х/Ф «ЭТО СИЛЬНЕЕ МЕНЯ»
09.00 АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН
09.40 «ДОНАЛД ДАК ПРЕДСТАВЛЯЕТ»
11.00 НОВОСТИ
11.10 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.30 ПОКА ВСЕ ДОМА
12.20 Д/Ф «МОЙ ПАПА - ШЛЯПИН»
13.00 НОВОСТИ
13.10 ИТОГИ ЧЕМПИОНАТА МИРА ПО ФУТБОЛУ
13.40 «ВЕЛИКИЕ ДИНАСТИИ: ВОЛКОНСКИЕ»
14.40 «ЗВЕЗДЫ ЮМОРА»
16.40 Х/Ф «НОТТИНГ-ХИЛЛ»
19.00 ВРЕМЕНА
19.50 70 ЛЕТ ГОСАВТОИНСПЕКЦИИ РОССИИ. ПРАЗДНИЧНЫЙ КОНЦЕРТ
22.00 ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ».
22.45 Х/Ф «ВРАГ ГОСУДАРСТВА»
00.50 БОКС. РОМАН КАРМАЗИН - КОРИ СПИНКС
01.50 «ИДОЛЫ». ЧАРЛИ ЧАПЛИН
02.45 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ МИРА. ФИНАЛ. ПРЯМОЙ ЭФИР
05.20 Т/С «ДЕФЕКТИВНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
06.00 Д/Ф «НЕЧИСТАЯ СИЛА»

● «РОССИЯ»

06.55 Х/Ф «ДЕЛО № 306»
08.30 «СЕЛЬСКИЙ ЧАС»
09.00 ВЕСТИ
Канал БГТРК
09.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
Канал «Россия»
09.20 Х/Ф «ФЛИНТСТОУНЫ»
11.05 «ОПУСТЕЛА БЕЗ ТЕБЯ ЗЕМ-

ЛЯ. «МАЙЯ КРИСТАЛИНСКАЯ»
12.00 ВЕСТИ

Канал БГТРК
12.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
Канал «Россия»
12.20 «АНШЛАГ И КОМПАНИЯ»
13.15 Т/С «ЧАСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
14.15 «ПАРЛАМЕНТСКИЙ ЧАС»
15.00 ВЕСТИ
15.20 «ФИТИЛЬ»
16.05 Х/Ф «БЛАГОСЛОВИТЕ ЖЕНЩИНУ»
18.25 ПРЕМЬЕРА. КОНЦЕРТ КУБАНСКОГО КАЗАЧЬЕГО ХОРА
19.40 КОНЦЕРТ «МОСКОНЦЕРТУ - 75!»
21.00 «ВЕСТИ НЕДЕЛИ С СЕРГЕЕМ БРИЛЕВЫМ»
22.00 «СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРРЕСПОНДЕНТ»
22.25 Х/Ф «НЕ ВСЕ КОШКИ СЕРЫ...»
00.25 Х/Ф «НЕВЕРНАЯ»
02.50 Х/Ф «ЖЕНИХ НАПРОКАТ»

● НТВ

05.50 Х/Ф «СЕМЬЯНИН»
07.50 М/Ф
08.30 «СКАЗКИ БАЖЕНОВА»
09.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 Т/С «ПОЛИЦЕЙСКИЙ КЭТТС И ЕГО СОБАКА»
09.40 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ЕДИМ ДОМА!»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «TOP GEAR».
11.55 «СЧАСТЛИВЫЙ РЕЙС»
13.05 «РАСТИТЕЛЬНАЯ ЖИЗНЬ»
14.00 «СЕГОДНЯ»
Канал БГТРК
14.20 НОВОСТИ БЕЗ ПОЛИТИКИ
14.30 ЧАС МОЛОДОГО ИЗБИРАТЕЛЯ
Канал НТВ
14.55 Х/Ф «ДОБРОВОЛЬЦЫ»
17.00 «СЕГОДНЯ»

17.30 «ОДИН ДЕНЬ. НОВАЯ ВЕРСИЯ». ПРОГРАММА КИРИЛЛА НАБУТОВА
18.05 «СВОЯ ИГРА»
19.00 Т/С «МАРШ ТУРЕЦКОГО»
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.40 «ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ»
21.15 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ»
21.55 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ»
22.55 Х/Ф «БЕГЛЕЦ»
01.25 ТЕННИС. УИМБЛДОНСКИЙ ТУРНИР. ФИНАЛ. ЖЕНЩИНЫ
03.30 Т/С «ПРОТИВОСТОЯНИЕ»
06.35 «АНАТОМИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ»

● АРИГ УС

08.00 «НЕИЗВЕСТНАЯ ПЛАНЕТА»
08.25 М/Ф «БОЛЬШОЕ ПУТЕШЕСТВИЕ БОЛЕКА И ЛЕЛЕКА»
09.20 «С УТРА ПОРАНЫШЕ».
09.25 «ВНИМАНИЕ! ЖЕНЩИНА ЗА РУЛЕМ»
10.40 «ВЕБ-ЭКСПРЕСС». ЗНАКИ ЗОДИАКИ.
11.15 ЖИЗНЬ С УЮТОМ
11.20 «АНТОЛОГИЯ ЮМОРА»
12.05 Х/Ф «УБИТЬ БЭЛУ»
14.00 Т/С «САША ПЛЮС МАША»
14.30 «БЛАГАЯ ВЕСТЬ»
15.00 «ДИКИЕ ДЕТИ»
16.00 «ШАНС». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
17.00 «АБИТУРИЕНТ-2006»
17.20 ЖИЗНЬ С УЮТОМ.
17.30 «ТАКСИ»
18.00 Т/С «САША ПЛЮС МАША»
18.30 Т/С «БУНКЕР, ИЛИ УЧЕНЫЕ ПОД ЗЕМЛЕЙ»
19.00 «ШКОЛА РЕМОНТА»
20.00 «АБИТУРИЕНТ-2006».
20.20 ЗНАКИ ЗОДИАКИ. ЖИЗНЬ С УЮТОМ

20.30 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ЗНАКИ ЗОДИАКИ.
21.00 ДЕЛОВОЙ ТЕЛЕПРОЕКТ «КАПИТАЛ»
22.00 «ДОМ-2.ЭТО ЛЮБОВЬ»
23.00 «КОМЕДИ-КЛАБ».
00.00 Т/С «БУНКЕР, ИЛИ УЧЕНЫЕ ПОД ЗЕМЛЕЙ»
00.30 Х/Ф «БОЛЬШОЙ ЛЕБОВСКИ»

● ТИВИКОМ

07.00 МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ
07.55 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
08.15 М/С «ГЕРКУЛЕС»
08.40 «ПЕРЕМЕНКА»
09.05 DISCOVERY: «ПОСЛЕДНИЙ ШАНС ДИКОЙ СОБАКИ»
10.00 «АВТОМОБИЛЬ И ВРЕМЯ»
10.30 М/С «СИМПСОНЫ»
12.00 «БЕЗ ТОРМОЗОВ»
12.30 «ДЕСЯТОЕ КОРОЛЕВСТВО»
13.30 НОВОСТИ «24».
13.50 «ВОЕННАЯ ТАЙНА»
14.30 Д/Ф «РОСКОШЬ БЕЗ ПРИКРАС»: «ШАНЕЛЬ»
15.30 «РАДИ СМЕХА»
16.00 «НЕВЕРОЯТНЫЕ ИСТОРИИ»
16.45 Х/Ф «ШПИОНСКИЕ ИГРЫ»
19.30 НОВОСТИ «24».
20.00 «ЕСТЕСТВЕННЫЙ ОТБОР»
21.15 Х/Ф «СВАДЬБА ЛУЧШЕГО ДРУГА»
23.30 Д/Ф «ИСТОРИЯ НИЖНЕГО БЕЛЬЯ»
00.30 Х/Ф «РЕЗНЯ БЕНЗОПИЛОЙ ПО-ТЕХАССКИ»
01.30 Х/Ф «СПЯЩИЙ ЛАГЕРЬ»

● СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 Х/Ф «МЕДВЕДЬ И Я»
07.30 М/Ф «РУСАЛОЧКА»
07.55 М/С «ПИНОККИО»
08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30 М/С «ФЛИППЕР И ЛОПАКА»

09.00 УЛИЦА «СЕЗАМ».
09.30 М/С «ГАДЖЕТ И ГАДЖЕТИНЫ»
10.00 М/С «АЛАДДИН»
12.00 ЖИЗНЬ ПРЕКРАСНА.
14.00 СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО
15.00 ФИЛЬМЫ ПРОИЗВОДСТВА ВВС. «ПИЩА АТАКУЕТ», «ДОПИНГ»
16.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
16.30 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Х/Ф «ГОЛУБАЯ ВОЛНА»
23.00 6 КАДРОВ
23.30 Х/Ф «ПЕС-ПРИЗРАК. ПУТЬ САМУРАЯ»
00.00 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
02.00 Х/Ф «АДАПТАЦИЯ»
03.50 Х/Ф «ШАНТАЖ»
05.20 МУЗЫКА НА СТС-БАЙКАЛ

ДТВ

10.00 Т/С «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»
10.55 ДЛЯ МИЛЫХ ДАМ
11.25 М/Ф
13.10 Х/Ф «ЧИСТОЕ НЕБО»
15.30 Т/С «ВСПОМНИТЬ ВСЕ»
16.30 «ЗВЕЗДНАЯ СЕМЕЙКА»
17.30 «ВРЕМЯ - ДЕНЬГИ»
17.55 Т/С «ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНВОЙ»
20.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
20.30 «ЭТОТ БЕЗУМНЫЙ МИР»
21.00 «ШОУ РОССИЙСКИХ РЕКОРДОВ»
22.00 Х/Ф «ЧАРОДЕИ»
01.15 Т/С «C.S.I МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ - ЛАС-ВЕГАС»
03.25 «ШОУ РОССИЙСКИХ РЕКОРДОВ»
04.25 ШОКИРУЮЩАЯ ДОКУМЕНТАЛИСТИКА. «БЕЗ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ»
05.20 «ОСТОРОЖНО, АФЕРА!»
05.40 Т/С «ВСПОМНИТЬ ВСЕ»
06.25 Т/С «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»
07.10 «ЗВЕЗДНАЯ СЕМЕЙКА»
07.55 МУЗЫКА НА ДТВ

«АЛТАРГАНА» НАЙНДЭР АРАДАЙ БЭЛИГ АРЬБАДХАХА

Июнийн 29-д Улаан-Үдэд бүтээгдэх бургатуудай уласхоорондын «Алтаргана» фестивал нээгдэхэнь. Иимэ хэмжээ эмхидхэхэ ханаан яагаад мүндэлөөб? Зорилгонуудын ямар бэ? Энэ үргэн дэлсэтэй фестивалда республика хэр зэргэ гэдхэл хээб? Буряад Республикын Правительствоын Захиргаанай олон үндэнэ яхатануудай, мүн олонитын, шажан мүргэлэй нэгдэлүүдтэй харилсалгын ба мэдээсэлгын хорооной гүрүүлэгшэ Владимир Романович БУЛДАЕВТА эдэ болон бусад асуудалнуудтай хандахан байнабди.

ҮНДЭР ҮҮРГЭЭЭ БЭЛУУЛХЭ

- Тон шанга үндэнэтэй, харахад, салай үнгэ шарай муутайшые наа, ажамидарха аргагүй ехэ хүсэлтэй нэн тула шэрүүн уларилтай тала дайдаа ургадаг сээсгэй нэрээр фестиваль нэрлэгдэнхэй гэшэ. Жэл бүри юрын хадхурнаа алтамал набахатай сээсг болон налбаржа, байгаали шэмэглэдэг заншалтай. Фестивалиин удаха эгээл тиймэ: заяанай табиангаар нэгэ арад хэдэн орон нотагуудаар, регионуудаар хубааран тарабашые, үндэнэн онсо шэнжээ, соёл болон хэлээ алдаагүй - шэнэ халаанда дамжуулхаар.

Тус фестиваль Монголд бургатуудай дуунай найндэр гээд мүндэлхэн, тэндэ 1994, 1996, 1998, 2000 болон 2004 онуудта табан удаа үнгэрхэн байна. 2002 ондо фестивалиин хабаадагшадые Агын хүндэмүүшэ арад худээн гэдхэл Харин энэ жэл манай республика руу фестиваль хүрээб.

Монголой гүрэн түрын байгуулагдахаар 800 жэлэй ойн баярай хэмжээ Монголой Хэнтэй аймаг «Алтаргана» үнгэрхэхэ найдаалтай байгаа бшуу. Тийгээжэ хүндэ гэгшын тэмсээндэ республика Буряадай дэбисхээр дээрэ эмхидхэхэ эрхэдэ хүртөө. Олонхи бургатуудай ажагуудаг үндэнэн нотагта бүтээгдэ зоноо суглуулаха зорилготойгоор Буряад Республикада ээлжээтэ фестиваль үнгэрэг гэдэн бодол илажа гараа. Буряадта болохо эрхэ олгооон «Алтарганын» үлдэ туг республикын түлөөлэгшэдтэ 2004 ондо барюулагдаа бэлэй.

Тус найндэртэ бэлэдхэл ябуулхын тула Буряадай Президент Л.В. Потапов түрүүтэй эмхидхэлгын хороон байгуулагдахан юм. Бүтээгдэх бургатуудай найндэр үндэр хэмжээндэ үнгэрхөөр аргагүй ехэ хүдэлмэри энэ хороон хэдэн байна. Олон тоото хэмжээ ябуулгануудта гансашы арадай бэлиг шадабары нээгдэхэ бэшэ, мүн мүнөө үеын хүн түрэлтэнэй туйлалтануудаар баяжан, түрэлхи хэлээ, ёхо заншал болон үндэнэн байра байдалаа аршалан хамгаалха хүсэлтэй буряад арад хоодоо оюун бодолоороо эб нэгэн гэжэ ойгохо арга тухада. Үндэнэн соёл, болон заншалта спорт дахинаа нэргээн хамгаалха зуураа социальн-экономическа эрхим туйлалтануудаа харуулаха гэдэн фестивалиин гол зорилго бээ. Үлдэгдэхэ аабза гээд найданаб.

Буряадай ниислэл хото руу ганса Россияна бэшэ, харин хари гүрэнүүдхэ бүхыдөө 5 мянга гаран шахуу зон эрхээр хүлээгдэнэ. Фестивалда республикын бүхы аймагууд хабаадаха, Хитадай болон Монголой түлөөлэгшэд, мүн Санкт-Петербург, Москва болон Россин бэшэшые хотонуудта ажагуудаг бургатууд бууха ёхотой. Россин түрүү ноуруудта урилганууд эльгээгдэнхэй.

Гүрэнэй Думын бүлэг депутатууд, Федерацийн Зүблөөнэй гэгшүүд, Монголой Ехэ Хуралы депутатууд хабаадаха дуратай байханаа мэдүүлээ.

Монголой, Хитадай, Солонгосой хэдэн дээдэ хургуулинуудай ректорнууд эмхидхэлэй хороон руу урилга эрижэ хандахан байна. Гадна Дани, Швеци, Финляндиhaа айшада буухаар хараалагдана. Польша, Канада болон Австралийн түлөөлэгшэдшые хабаадахые хүсэнэ.

Гүрэн түрын болон регионуудай хүтэлбэрилэгшэдхөө гадуур суута тамиршадшые уригданхай. Тэдэнэй тоодо Физическэ культура болон спортоор федеральна агентствын дарга Вячеслав Фетисов, Олимпийн хорооной президент Леонид Тягачев, Россин хур харбалгаар Федерацийн президент Владимир Ешөөв гэгшэд болоно. Сибирийн федеральна тойрогой регионуудай спортивна хүтэлбэрилэгшэд мүн лэ уригданхай.

Агын автономито тойрогой түлөөлэгшэд, Шэнэхээнэй буряатууд болон республикын зарим аймагуудай делегацинууд Дээдэ-Онгостойдо оршодог палатканууднаа бүридэнэн хотоодо байрлаха. Тийхэдэ бэшэ хабаадагшад Улаан-Үдын дээдэ хургуулинуудай хамтын байрануудта, «Гэсэр» ба «Бурятия» гэдэн айлашадй буудалнуудта, «Зорька» гэжэ лагерьта түбхинэхэ юм. Мянга гаран милицийн хүдэлмэрилэгшэд дүтын аймагууднаа эльгээгдэнэн журам сахигшадтай хамта эдэ үдэрнүүдтэ харуудаа байха.

- Владимир Романович, харагшадые юун хүлээнэб?

- «Алтаргана» болол бургатуудай тон гайхамшагта найндэр гээд тоологдодог. Энэ хадаа дуунууд, ёхор наадан, спортивна тэмсээнүүд мүн. Фестивалда хабаадагшад буряад соёлой, искусствын ба спортын талаар туйлалтануудаа харуулаха, эрын гурбан нааданда, арадай аман үгын баялиг дэлгээлэгэндэ болоод, нэеы гэр табилгандэ үндэнэн заншалдаа үнэн сэхэ байханаа гэршэлэхэ ёхотой.

Бүхэ барилдаашад гурбан хэмжээнэй шэгнүүртэ барилдаха зэргэтэй: 60, 75 болон 75-наа дээшэ килограммуудта тэмсэхэ. Категори бүхэндэ команданаа 3-3 хүн хабаадаха. Тэдэнэр булта гутал, малгай, кушак, шодог үмдэнхэй байха зэргэтэй.

Хибэс дээрэ гарахынгаа урда тээ хабаадагша бүхэн бүргэдэй хатар гүйсэдхэхэ ёхотой. Түрүүлжэ гарахан зондо зориулагдан, магтаал соло эздэлхэ юм. Хур харбагшад тусхай хубсаһатайнууд монгол ба буряад номоор хур харбаха. Хур харбалгаар, мүн барилдаагаар мурьсөөнүүд Буряадай АССР-эй 25 жэлэй нэрэмжэтэ стадион соо үнгэрхэ наа, мори урилдаан республикын ипподромдо болохоор түсэблэгдэнхэй. Урилдаашад мүн лэ үндэнэн хубсаһа хунартай байха.

Барилдаагаар болоод 6 мянган метр зайда мори урилдаагаар түрүүлжэ гарагшад фестивалиин эгээл үнэтэй шан - автомашинада хүртэхэ. «Алтарганые утгуулан» гэдэн социальн-соёлой гурбан проект-

нүүдээр республикын мурьсөөндэ илагшад эгээл иимэ шангуудта хүртэхэ зэргэтэй.

Улаан-Үдын уран дарханай ниилэнэн «Алтаргана» фестивалиин хүлдэ тэмдэг номинацинуудта илагшадта барюулагдаха. Тэрэ юун бэ гэхэдэ, буряад хүгжэмэй инструмент - хуур мүн. - Нээлгын ёхолой июнийн 29-дэ гээд сонсохгодонхойшые наа, фестивалиин бүридэлдэ олон тоото хэмжээнүүд эмхидхэгдээ. Зарим нэгыне нэрлэжэ үгыт?

- Республикын аймагуудта уран найханай коллектив, клуб болон соёлой-спортивна комплекснуудые харалган үнгэрөө. Фестивалда хабаадаха эрхим тамиршад шэлэгдээ. Үшөөшые олон хэмжээ ябуулганууд эмхидхэгдээ. Жэшээлбэл, Захааминай аймагтай түлөөлэгшэд буряад драмын театрта найндэрэй концерт-наада үгтэн байна. Эндэ Захааминай уран гартанай бүтээлнүүдэй үзэсхэлэн табигданан юм. Бэлдэхэлгын үедэ эмхидхэлгын хороон «Эстрада дүршэлэй хургуули», «Гоо найханай хургуули» байгуулаха, түрэлхи арадынгаа дуунай искуствада болоод зүбөөр ёхо гуримуудые баримталгада хургаа.

Буряадай суута скульптор Даши Намдаковой «Нүүдэллэнэй юртэмсэ» гэдэн үзэсхэлэн Буряадай түүхын музей соо дэлгээгдээтэй. Тийхэдэ буряад зураашадай «Уран зураг», «Үлгэн ехэ дэлхэй» гэдэн үзэсхэлэнүүд Сампиловой нэрэмжэтэ музей соо байха. Уранаар ниилээтэй Буряадай бүтээлнүүдтэй түүхын музей соо танилсаха аргатай. Байгалай саада бээын арад зонтой заншалта хубсаһа хунар, «Хуннуудай гэр байра» гэдэн экспозици Этнографическа музейдэ харахадатнай болоно. Эсгээдэр, июнийн 28-да, буряад киногой үдэрнүүд, уласхоорондын 2-дохи шатар нааданай фестиваль нээгдээ.

Театрта дуратайшуул хүүхэдтэй «Ульгэр» театр, мүн буряад драмын театр ошохо аргатай. «Алтан багта» хүртэнэн Эрдэнэ Жалцановой «Зэдэлээтэй зэбэнүүд» зүжэг, Булад Гавриловой найруулан «Чингис хаан» зүжэг харуулагдаха. «Буряадай нэгэ үдэр» гэдэн фольклорно бүлгэмүүдэй хоорондо мурьсөөн, арадай ба мүнөөнэй дуу гүйсэдхөлгөөр, үлгэр түрүүлэгээр, шүлэг уншалгаар мурьсөөнүүд фестивалиин хэмжээн соо хараалагдана.

Июнийн 30-да СССР-эй арадай артист Иосиф Кобзон түрүүтэй Россин эстрадын «одоой» концерт-наадан Буряадай АССР-эй 25 жэлэй нэрэмжэтэ стадион соо болохо. Фестивалиин түгэсхэлэй ёхолой июлийн 2-то 19.00 часта энэл стадиондо үнгэрхэ юм.

«Алтаргана - 2006» даахан уялгана дүүрэнээр бэлүүлхэ байха, фестивалда хабаадагшад буряад соёлой, искусствын болон спортын талаар үндэр туйлалтануудаа заагагүй харуулаха гэжэ этигэнэбди!

Николай НАМСАРАЕВ хоорэлдэб.

Баяр ёхололой оршон байдалда найхан ханаа бодолтойгоор Буряадай ниислэл хото «Алтаргана» найндэрөө угтажа байна. Үнгэтэ тугууд, зурагууд гудамжа үйлсэнүүдыемнай шэмэглэнэ. Дээдэ Онгостойн дэбисхэртэ олоор майханууд татагдажа, олоние уряалан угтана. Бүхы тээ ёхотой найндэрэй тэмдэг.

Бүтээгдэх бургатууд соёлой хүгжэлтын эблээй президентын уялга дүүргэгшэ А.Н.С.Сультимовтай уулзажа, фестивалиин эмхидхэлэй ябуулгаар хонирхоон байнабди. Доржо Норбо-Сампилович эндэ наа Монгол оронноо бусажа ерээ. Тэндэ буряатуудай нотагай эблээлхидтэй, буряатуудай үни урданай ёхо заншал нэргээлгын ба хүгжөөлгын талаар жасын президент С.Билэгсайхантай уулзахан юм.

ТҮҮХЭДЭ - ТҮРҮҮШЫНХЭЭ

- Бүхэдэлхэйгээр монголшууд эгээл дууша зон гэжэ суурханхай. Тиймэнээл Монголд «Алтарганын» найндэр эгээл түрүүн буряад арадай дуунуудай фестиваль гээд эмхидхэгдэн байна. Дээдэ засагай зүгтөө дэмжэлгэтэй энэ найр олондо мэдээжэ болонхой. Манай хүртэхэ болохо найндэрэй конкурснуудта, мурьсөөнүүдтэ хабаадахаа хүршэ ороной мянган артистнар, тамиршад айлшаар бууха. Гайхан хараха юумэн байхал байха.

- Та саг үргэлжэ Монголойнгоо нүхэдөөр уулзажа, харилсажа байдаг болонот, Буряадай театр гастрольдо тишээ ошодог гэшэ. Теэд тэндэ буряад хэлэн дээрэ зугаа хөөрэлдөөн хэр үзэгдэдэг гэшээб?

- Түрэл буряад хэлээ мэдэбэл, бүхы дээршэ хээээшые хэлэнэн юумынен ойлгомоор бээ. Дүшэн хоёр мянган буряатууд мүнөө дээрэ Монголд ажалууна. Аха захатанай үеын тэндэхи буряатууд түрэл хэлэн дээрэ тординогуй хөөрэлдөө бээ. Заалуушуул буряад хэлээ мартаа шахуу, дунда наһанай зон мүн лэ нэгэ бага тэбдэхэ гэжэ наамаар, буряад хэлээрээ.

- Буряад хэлэн дээрэ литература эблэгдэдэг гэшээб гү?

- Угы. Монгол хэлэн түрэл хэлэниин болоо ха юм даа.

- Буряадай академическэ театр жэл бүри Монгол гастрольдо гарадаг. Тэрэнэй ямар үйлэ ушарнууд танай ханаанда эгээл найнаар хадуугдаа гэшээб?

- 2002 ондо Монголд «Хойто наһандаа уулзахабди» гэжэ зүжэг харуулан байнабди. Буряад яһанай Монголой уран зохөөлшэ Сэнгийн Эрдэнэ энэ роман бэшэнэн, би тэрэ зохөөл зүжэг болгоо. Уран зохөөлшонтэй телефоноор хөөрэлдэнэн хөөрэлдөөн ханаанда ороно. Эрдэнэ миний дурадхал баяртайгаар дэмжэжэ, энэ хэрэгтэмни амжалта хүсэхэн юм. Теэд нэгэ хэды саг болоод нүхэрни наһа барахан юм. Театраймнай репертуарта мүнөө болотор байхан энэ зүжэг харахаа тийхэдэ Монголой олон буряатууд ерээ бэлэй. Спектаклийн үлүүлээр маанадтай уулзаа, ханамаа баяраа мэдүүлээ энэ. Тэрээхэн ушар хээээдшые мартагдахагүй.

- Монголой Нацагдоржын нэрэмжэтэ академическэ театртэй найн холбоо харилсаатай. Энэ харилсаагаа саашаа ямар аргаар хүгжөөхэ болоноб?

- Бата харилсаагаа бэхжүүлэн, хүршэ гүрэнэй театртэй хамтаараа нэгэ зүжэг табиха хүсэлтэйбди. Манай театрай үүсхэлээр Монголой артист Гантүмэр «Буряадай арадай артист» гэжэ үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй.

Мүнөө сагта Буряадай драмын театр түрэл хэлээ үнэн зүбөөр даажа абаад ябагшадтай нэгэн. Бүхэдэлхэй ба Россин соёлой хүгжэлтэдэ буряадай соёл нэбтүрүүлэжэ, холбоо тогтоохо хүсэл зорилготойгоор ажалаа ябуулна. Манай артистнар ород хургуули дүүргэжэ, Россин дээдэ хургуулийн эрдэмтэй болонхой. Тийбэшэ түрэл хэлэн дээрээ зүжэгүүдээ наадажа, буряад хэлээ, соёлоо сахин хүгжөөнэ. Ерэхэ жэл театрайнгаа 75 жэлэй ойн баяр угтахабди. Энэ ойн баярта дашарамдуулан, эгээ найн

зүжэгүүдээ Москва хотодо харуулхабди, 2007 оной апрелин афишада оруулагдаххай.

- «Алтаргана» тухай нямээрдөө үргэлжэлүүлбэл, иимэ асуудал гарана. Та мүнөө ВАРК-ын президентын уялга дүүргэжэ байнат. Энэ үедэ ямар шэнэ үйлэ хэрэгүүд болоо гэшээб?

- 1991 ондо байгуулагдахан Бүгэдэ буряатуудай соёл хүгжөөлгын эблэл энэ намартаа 15 жэлэйнгээ баяр тэмдэглэхэнь. Манай эблэл тийхэдэ гүрэн түрын эгээл хүндэ байдалда ороод байхада байгуулагдаа. Тодо элээр буряад хэлэнэй, оюун ухаанай шийдхэгдээгүй асуудалнууд тобойсо гаража ерэхэн гэшээ.

Бүтээгдэх бургатууд стездэ ВАРК-ын шэнэ устав баталагдаха. Тус олонитын эмхи зургааные бидэ олонитын хүдэлөөн болгожо хубилгаха хүсэлтэйбди. Тийхэдэ ВАРК-ын статус дээшэ боложо, буряад арадай ажабайдалай асуудалнуудые шийдхэхэ хэрэгтэ туһа хүргэхэ.

- Бүтээгдэх бургатуудай соёлой хүгжөөлгын эблэл хэр «Алтарганадаа» бэлдэб гэшээб?

- Эблээй президентгүүд байхан Россин арадай уран зурааша Даша-Нима Дугаровой, хэлэ бэшэгтэй доктор Бата Баяртуевай нэрэ хүндэ мүнхэлүүлхэ зорилготойгоор тогтоол зохөөлбоди. Тэдэнэй мүнхэ дурасхаалда зориулагдахан үнэтэ бэлэгүүд барюулагдаха. Нэгэниин уран зурагай, искусствын конкурсдо илагшад үгтэхэ, мүн Бата Баяртуевай нэрэ хүндын шан олгогдохо. Эндэ наа манай театрта калмык яһанай Америкэдэ байдаг Диджи Андреевтэй уулзааб. Тэрэ мүн лэ өөрын зүгтөө мүнхэнэй туһаламжа үзүүлжэ, шангай бэлэгүүдые дамжуулаа. Арад зоннай энэ ехэ хэрэгтэ эдэбхитэй хабаадаха гэжэ найдамаар, дэмжэхэ бээ.

- Та энэ фестивалда ямар амжалта хүсэхэ байнат?

- Шийдхэгдээгүй асуудалнуудай нэгэн - түрэл хэлээ мэдэхгүй талаар дутуу дунданууднай эндэл эли зогдэхэ гэжэ ханааб. Хүсэл зорилготойгоор, урагшаа эрмэлзэлтэйгээр лэ энэ хэмжээ ябуулгада хабаадабал, амжалтанууд туйлагдаха. «Алтарганадаа» арад зонной оюун ухаанай, бэлиг талаанай баялиг ялалзан тодорог лэ.

Надежда ГОНЧИКОВА.

БҮЯН

"ЭТИГЭЛЭЙ ХАМБЫЕ ХҮРЭЗЛЭН БҮХЫ БУРХАД, САХЮУСАНАР НАЙРЫЕМНАЙ ДАГАН БАЯСАХАЛ!"

суглархадаа, буряад зомнай гадаада дэлхэйдэ, бусад арадуудта "бидэ буряадуудбди" гэжэ өөһэдэгөө мэдүүлээд, бусадые мүн лэ мэдэжэ абахын түлөө уулзахань гээшэ ха юм.

Саашань гэбэл, хэнэй ашаар "Алтарганын" анха удаа бии болоһон тухай ханаха ёһотойбди. Тодорхойбол, Монголой Хэнтэй аймагай Биндар сомоной буряадууд "Алтаргана" түрүүшынхэз үүсхэжэ, анха удаа хамта суглархадаа, анхан уул нютагаа ханажа, уг гарбалаа дурдажа, буряадууд байһанаа мэдүүлхын тула иимэ наадан эмхидхээ һэн.

Буряад Республикада анха удаа "Алтарганын" найрай найрхаяа байһаниинь мүн лэ найшаалтай. Засаг түрэмнай юу бологшо ааб гэжэ бээ аббаад нуухаяа болинтожо, буряадуудай үндэһэн соёл, заншал һэргээжэ хэрэгтэ мүнгэ һомолдог боложо байна. Тэрэ тоодо мүнөө болохо нааданда. Урда тээхи "Алтарганын" найрнуудта республикаһаа мүртэй делегаци ошодоггүй хамнай. Харин мүнөө одоол Буряад Республикынгаа газар дээрэ, бүхы буряадуудай эльгэ зүрхөөрөө хэзээни сагнаа татагдадаг Эхэ нангин дайдаада түүхэдэ анха удаа бултаараа суглархамнай ха юм. Хэлсэжэгүй баяртай ушар энэ.

Шажанай талаар удха шанарын гэбэл, Буряадайнай Табан Хаан: тодорхойбол, Хүгтэй-Хаан, Хүмэн-Хаан – Хяагтын аймагта, Бурин-Хаан – Зэдэдэ, Бархан – Баргажанда, Алхана – Агада – бултаараа энэ найртамнай ехэл баяртай байха гээшэ.

Эдэ үдэрнүүдэ Арымнай Арбан Гурбан Ноёдууд нютагайнгаа хүбүүд, басагадые даган баясажа, абаржа, хаража байха гээшэ. Энэнь доодо хэмжээндэ.

Дээдэнь гэбэл, манай Этигэлэй Хамбые тойроод, хурылан нуудад бурхад, идамууд, бодисадваанар, хандамаанар, сахюусад ехэл баясаха, үршөөн хараха байһаниинь сохом.

Тэрэшэлэн Монголой ниитэ нэгэн улас түрые тогтоохо зорилготойгоор монгол туургатанай, тэрэ тоодо манай элинсэгүүдэй эгсэ 800 жэлэй саана хамта хуралдан сугларжа, Эзэн Богдо Чингис хаанаа эзэнтэ хан түрын үндэр шэрээдэ залаһаниинь мүн лэ ехэ нарин удхатай байна.

Бүхы буряадуудай түлөөлэгшэд "Алтарганадаа" сугларжа, мүнөө байдлаа хараад, сэгнээд, саашаада яагаад амидархаяа, үндэһэн уласайнгаа туг, һүлдые мандуулха тухай нэгэн ханалтайгаар шийдхэжэ, найраа наярүүлжа, буряад-монгол угсаатанайнгаа нэрэ соло мэдүүлжэ, хии мориёо өөдэнь хийдхүүлжэ, ерээдүй тушаа бата этигэлтэйгээр зальбарха ушартай болоно. Тиин нааданай түгэсэжэ, отог отогоороо, нютаг нютагаараа холо ойгуур тарахадаа, "Алтарганын" үедэ хараһан, дуулаһанаа угсаата хамаг зондоо хөөрэхэ, дэлгэрүүлхэ болоно.

Минии хүсэл ханал гэбэл, таанад бүхэнэй досоо байһан Табан Тэнгэри Бурхадаа эдэ үдэрнүүдэ баясуулагты, буян хуряагты гэжэ энэ ехэ баярта хабаадалсажа, оролсожо байһан бүхы зондо, түрэл угсаатандаа хүсэхэ байнаб.

Николай БАДМАРИНЧИНОВ хөөрэлдэбэ.

АРАДАЙ НАЙДАЛ - АЛТАРГАНА

Үбгэ эсэгэ –
элинсэгэймнай
үе сагта найруулжа,
нютаг нугаһаа таһаржа,
наранай зүг руу
шэглэхэгэнь,

Хэн тэгэниие угтажа абааб,
хэн тэгэний нүхэр байгааб,
Алтаар бээ сарганхай
Алтарганал даа, Алтаргана!
Зуун жэлнүүдэй хүтэл
гээгүүр
Зүүнэй олон гүрэнүүдтэ
Амгалан мэндэ ябанабди,
Аша гушатайа бусахабди,
– гэжэ,

Амаршалгыень хэн дуулаааб,
Ами наһыень хэн хахилсааб,
Алтарганал даа, Алтаргана!
Алтан эшэтэ Алтаргана!
Үй түмэн Азиин арадуудай
Үндэр хаан-угаатанай
Үндэһэнь боложо, найдал
түроо һэн.

Үе сагташые, үбшэн
тахалдашые,
Аюул, гайда – алибаа
барсагта
алдаагүй, абаралсаал,
Нютаг нугаһаа, һүрэг
гарбалһаа,
мүнгэн тоонто, мүнхэ
буусаһаа
таһаржа ошоһон талаангүй
буряадуудай

гунигынь тараажа,
дуун болоһон абарагша
бурхангал,
алтан үндэһэтэй
Үнэн нүхэрын хэн бэлэй?
Алтарганал даа, Алтаргана!
Бүхэ эшэтэй
бэе мүнхэтэй,
алтан хүбөөтэй,
арад зондоо хайратай
нуугаарайш, Алтаргана!

Залуу наһан эсэгэ мэтэ,
Загарха бүрээ найхан даа,
Залуу басагад, хун
шубуудтал,
Үндыхэ бүрээ гайхалтай!
Загарюун наһаяа
һанан, һанан
Зориг түрэхэдэ далайл даа,
Золтой нэгэ дангинатай
Жаргажа шадабал, буянай
даа!

Шугын горход хайнагтаад,
Шуумар хаһыем хануулаа,
Уулын шубууд харбасагаан
Улаймни хүсэ залуулаа.
Үнгын дуунай найханые,
Үндэр эхын үнэтэйе,
Үндэр наһанай сэнтэйе
Үзэмжэлжэ мэдүүлээ!

Нилээд олон жэлнүүд соо
нара һарангал ухагаа
мүлин,
гундаршагүй дуранай
долгиндо
доһолжо гарааб гуниглан,
Намаяа үнэ марташые нааш,
Найдал ханалым
наһалаашые нааш,
– Буянтай хэтээдэ ябаарай!
– гэжэ,
бурханай урга абарал
гуйгааб.

Хараасгайн далигал
нидхэнүүдыш,
Хайгайн бугадал харасыш,

булжамуурай жэргэлэндэл,
буянта хонгёо дуунуудыш
Зүрхэн соогоо хадгалан,
Зүүдэн соогоо шэмэлэн
Амиды мэндэ ябаа сагта,
Альган дээрээ бөөмэйлхэб.
Залуу сэнгэлэг наһыем
Зориг, богдолоор
далижуулааш,
Эршэтэ, олон жэлнүүдтэм
Эжымни һүдэг хануулааш,
Дурлаагүйш намда, хамаагүй,
дуран тухай дурсанагүйб,
Гомдоошыегүй ямаршые
сагта,
Голоһыеш хануулахгүйб.
Зула мэтэ багарааша
Залуугаймни эрмэлзэл
Эрьежэ сэгхэлэм тамалжа,
Эршэтэ харюу хүлээһэндэл.
Баадхажа хани болохогүйш,
байгаа хубишни тэрээхэн лэ
даа,
баабайн басагые тэжэрэхээр
бэшэ,
байдал, сагтаа холодооб
даа,
Харин, хэнзэ сэгхэлдэмни
Харюу хэн бусааха бөө,
Хүлээжэ сусаһан зүрхыем
Хаанаһаань жаргал игааха
боо?!

БУРХАНАЙ ШАБИНАРАЙ ҮГЭ

һахил хүртэжэ һуухадаа,
найхан болохоёо панаагүйб,
найрхажа бээшые
магтаагүйб,
Хамагайл түлөө зорижо
ябааб.

Ламын шэнжэ ороходоо
«лаб» һуужа жаргаагүйб,
олоной зам арьюусажа,
обоо, сабдагуудта сэржэм
баряаб.

Зоной дундашые ороходоо,
Золтойшые, – гэжэ
һанадаггүйб,
Элдэбээр ханаха амтад
дуунда

Эрэн хэлэтыншые хорогдог
даа,
Бурхан багшын шабинарта
Бухалаар зөөри хэрэггүй,
һанаа, сэгхэлээ һандаргажа,
найрхаһанайшые нэмэригүй.
Оршолон ехэтэ юртэмсэгэ
Оло агнаашад олон ааб даа.
Ондоохон табисууртай лама
санартан
Ойлгохо, тэгэниие хүлиснэ
ааб даа,
Амгалан тайбан лэ һуубал,
абаруулбабди, – гэжэ
мэдээрэйгты,
Алтан наһыемнай
наһаашагые
Анхараашыегүй һаа,
мэндэлээрэйгты!

ДАНЗАННЯМА лама,
Буряад орон,
Ивалгын дасан.

«Жэлнай үржэлтэй байг, адуу малнай арьбантай ондо орог, үри бээнэрнай үеын үедэ амгалан тэнюун ажаһууг лэ гэхэн удхатайгаар обоогоо тахидаг үни сагай заншал ходо сахигдажа байгаа», - гэжэ, Баян лама «Баян-Улаан» хэдын дэргэдэ хэлэнэ. Баян-Улаан баабайдаа мүргэжэ, ударилай найхание эрихэ зон субажал байгаа һэн...

Ивалгын түб тосхон руу ошохо харгыгаар сэхэ гарахада, зүүн гарта хоёр шобогор ууланууд гансата харагдаадыдаг. Тэрэнэй эгсэ дундуур Табхар руу шэглэхэн харгы үзэгдэнэ. Нэгэн Баян-Тугад хада, нүгөөдэнэ Баян-Улаан мүн. Баян-Улаанай хормойдо Хубисхал гэжэ хэдыхэн үрхэтэ айлтай тосхон түбхиинхэй. Бүхы Буряадай ниислэл хото хаража байдаг хамба ламын тахилгатай Баян-Улаан обоо эгээл эндэ оршоно бшуу. Жэл бүри Ивалгын хаа хаанаһаа хүн зон сугларжа, зунай

зулгы хаһада Баян-Улаан обоогоо тахидаг юм. Удаань Хубисхалда буужа, эрын гурбан наада эмхидхэдэг найхан заншалтай. Үнгэрһэн зуун жэлэй 1946 онһоо энэ обоо эхиэе абана. Эрхилэгшэнь VII хамба лама Лубсан-Нима Дармаев бэлэй. Совет засагай үедэ Баян-Улаан

дээрэ сэрэгэй хэрэгсэлнүүд тодхогдобошые, үбгэдэ, хүгшэд дорохононь ерэжэ, уулын эзэндэ мүргэдэг байгаа гээд, нютагаархин дурсана. Гэбэшье 2001 ондо хамба лама энэ обоо дахинаа һэргээжэ, олоной хабаадалгатайгаар тахидан юм. Ивалгынхидай хүсэ оролдолгоор 2003 ондо субарга

бодхоогдоо. Тэрэнэ табан жэл таһалгаряагүй тахиһаар. Энэшые удаа ивалгаархин Пандида хамба лама Дамба Аюшеев түрүүтэй Баян-Улаан хададаа гаража, обоогоо тахиба. Бүгэдэ буряадай «Алтаргана» найндэрэй урдаһана энэ буянта

үйлэ хэрэг хэгдэһениинь бүришые дэмбэрэлтэй. Заншалта ёһоор сэржэм, далгаяа дэлгээжэ, хэдын эзэнһэ хайра гуйба. Харин үдэшэ тээхэнэ бороо орожо, буянга хэрэгэй аша үрэтэй байһые гэршэлээ. Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.

«Алтарганын» бүр хүлдэ үргэлсэһэн алдар габьяата ажал ябуулагшад олон ааб даа. Тэдэнэй нэрэнүүдэ дурдажа, түүхэдэ мүнхэлэе.

Монгол орондо үнгэргэгдэһэн «Алтарганын» табан наада эмхидхэлгэдэ «Буряад арадай угай баялигуудыг нэргээн хүгжэлгын сан жаса (фонд)» туйлай ехэ үүргэ дүүргэһэн байгаа. Арадай Ехэ Хуралай депутат Сэнгийн Билэгсайхан энэ сан жаса байгуулаха ханаашалга үүсхэл анха түрүүн гаргаа хэн. 1995 оной 12-дугаар харын 14-нэй үдэр тус сан жаса ажалаа эхилээ бэлэй. Тиигэжэ Монголой Хуули зүйн яаманай (министертерын) 168-дахы гэршэлгээр тэрэ бүридхэлдэ абтаһан байгаа. Монгол Улсын Хүдэлмэрийн баатар, Арадай жүжигшэн Цэвэгжавай Пүрэвдорж энэ сан жасын

Россин Уран зурагай академиин гэшүүн корреспондент, Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэлэй президент Даша-Нима Дугарович Дугаров «Алтаргана» наада эмхидхэлгэдэ, үнгэргэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаһан, тэдэнэй амжалтада ехэ хубитага оруулаһан хүнүүдэй нэгэниинь болоно бшуу.

Даша-Нима Дугаров 1933 ондо Шэтэ можын Агын тойрогой Могайтын аймагай Амидхааша нютагта малшанай бүлэдэ түрэхэн байгаа. 1962 ондо Ленинградтай уран зурагай институт дүүргэхэдэнь, РСФСР-эй Соёлой министерство, тэрэниие Улаан-Үдэ эльгэхэдэнь, Буряадай Уран зураашадай холбооной зохёохы ажал ябуулагдаа эдэбхитэйгээр хам ороо хэн.

Д.-Н.Д.Дугаровай бүтээлүүд Буряадай АССР-эй, ССРСР-эй Министрүүдэй Соведай

мүрөсөө эмхидхээ бэлэй. Гадна Цыден-Жаб Арсаланович «Алтарганын» наадануудта ехэ хубитага оруулдаг, эдэбхитэйгээр хабаададаг байгаа. Россин болон Монголой арадуудай хани барисаа бэхижүүлхэ, буряад зоной нэрэ хүндые дээшлүүлхэ талаар тэрэ аймагтар ехэ ажал ябуулаһан хүн юм. Тиймэһээ Цыден-Жаб Жимбиевэй мүнхэ дурасхаал арадай сэдхэлдэ хэтэдэе үлэнхэй.

Арбаад жэлдэ ВАРК-ын президентын орлогшоор хүдэлхэн Бата Дугаржапович Баяртуев хүүлээрнэ эблэлэй президентээр хунгагдаа хэн.

Бата Баяртуев 1950 ондо Хэжэнгын аймагай Загаһата хууринда түрэхэн юм. 1975 ондо Буряадай багшанарай институт дүүргэдэ, аймагайнгаа хургуулинуудта багшалһан байгаа. 1979 ондо Буряадай нийтын эрдэмэй

сахижа ябадаг.

Евгений Матвеевич Егоров нийтын элитэ ехэ ажал ябуулагша мүн. Тэрэ Эрхүү можын Ойхоной аймагай Сарма нютагта 1949 ондо түрөө хэн. Хужарай дунда хургуули дүүргэдэ, Зүүн Сибирийн технологическа институтта хураа. 1971 ондо инженер-барилгашан болобо.

1996 ондо Бүгэдэ буряадуудай съезд боложо, буряад арадаа хүтэлхэ, ударидаха зорилготой Буряад арадай конгресс байгуулаха тухай соносхоо хэн. Энэ хадаа үнгэргэжэ зуун жэлэй 20-дохи онуудта хүдэлхэн Бурнацкомой үүргэ дүүргэхэ ёһотой байгаа.

Буряад арадай Конгрессэй (КБН) президентээр хэниие хунгаха гэшэб гэхэдэ, В.Б.Саганов, Г.Н.Манжуев, Е.М.Егоров гурбанай кандидатуранууд дэбжүүлэгдэб. Хунгалтын үедэ Евгений Матвеевич Егоров

«АЛТАРГАНЫЕ» НАЛБАРУУЛҮЛҮХАН АША ГАБЬЯАТА АЖАЛ ЯБУУЛАГШАД

түрүүшын юрэнхылэгшэ (президент) болоо хэн. Тус сан жаса буряад арадай урлаха онол аргын, соёлой шэглэлээр олон хэмжээ ябуулануудыг зохёон байгуулжа, хоёр жэлдээ нэгэ удаа «Алтаргана» наада эмхидхэдэ болонхой. Арадай Ехэ Хуралай депутат, Билэг компаниин захирал (директор) С.Билэгсайхан мүнөө энэ сангай юрэнхылэгшөөр хунгаданхай. Наранбулаг сервисэй дарга Д.Сундэцэг гүйсэдхэхэ директор, дуушан Д.Алгормаа нарин бэшгэй дарга юм. Монгол Улсын Хүдэлмэрийн баатар, Арадай жүжигшэн Ц.Пүрэвдорж хүндэтэ даргаар хунгаданхай. Ярууна нютагһаа гарбалтай Пүрэвдорж-туай Свердловск хотодохи гүрэнэй консерваторидо хураһан, бас бүүдүн хоолойтой суута дуушан байһаараа алдаршанхай.

Энэ сан жасын вице-президент (дид, юрэнхылэгшэ), Монгол Улсын арадай жүжигшэн Дэмбэрэлын Жаргалсайхан «Алтарганын» бүхы наадануудта эдэбхитэйгээр хабаадажа, жюриин гэшүүн байхадаа, шухала шийдхэбэринуудыг абалсадаг. Агын үргэн талаһаа гарбалтай Д.Жаргалсайхан дунда хургуули дүүргэмсээрээ, Болгарийн нийслэл Софи хотын консерваторийн дуунай факультетдэ хураха оронон намтартай. Консерваторидо дүүргэхэдээ, Улаан-Баатартаа бусажа, Монгол Улсын оперын театрта ажалахадаа, дэлхэйн суута композиторнуудай зохёолон классическа оперонуудта, үндэһэн зүжэгүүдтэ хэдэн арбаад роль гүйсэдхэжэ, тобоймо хурса, толотомо образуудыг байгуулаһан, Монгол Улсын Арадай жүжигшэн болоһон, МНР-эй Гүрэнэй шангай лауреадай үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэхэн, мүн бусад олон оронуудаар гастрольдо ябахдаа, тэдэ гүрэнүүдэй шангуудаар тэмдэглэгдэхэн, уласхоорондын конкурсын лауреат болоһон габьяатай. Монголой консерваторидо багшалхадаа, олон шабинарыг хургажа, профессор болонхой. Мүнөө нээгдэхээ байһан уласхоорондын долоодохи нааданда Дэмбэрэлын Жаргалсайхан дуушадай конкурсын ударидагшадтай тоодо орохол.

Монгол Улсын Баабайнарай зүблэлэй дарга, шэнжэлхэ ухаанай доктор Д.Бямбасүрэн, Жжаанарай зүблэлэй дарга Н.Хандам, залуучуудын байгуулалтын дарга Ц.Цэрэнжав, дид юрэнхылэгшэд Ж.Дулам, Ж.Баатарцогт, Б.Цэрэндорж, Д.Билэгт болон бусад Монгол Улсын делегацийн бүридэлдэ орохо байна.

Монгол Улсһаа Буряад орондо байдаг генеральна консул Түмэндэмбэрэл оронойнгоо түлөөлэгшэ Улаан-Үдэдэ утгажа абаха юм. Тийн саашадаа тэрэ оронойнгоо делегацие утгамсаараа, «Алтарганын» программатай танилсуулаад, али бүхы хэмжээ ябуулануудта хабаадуулаха зорилготой. Тиихэдээ Түмэндэмбэрэл Монгол Улсын хүтэлбэрилэгшэдтэй, Буряад Республикын ударидагшадтай, бусад оронуудай түлөөлэгшэдтэй нягта холбоотойгоор хүдэлхэ.

Нийтын элитэ мэдээжэ ажал ябуулагша, Россин Федерацийн арадай уран зурааша,

шангуудта хүртөө хэн. Тэрэнэй 40 хурагшад мэдээжэ зураашад, нийлүүршэд, алташа, мүнэгшэ дархашуул болоһон, эдэнэй 8-ниинь Россин Федерацийн Гүрэнэй шангуудта хүртэхэн байгаа, Даша-Нима Дугаровичтай үүсхэлээр «Буряад зураг» гэнэн хургуули-студи байгуулагдаа бэлэй. Буряад арадай соёлой хүшөөнүүдыг, дасан дугангуудыг нэргэхэ талаар ехэ ажал ябуулаһан байгаа.

Россин арадай уран зурааша Д.-Н.Д.Дугаров - нийтын элитэ ехэ ажал ябуулагша мүн, тэрэ буряад арадай хүдэлхэнэй эшэ үндэһэ табиһан, үүсхэл гаргаһан, зоригжуулагшан болодог байһан. 1990 ондо тэрэ үндэһэн буряад арадайнгаа соёлой түбэй хүтэлбэрилэгшөөр томилогдоо хэн. Энэ түб түрэл буряад хэлээ, соёлоо, ёһо заншалаа нэргэхэ зорилготой байгаа. 1991 ондо Даша-Нима Дугаровай үүсхэлээр Бүгэдэ буряадай I съезд зарлагдажа, тэрэн дээрэ Бүгэдэ буряадай соёлой хүгжэлтын эблэл (ВАРК) байгуулагдаад, Даша-Нима Дугарович Дугаров ВАРК-ын президентээр хунгаданхай юм. 1996 ондо тэрэ хоёрдохы болзрто хунгагдаа бэлэй. Угсаата арад түмэнөө нэгэдүүлхэ, буряад соёл болбосоролоо, хэлэ бэшгээ, түүхээ, ёһо заншалаа нэргэхэ, арадайнгаа оюун ухаан бодолыг бадаруулаха талаар тэрэ бүхы хүсэ шадалаа, эрдэм мэдэсээ, ухаан бодолоо сүм элсүүлхэн байгаа.

Гүрэн түрэмнай Даша-Нима Дугаровай ажальы үндэрөөр сэгнэжэ, олон тоото үндэр нэрэ зэргэ олгоһон, Арадуудай Хани барисаанай, «Эсэгэ Оронойнгоо үмэнэ габьяатай байһанай түлөө» IV шатын орденуудаар, медалинуудаар шагнаһан, Монголой «Найрамдал» гэжэ мүнгэн медальда хүртэхэн алдартай. 2001 ондо тэрээндэ «Россин Уран зурагай академиин гэшүүн-корреспондент» гэнэн нэрэ зэргэ олгодоо хэн.

СССР-эй болон Россин Федерацийн Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Николай Островскийн нэрэмжэтэ Бүхэсоюзын литературна шангай лауреат, Буряадай Гүрэнэй шангай лауреат, Буряадай болон Хальмагай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Россин Федерацийн соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Буряадай арадай уран зохёолшо Цыден-Жаб Арсаланович Жимбиев нийтын эдэбхитэй ажал ябуулагаараа, буурашагшэй үүсхэлээрэ зоной дунда алдаршанхай байһан гэшээ.

1928 ондо Шэтэ можын Хэлгын аймагай Бадын Сомонной Хүсөөтэ нютагта түрэхэн Ц.Ж.А.Жимбиев Москвагай Литературна институт дүүргэһэн, 50 гаран номой, тэрэ тоодо 3 романай автор, «Хараасгай» сэтгүүлэй ахамда редактор байһан юм. Тэрэнэй эдэбхи үүсхэлээр дэлхэйн киногой суута актер В.Инкижиновтэй жаса байгуулагдаа хэн. «Их наадам» гэжэ бүхэдэлхэйн монгол угсаата хүүгэдэй нэгэдэхэ найндэр үнгэргөө, Улаан-Үдэдэ болон Байгал дээрэ «Кирсан-шатар» гэнэн уласхоорондын хүүгэдэй шатарай

институдта литература шэнжэлгын, арадай аман зохёолой таһагта хүдэлжэ эхилбэ. 1987 ондо эрдэмэй кандидат, 2002 ондо эрдэмэй доктор болоо хэн. Бата Дугаржапович БГУ-гай буряад литературы кафедрые даагшаар ажалаа. Хүүлээрнэ ИМБИТ-эй литература шэнжэлгын болон арадай аман зохёолой таһагыг даагшаар табигдаа бэлэй.

Бата Дугаржапович Баяртуев эдэ бүхы ажал хэхиңгээ хажуугаар нийтын ажал эдэбхитэйгээр ябуулдаг байгаа. 2003 ондо ВАРК-ын президентээр хунгагдахадаа, эблэлэйнгээ ажал ябуулгыг улам эдэбхижүүлхэн юм. Бата Дугаржапович хадаа Буряадта, Хальмагта, Тувада Нангин Хутагта XIV дугаар Далай-ламын уулзалга эмхидхэгшэдэй нэгэн байһан гэшээ. Тийхэдэ Гэсэрэй 1000 жэлэй ойе үнгэргэхэ, Россиде Буддын шажан нэргэлгэдэ, Буряад орондо дасан дугангуудыг барилгада зориулагдаһан телемарафонуудыг эмхидхэхэ, буряад арадай соёл нэргэхэ талаар олон конкурс, фестиваль, хуралдаа, дүхэрэг шэрээ болон семинаруудыг эмхидхэхэ талаар Бата Дугаржапович туйлай ехэ ажал ябуулаһан хүн юм. 2005 ондо «Торгон зам» - дэлхэйн монголшуудай моодо» гэнэн уласхоорондын фестиваль эмхидхээ хэн.

Бата Дугаржапович Баяртуев буряад арадтаа үнэн сэхэ, Эхэ оронойнгоо ёһотой патриот ябан хэшээ. Энэ асуудалаар хэндэшь үнэн сэхэ руун хэлэдэг, ханаһанаа табидаггүй, арад зонойнгоо түлөө шуһа мяхаараа оролдодог хүн байгаа даа.

Владимир Бизьяевич Саганов хадаа буряад угсаата арадайнгаа аша туһада ехэ юумэ хэһэн хүн гэшээ.

1936 ондо Түнхэнэй аймагай Харбяангууд нютагта түрэхэн В.Саганов 1954 ондо Хэрэнэй дунда хургуули, 1960 ондо Буряадай хүдөө ажахын институт дүүргэбэ. 1961 ондо Саяанай совхозой Харбяангуудай хүнэй фермыг даагшаар, 1963-1967 онуудта аймагайнгаа ахамда ветеринар врачар, удаан Саяанай совхозой директорээр хүдэлөө. 1967 ондо В.Б.Саганов Түнхэнэй райисполкомой түрүүлэгшээр ажалаба. 1969 ондо республикын хүдөө ажахын министрэй орлогшоор, 1972 ондо хүдөө ажахын министрээр хүдэлөө хэн. Энэл жэлдээ тэрэ Буряадай АССР-эй Министрүүдэй Соведай Түрүүлэгшын нэгэдэхэ орлогшоор ажалаба.

1974-1977 онуудта КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхэ Нийтын эрдэмэй академидэ хураа. Экономикын эрдэмэй кандидат болоо хэн. 1977-1987 онуудта Буряадай АССР-эй Министрүүдэй Соведай Түрүүлэгшын тушаал дааба. Удаан дипломатическа ажада хүдэлөө. Верховно Соведай, Арадай Хуралай депутатаар оло дахин хунгаданхай юм.

Хаанашье ябахдаа, хаанашье хүдэлхэдөө Владимир Бизьяевич Саганов түрэл арадайнгаа түлөө оролдоо, тэдэнэй аша туһада бүхы хүсээ зориулаа. Тиймэһээ буряад арад түмэн тэрэнэй нангин дурасхаалыг хүндэлжэ,

олонхиин дуугаар КБН-эй президентээр хунгагдаа бэлэй.

1991-1994 онуудта Евгений Матвеевич Буряад Республикын Министрүүдэй Соведай Түрүүлэгшын орлогшоор, Зөөри эрхилхэ гүрэнэй хорооной түрүүлэгшээр хүдэлөө хэн. Тэрэ Улаан-Үдэ хотын Соведай, Буряад Республикын Верховно Соведай депутатаар хунгагдаа бэлэй. Е.М.Егоров ВАРК-ын соведэй гэшүүн, Буряад Республикын Президентын дэргэдэхэ Зүбшэлэлгын соведэй гэшүүн байгаа. Тэрэ буряад арадай үүсхэл эдэбхитэй, нэрэ хүндэтэй хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн байһан юм.

КБН-эй президент байха үедөө хори буряадуудай Сагаан хаанда ошожо, тэрэниие бараалаһаар 300 жэлэй ойдо зориулагдаһан ехэ ажал ябуула эмхидхээ хэн.

2000 оной намар Е.М.Егоров Россин Федерацийн Федеральна, үндэһэтэнэй, нүүлгын политикын хэрэгүүдэй талаар министерство Нютагай зургаание толгойлогшоор томилогдобо. Хаанашье хүдэлхэдөө Евгений Матвеевич арадтайгаа холбоотой ябаа, угсаата уладайнгаа аша тухые ходоодоо сахидаг байгаа.

Ага найман эсэгын үзүүр хүбүүдэй нэгэн - Агын автономито тойрогой Захиргаанай толгойлогшо, Россин Федерацийн Гүрэнэй Соведай гэшүүн Баяр Баясхаланович Жамсуев буряад арадайнгаа түлөө бүхы хүсэ шадалаа зориулжа ябан хүнүүдэй нэгэниинь болоно.

Тэрэ 1959 ондо Ага хууринда түрэхэн юм. Баяр Жамсуевай одо заяан түрэхэн эсэгһээ - ажалшадай депутатуудай Агын окружной Соведай гүйсэдхэхы комитедэй түрүүлэгшэ, СССР-эй гурбан зарлалай Верховно Соведай депутат ябан Бадма Цыренович Цыреновичээ эхитэй байжа магадгүй.

1980 ондо Шэтгын багшанарай институттай түүхын факультет дүүргээ хэн. 1993 ондо Россин хүтэлбэрилгын академи дүүргэбэ. Политическэ эрдэмэй кандидат. Агын Улаан-Одоной хургуулида багшалаа. 1981-1985 онуудта ВЛКСМ-эй Шэтгын обкомой инструктораар, таһагыг даагшаар, 1985-1988 онуудта ВЛКСМ-эй Агын окружной хоёрдохы, нэгэдэхы секретаряар, 1988-1990 онуудыг ВЛКСМ-эй Шэтгын обкомой хоёрдохы секретаряар, 1990-1991 онуудта КПРФ-гэй Агын окружной хоёрдохы секретаряар хүдэлбэ. 1991-1993 онуудта РФ-гэй Правительствын дэргэдэхэ Агын тойрогой сэг үргэлжын түлөөлэгшэ байба. 1993-1997 онуудта Россин I болон II зарлалай Гүрэнэй Дүүмын депутат ябаа. 2000 ондо Агын Буряадай автономито тойрогой Захиргаанай толгойлогшоор хунгагдаа хэн. Энэ тушаалдаа хоёрдохёо хунгагдаад, амжалтатайгаар хүдэлжэ байна. Тийхэдээ бүхы буряад арадайнгаа аша туһада ехэ оролдог гаргажа ябадагтаа зоной дунда тон хүндэтэй юм.

К 125-летию Национальной библиотеки Республики Бурятия

В 2006 г. исполняется 125 лет со времени основания главной библиотеки Республики Бурятия – Национальной, одной из старейших библиотек Сибири. Открытая 1881 г., в городе Верхнеудинске, как городская общественная библиотека, в настоящее время она стала крупнейшим культурным, образовательным и информационным учреждением, научно-исследовательским и научно-методическим центром. В разные исторические этапы библиотека формировала книжную культуру республики, способствовала сохранению и возрождению традиций, языков народов Бурятии.

информационному обслуживанию специалистов и работников сельского хозяйства, внутрисистемному книгообмену, получила не только всероссийскую, но и всесоюзную известность. В 1971 и 1979 г.г. передовой опыт библиотеки одобрен на коллегиях Министерства культуры Российской Федерации. Трижды в 70-е годы библиотека награждалась за лучшую в России постановку библиотечного обслуживания населения Красным Знаменем Со-

книжных фондов библиотечных систем (1986 г.).

Изменения, произошедшие в жизни нашего общества в конце XX века, отразились и на деятельности библиотеки. Учреждение с устоявшимися задачами и функциями, технологическими процессами оказалось вовлеченным в процесс кардинальных социально-экономических перемен. Библиотеке пришлось искать свое место в новых условиях, совершенствовать методы рабо-

крывающие многообразие духовной и материальной культуры народов Бурятии. Формируются информационные ресурсы и полнотекстовые базы данных: «Республика Бурятия», «Министерство культуры Бурятии», «Юридическая Бурятия» и т.д.

Национальная библиотека Бурятии приобрела имидж современного информационного учреждения. На базе библиотеки действуют: Центр правовой информации, информационный центр культурной

СОХРАНЯЯ ДЛЯ ПОТОМКОВ

Никита Сергеевич Нелюбов, штатный смотритель уездного училища, главный инициатор открытия общественной библиотеки, ставший ее первым управляющим, в своем письме от 9 марта 1881 г. на имя городского головы А.П. Лосева писал: «...Библиотечный вопрос не праздный, а насущный, необходимый, крайне важный для городской нравственности. ...Вопрос этот не придуман мною: сотни раз и от сотен лиц мне приходилось слышать сетования на невозможность пользоваться откуда-либо книгами для чтения».

Осенью 1881 г. библиотека начала свою деятельность с одной тысячи книг. Пожертвования из частных коллекций состоятельных горожан – купца Д. Мещникова, А. Лосева и др., заложили основу ее книжных фондов. Фонд печатных изданий состоял из произведений А. Пушкина, Н. Некрасова, А. Островского, книг иностранных авторов, в основном французских, подписанных журналов – «Отечественные записки», «Вестник Европы», «Дело», «Русская речь», «Русская мысль». В 1881-1882 гг. подписчиками библиотеки были 97 человек. В число подписчиков входили представители разных социальных групп: мещане, купцы, чиновники, учителя, духовенство и т.д.

В 1908 г. по инициативе читателей для участия в управлении библиотекой был избран Совет из числа ее подписчиков, возглавляемый городским головой. Книжное имущество в этот период насчитывало уже более 8 тыс. экземпляров.

В первой четверти XX века в развитии библиотеки произошли кардинальные изменения. В 20-е годы, в период социальных перемен – городская библиотека играла роль организатора коллективного чтения, являлась одним из культурных штабов по ликвидации неграмотности. Для популяризации деятельности библиотеки, привлечения читателей организовывались книжные выставки «по Прибайкаловедению, о бурят-монголах», кружки – по краеведению, естествознанию, проводятся декады, беседы о книгах. Штат библиотеки состоял из трех человек, возглавлял ее Константин Иванович Вельмин.

После образования Бурят-Монгольской АССР, библиотека в 1924 г. получила статус государственной – Центральной областной библиотекой-коллектором. Возглавила библиотеку Лидия Федоровна Ескевич, позднее заведующим стал Борис Андреевич Масков, штат состоял из 6 человек, фонд насчитывал около 20 тыс. экземпляров. В библиотеке открыто детское отделение. Одним из основных направлений деятельности библиотеки являлось «осуществление руководства методической частью библиотечной работы в Буреспублике». В этот период шел процесс становления самой областной библиотеки, открытия аймачных и сельских библиотек, изб-читален, комплектования их фондов. В течение года библиотека направила 46385 экз. книг в 9 аймачных библиотек и 55 изб-читален, формировала передвижные фонды для села. Являясь центром по обучению аймачных и сельских библиотекарей, организовывала курсы повышения квалификации, практикумы, проводила стажировки, обучение библиотекарей-избачей.

Период 30-40 гг. XX века

можно охарактеризовать как период развития библиотеки. Нарбатывался опыт в пропаганде литературы. Библиотека все активнее участвует в проведении выборных кампаний, в политическом просвещении, в совершенствовании образовательного процесса. В 1937 г. Наркомпрос организовал методический кабинет для библиотекарей республики. Директор библиотеки Иван Титович Мирошниченко регулярно выезжал в районы для оказания практической помощи. Постановлением Президиума Верховного Совета Бурят-Монгольской АССР от 14 сентября 1938 г. библиотека преобразована в Республиканскую библиотеку им. М. Горького.

В годы Великой Отечественной войны библиотека не прекращала свою деятельность ни на один день. Были полностью сохранены фонды, в начале войны они насчитывали около 60 тысяч экз. Продолжалась работа по пропаганде литературы в помощь развитию народного хозяйства республики. В библиотеке открылся молодежный читальный зал. Проводилась активная массовая работа в госпиталях города, громкие читки. Регулярно оформлялись фото и книжные выставки на призывных пунктах. Директорами библиотеки в военный период работали Екатерина Владимировна Корнакова, Геннаефа Семеновна Шатилова.

В послевоенные годы существенно изменилась структура библиотеки, появились новые направления в работе. Ее главная задача – удовлетворение читательских запросов – решалась за счет пополнения книжных фондов, совершенствования справочно-библиографического аппарата. В конце 50-х годов начинает формироваться такое направление в деятельности библиотеки как информационное обслуживание специалистов народного хозяйства, организаций, предприятий города и республики. Библиотека начинает выполнять функции архива национальной печати, сохраняя в своих фондах всю печатную продукцию, изданную на территории республики.

Для решения этих задач требовались квалифицированные специалисты. В 40-50-е годы XX века в библиотеку прибыли выпускники Московского и Ленинградского библиотечных институтов: Д.С. Жарков, Н.С. Карташов, Ю.А. Хараев, Е.М. Жаркова, В.И. Хавкин, М.Л. Дондубон, Р.Ц. Бадмадоржиева, Л.Д. Батомункуева, С.А. Боржонова, ныне кандидаты педагогических наук, доценты ВСТАКИ Р.Б. Ажеева, Ю.Б. Авраева и др. Открытие в Улан-Удэ библиотечного института во многом решило кадровую проблему и способствовало активизации деятельности библиотеки по всем направлениям. В.М. Чемерис, Э.Ф. Тумулова, Р.П. Комаха, Н.В. Айзина, О.И. Брыжаха – первые выпускники Восточно-Сибирского библиотечного института, всю жизнь проработали в библиотеке и внесли значительный вклад в развитие библиотечного дела республики.

Во второй половине XX в. библиотека стала подлинным методическим центром для библиотек всех систем и ведомств Бурятии, возглавила работу по централизации библиотечного дела республики, организации библиотечного обслуживания строителей Байкало-Амурской магистрали. Экспериментальная деятельность библиотеки по

вета Министров РСФСР и ВЦСПС. В этом бесспорная заслуга Юрия Антоновича Хараева, возглавлявшего библиотеку более 20 лет.

За 125 лет библиотека внесла значительный вклад в научную разработку проблем библиотечного и книговедения, в развитие краеведческой библиографии, в создание системы библиографических пособий. Изданы указатели: «Бурят-Монгольская АССР» (1957), «Писатели Восточной Сибири» (1973, 1978), «Народное хозяйство Бурятской АССР» (1986), «История Бурятской АССР» (1988), «Библиографическая модель ядра фонда национальной и краеведческой литературы массовой

125 лет. Это были годы, насыщенные разными по масштабу и значению событиями. Национальная библиотека всегда стремилась к тому, чтобы собрать в своих стенах как можно больше информации и щедро поделиться ею. Сохраняя традиции, библиотека находится на пути перемен. У коллектива достаточно компетентности, способности воспринимать все новое, чтобы сделать библиотеку привлекательной и необходимой читателям.

библиотеки Республики Бурятия» (1998), «Этнография бурятского народа» (1999), «Буддизм в России и Бурятии» (2005) и др. Рекомендательный указатель «Ленин и Бурятия» получил первое место на всероссийском конкурсе (1987 г.).

Библиотека являлась базовой площадкой для проведения всесоюзных и всероссийских исследований, таких как «Книга и чтение в жизни советского села», «Рациональное размещение и использование библиотечных ресурсов в стране», «Общие проблемы оптимизации функционирования библиотечных систем». Проводятся исследования регионального характера: «Изучение информационных потребностей специалистов-учителей и оптимизация их обслуживания», «Совершенствование информационно-библиографического обслуживания специалистов сельского хозяйства», «Национальная и краеведческая литература – составная часть национальной культуры», «Книгоиздание на бурятском языке как часть национальной культуры», «Читающая Бурятия» и др. Во всероссийском конкурсе на лучшую научную работу библиотека получила премию за цикл статей и материалов по организации и использованию единых

ты, осваивать информационно-коммуникационные технологии, вносить изменения в нормативно-правовую базу для дальнейшего развития библиотечного дела республики.

Приняты Законы Республики Бурятия «О библиотечном деле» (1996 г.), «Об обязательном экземпляре документов» (1997 г.). Меняется статус библиотеки, она становится Национальной – «особо ценным объектом культурного наследия народов, населяющих Республику Бурятия», выполняет функции парламентской и правительственной библиотеки. Активно участвует в разработке и реализации комплексных программ «Региональная библиотечная компьютерная сеть», «Сохранение и безопасность библиотечных и музейных фондов», «Возрождение и развитие сельских библиотек Бурятии». В 1998 г. становится региональным библиотечным центром по реализации программ Некоммерческого фонда «Пушкинская библиотека» – «Видеотека в библиотеке», «Сельская библиотека» и др.

Национальная библиотека в качестве научно-методического, координационного центра разрабатывает концептуальные основы развития библиотечного дела Бурятии, способствует внедрению информационно-коммуникационных технологий, инновационных форм и методов в работу библиотеки.

Сегодня изменились представления о задачах и возможностях библиотек, об их месте в культурной, научной, образовательной и информационной среде.

Меняется философия работы с читателями. Национальная библиотека Республики Бурятия по-новому выстраивает свои взаимоотношения с местным сообществом, создает информационное пространство для социально-экономического развития республики.

Национальная библиотека – одно из наиболее крупных книгохранилищ Сибири, универсальный фонд документов насчитывает более 1,5 млн. единиц хранения. Книжные сокровища Национальной библиотеки хранят уникальные фонды старопечатных изданий на кириллице XVI-XVIII вв., изданий дацанов на старомонгольском языке, краеведческих документов.

Библиотека ведет работу по созданию собственных электронных ресурсов. В рамках реализации проекта «Бурятия – территория культуры» изданы справочно-библиографические CD-диски: «Художники Бурятии», «Костюмы народов Бурятии», «Этнокультура семейных Забайкалья», DVD «Дацаны: прошлое и настоящее», «Гэсэр», рас-

туризма, Байкальский информационный центр, Байкальский центр чтения, Информационный аграрный центр, Интернет-центр. Читатели получили возможность пользоваться базами данных удаленного доступа: электронной библиотечной диссертаций Российской государственной библиотеки, электронными энциклопедическими изданиями компании «Русс портал», полнотекстовыми базами данных компаний East-View, Ebsco, Интегрум, базами данных и изданиями Института научной информации по общественным наукам.

В 2005 г. создан Попечительский совет библиотеки, сопредседателями которого являются Президент, Председатель Правительства Республики Бурятия Л.В. Потапов и министр культуры и массовых коммуникаций Российской Федерации А.С. Соколов. Первым результатом деятельности Попечительского совета стала масштабная работа по укреплению материально-технической базы библиотеки. При финансовой поддержке члена Совета Федерации Российской Федерации Виталия Борисовича Малкина переоснащен Интернет-центр. Началась апробация беспроводных WiFi технологий. В рамках реализации проекта «Культура ComSat» установлен абонентский приемопередающий терминал спутниковой связи.

В ознаменование юбилея Национальной библиотеки распоряжением Правительства Бурятии 2006 год объявлен Республиканским годом чтения. В целях повышения престижа чтения и сохранения книги как культурной ценности библиотека выступила инициатором крупномасштабного проекта – литературно-театрального марафона «Книга в пути», – в котором принимают участие известные писатели, поэты, артисты профессиональных театров, средства массовой информации. Жители восьми районов приняли участие во встречах, литературных конкурсах и викторинах, концертах, в благотворительных акциях, круглых столах.

Появление в деятельности библиотеки в последнее время новых направлений, таких как библиотерапия, информационная культура, электронные читальные залы, доступ к социально значимой информации и других, говорят об интенсивной интеграции Национальной библиотеки во все сферы социально-экономической жизни республики.

В успехах Национальной библиотеки несомненна заслуга ее коллектива: Зельды Исаевны Лоханиной, Ванды Владимировны Савиновой, Иды Ильиничны Петуховой, Елены Даниловны Столярской, Михайлы Моисеевичи Спектора, Елены Нибуевны Жамбаловой, Нонны Ивановны Бадаевой, Ольги Даниловны Тармахановой, Гертруды Викторовны Барановой, Людмилы Савельевны Оленниковой, Татьяны Константиновны Егоровой, Тамары Леонидовны Чукуревой, Веры Васильевны Ивановой и многих других.

Сегодня в ее штате 121 библиотекарь, из них 92 % имеют высшее образование. Гармоничный сплав профессионализма опытных библиотекарей и дерзания молодых специалистов позволяют с оптимизмом смотреть в будущее.

И.БАЛЬХАЕВА,
директор Национальной библиотеки Республики Бурятия.

Бүгдэд буряадуудай «Алтаргана» хайндэрэй урдахаан манай корреспондент Улаан-Үдэдэ Монголой Генеральна консульствын консул Чимиддорж АГВАНДАМДИНТАЙ хөөрлэдээн байна.

- Хүндэтэ Чимиддорж-гуай, Бүгдэд буряадуудай «Алтаргана» фестиваль республикадаманай анха түрүүшынхиз үнгэрхэнь. Энэ ушараар танай ханамжанууд.

- Үнэхөөрөөшье тон ехэ хайндэр гэшэ. Энэ баяр хэзээ мүнцлөөб, хэд үүсхэнэ байнаб гэжэ тодо харюу намда үгы, теэд эдэбхитэй эмхидхэгшэд олон аабза гээд тухайлнаб. Гэбэшье тус фестиваль Монголой дэбисхэр дээрэ анха удаа мүнцлөө, гол үүсхэгшэдэй нэгэн - буряад угтай, манай нютагта тон мэдээжэ Монголой арадай артист Жаргалсайхан байгаа гэжэ мэдэнэбди. Мүнөөнэй фестиваль гансашье Буряад Республикын бэшэ, мүн Россин ондоо субъектүүдтэ ба хари гүрэнүүдтэ ажаһуудаг буряадуудай гайхамшагта хайндэр болоно. Тэрэ тоодо Монголодо, Хитадта байдаг буряадуудайшье мүн. Дээрэ нэрлэнэ Жаргалсайханһаа гадна баһал буряад угтай эрхим бас хоолойтой дуушан, Монголой арадай артист Пүрэвдорж бии. Бүхэдэлхэйн хэмжээнэй эрдэмтэн, поэт, гүн ухаатай академик Бямбын Ринчен Хяагтаһаа гарбалтай буряад хүн байгаа. Үндэр-Гэгээн Занабазар тухай романа автор Сэнгийн Эрдэнэ манай элитэ уран зохёолшон болодог.

Минии ханамжаар, буряад хэлэ хамгаалан хүгжөөхэ, буряад арадай ёһо заншал, үндэһэн байра байдал нэргээн дүгэрүүлэхэ гэшэ фестивалин гол зорилго болоно. «Алтаргана» гэхэн VII фестивалин хэмжээнэдэ соёлой, спортивна мурьсөөнүүд, эрдэм ухаанай конференци, уулзалганууд болохо гэжэ дуулаанабди. Россин, Монголой, Хитадай ба танай республикын бүхы буряад үндэһэ яһатанда марташагүй үйлэ ябадал болохонь дамжаггүй.

- Монголой Росситай, илангаяа Буряадтай мүнөөдэрэй холбоо харилсаан тухай хөөржэ үгыт.

- Минии ханамжаар, хөөрлэдөөгөө гол түлэб танай республикатай эрхилдэг холбоо харилсаан тээшэ шэглүүлбэл зүйтэй хаш, юуб гэхэдэ, Буряад болбол дээдын табилангаар манай хүршэ байжа, Бурханай зарлигаар харилсаагаа хүгжөөхөмнэй дээрһээ заяаһан байна бшуу. Манай консульско тойрогой бүридэлдэ Россин Федерациин Буряадһаа зүүлжэ оршодог субъектүүд ороно. Энэ болбол Шэтээ можо, Саха-Яхад, Алас Дурна. Зэргэсүүлжэ хэлэхэдэ, Яхад хүрэтэр ошохо гэбэл, хэдэн час самолёдоор ябахаш, үгы һаа, поезд болон автобус нэлгэн зорихош. Харин Буряад руу машинада һуугаад гү, али поездоор, автобусоор хүржэ болоно ха юм. Бүри Зүблэлтэ засагай үеһөө эхилжэ, бидэнэй хоорондо эршэ хүсэтэй холбоо харилсаан тогтоһон гэбэл, аймагууд болон танай республикын, илангаяа анда хотонууд болохо: танай талаһаа - Улаан-Үдэ, манай-киһаа - Дархан, Эрдэнэт, Улаан-Баатар хотонуудай, бүхыдөө Монгол Буряад хоёрой хоорондо гэхэ мэтэ болоно. Онсолон тэмдэглэбэл, Росситай Монголой эрхилдэг худалдаа наймаанай бүхы хэмжээнэй 10 процентнь Буряадта хүртэдэг. Улаан-Үдын мяханай комбинат руу Монголоһо мяхан эльгээгдэдэг, арһаар оёгдоһон хубсаһан танай эндэхи магазинуудта худалдагдадаг. Тийхэдэ Буряадһаа зайн элшэ хүсэн, орооһо тарьян, эдэе хоол («Макбур», «Амта») болон бэшэшье юумэ абаашагдана гэшэ. Элдэб зэргын олон тоото бүлэг

түлөөлэгшэдөөр андалдаан хоёр талаһаа ходо ябуулагдажал байдаг, тэрэ тоодо гүрэн түрыншье хэмжээнэй. Буряадай Президент Леонид Потапов Монгол руу үргэлжэ ошохо байдаг. Росси Монгол хоёрой хоорондо харилсаа хүгжөөлгэдэ

нээгдэ. Үхибүүдые хамгаалгын үдэр хасагай кадетскэ корпусой үншэн үхибүүдые тэндэ хүндлөө гэхэн мэдээ-танай сониндо гараа һэн. Манай консульствын вице-консул Жаргалсайхан мэр Геннадий Айдаевтай хамта

урдань нилээд мэдээжэ һэн. «Байгал» гэхэн дуу, хатарай түрүү хүгжэмшэдэй тоодо лимбээр наададаг Буряадай арадай артист Баттувшин ороно. Республикын арадай артист болохо Сэлэнгэ болон Борхуу хоёр буряад циркын артистнууды

ДУТЫН АРАДУУДАЙ ДЭМБЭРЭЛТЭ ХАЙНДЭРНҮҮД

сэгнэшгүй хубитаяа оруулһанай түлөө 2004 ондо Алтан Гадаһанай орденээр шагнагдажа, тэрэниие Улаан-Баатарта Монголой Президент барюулаа бэлэй. Парламентнуудай, түлөөлэлгын ба гүйсэдхэлгын зургаануудай дунда элдэб хэмжээнэй холбоо харилсаан зам-хадаггүй. Үнгэрһэн жэл Монголой дэбисхэр дээрэ Буряадһаа холо оршодог 8 аймагай 30 түлөөлэгшэд губернаторнуудтайгаа хамта Буряад руу эрээ һэн. Буряад Республикын Экономическа хүгжэлтын ба гадаадын харилсаанай министерство айлшадай хабаадалгатайгаар семинар болоод бизнес-уулзалга эмхидхэнэ юм. Тус делегаци албанай холбоо байгуулаха хүсэлтэйгөөр баһал хилэһээ хоһуур оршодог Прибайкалийн, Хурамхаанай аймагууд руу хүрөө. Эсэстэнь хоёр талаһаа холбоо байгуулгын Меморандумда гар табигдаа. хаяхана хабартаа Дархан-Уул аймагай Экономико болон соёлой үдэрнүүд Улаан-Үдэдэ үнгэрөө. Монголой түлөөлэгшэдые губернатор Хаянхярваа хүтэлбэрижэ ерээ. Улаан-Үдын мэриин фойе соо Дарханһаа асарагдаһан арһан хубсаһа ба оёмол юумэнүүдые худалдаха үзэсхэлэн дэлгээгдэ бэлэй. Аймагай бэлигтэйшүүлэй концерт-наадан болоо.

Улаан-Үдын мэр Геннадий Айдаев Монгол руу ходо айлшалдаг. хаяхана Улаан-Баатар ошохо, хотын шэнэ мэр Батбаяртай уулзаа. Бусаха харгыдаа Эрдэнэт, Дархан хото хүржэ, губернаторнууд Шархуу болон Хаянхярваатай золгоһон байна. Аймагай эрхэтэдэй түлөөлэлгын Хуралай президиумэй түрүүлэгшэ Гунчен мүн лэ танай хотын ойн баярта хабаадаба. Уурхайн малтамал шанаржуулгын комбинаттай Эрдэнэт гэхэн түб хототой Орхон аймагай губернатор Шархуу мүн лэ хотын ойн баярта хабаадаа. Монголой бизнесменүүд ресторани нээжэ, республикын экономикадо мүнгэ һомолхо талаар жэшээ харуулаа: Үндэһэтэнэй номой сангай шадар «Модерн номадс», «Прогресс» кино-театрта «Хэппи лэнд» ресторанууд

тэдэнэртэ бэлэгүүдые барюулаа.

Үнгэрһэн зуун жэлэй 20-30-аад онуудһаа эхитэй соёлой талаар холбоо харилсаан заншалта зандаа. Энэ болбол уран зохёолшодой, уран зураашадай, композиторнуудай бүлэг түлөөлэгшэдөөр андалдаан, театрнуудай нэгэ нэгэндээ айлшаар гастрольдо гаралган, хоёр талаһаа хамтын үзэсхэлэнгүүдые эмхидхэлгэ мүн. Бидэнэр миин лэ зэргэлээд ажаһуудаг бэшэ, харин хэлэ, соёлойн, сэдхэл ханалнай тон адли болоно. Тэрэшэлэн монголшуудтал буряадуудшье табан хушуу малаа үсхэбэрилдэг гүб даа.

Үнгэрһэн жэл Улаан-Үдэдэ улас-хоорондын нэгэдэхи «Торгон зам» гэхэн дэлхэйн монголшуудай үндэһэн хубсаһанай, моодын мурьсөөн амжалттай үнгэрөө бэлэй. Манай хабаадагшад тэндэ Гран-при шанда, алтан ба мүнгэн медальнуудта хүртөө. 2005 оной октябрыта эмхидхэгдэнэ уласхоорондын «Желанный берег» гэжэ нэгэдэхи нүүдэл фестивалда Нацагдоржын нэрэмжэтэ Монголой гүрэнэй драмын театр «Тэмүүжэн» гэхэн зүжэгөө ялас гэмээр харуулаад ошоо. XX зуун жэлэй 30-40-өөд онуудһаа манай үндэһэтэнэй театрнууд дутын харилсаатай байгаа гэжэ тэмдэглэе. Россин искусствын габыята ажал ябуулагша, Буряадай Театрала ажал ябуулагшадай холбооной түрүүлэгшэ, режиссёр Владимир Кондратьев Нацагдоржын нэрэмжэтэ театрай тайзан дээрэ нэгэтэ бэшэ зүжэг найруулан гэжэ мэдэнэб. Эгээл иимэ үнинэй холбоо харилсаан оперо болон баледэй театрнуудай, хүхэлдэйн театрнуудай, дуу ба хатарай ансамбльнуудай хоорондо бии. Тийхэдэ музей, номой сан, эрдэм ухаанай эмхинүүдэй, дээдэ хургуулинуудай дундашье тон иимэ холбоон тогтонхой. Россин түрүү эрдэмтэдтэй хамта буряад арадай эрхим хүбүүд болохо Доржо Банзаров, Галсан Гомбоев, Алексей Бобровников гэгшэд XIX зуунай лундуур бүхэдэлхэйн монгол судлалай үндэһэ һуури табья гэжэ мэдээжэ. Тэдэнэй хэрэг Цыбен Жамцарано, Базар Барадин, Гомбожаб Цыбиков үргэлжэлүүлэ. Мүнөөшье Улаан-Үдэдэ монгол түүхэ, хэлэ, шажан мургэл шэнжэлдэг байна. Тэрэнэй гэршэ - Россин эрдэм ухаанай академиин монгол, буддын шажан ба түбэд судлалгын институт Улаан-Үдэдэ хүдэлмэрилдэг.

Үнгэрэгшэ февраль һарада Улаан-Үдэдэ анха удаа уласхоорондын хэмжээнэй «Найдал» гэхэн хүгжэмэй мурьсөөн үнгэрөө, тэндэ манай гүрэнэй түлөөлэгшэд эрхимээр хабаадаа. Демократиин тогтоһонһоо хойшо Буряад руу Монголой искусствын бэлиг түгэс мэргэжэлтэд уригдажа захалһан байна. Буряадай арадай артист Наранбаатар тон олон дуунуудыг зохёожо, олондо мэдээжэ болонхой, мэргэжэлтэдэй үндэр сэгнэлтэдэ хүртэнэ, олоной дура буляһан дуушадай дундаһаа буряад оперын солист Мүнхзулые нэрлэхээр, Чайковскийн нэрэмжэтэ дуунай мурьсөөнэй лауреат байһан Ганбат

хүмүүжүүлэхэ хэрэгтэ горитойхон хубитаяа оруулаһаар. Сэлэнгэ «каучук» басагадые хорижо, тэдэнэртээ Монте-Карлын суута мурьсөөндэ илажа гараа, Буряадай гүрэнэй шагналда хүртөө. Харин «арадай артист» Амархуу мүнөөдэр буланда мэдээжэ ааб даа.

Эдэ болон бусад жэшээнүүд хүршэ түрэл арадуудай хоорондох холбооной аша үрэтэй байһые гэршэлэнэ. Хоёр гүрэнэй багшанар болон оюутадай андалдаан тон дэлгэрэнги. Дорно зүгэй дансануудые хадагалһан Улаан-Үдын болон Улаан-Баатарай жасануудта хоёр ороной эрдэмтэд аша үрэ ехэтэйгээр хүдэлэнэ. Гадна нэгэ шэглэлэй халбаринуудай, хүдөө ажахын, албан зургаанай болон байгуулануудай түлөөлэгшэдэй бэе бэедэ айлшалха ушаршье нилээд олон.

- Монгол гүрэн түрын байгуулагдаһаар 800 жэлэй ойн баярта бэлэдхэл түгэсэхэ тээшэ боложо байна...

- Үнэхөөрөө тиймэ. Монголой энэ хайндэрэй бүгдэдэ буряадай фестивалтай нэгэн үедэ үнгэржэ байһаниинь дэмбэрэлтэй. Дэмы бэшэ ёһотой. Та зүбөөр гүрэн түрэ гээд нэрлэнэт, юуб гэхэдэ, заримдаа мэдээсэл тараалгын хэрэгсэлнүүдтэ империин байгуулагдаһаар гэжэ буруу бэшгэдэтэй ябана. Газар дайда эзэмдэхэ байлдаануудай удаа импери эзэнтэ хан улс болоо ха юм. Хуби хубяараа таран бутаршаһан ноёд һайдые хамтаруулан, тиймэ нэгэн улс түрэ тогтоохо хэрэгтэ Чингис хаанай үүргэ сэгнэшгүй. 1990 оноор ЮНЕСКО-гой шийдхэбэрээр дэмы бэшэ мянган жэлэй түрүү хүн гэгдэе. Харин 2005 оной ноябрийн 14-дэ ООН-ой Генассамблей 35 бэшэ гүрэнүүдэй, тэдэнэй тоодо Россин дурадхалаар, Монголой үүсхэлээр «Монгол гүрэнэй 800 жэл» гэхэн Резолюци баталагдаа.

Энэ ойн баяр тухай хэлэхэ болоо һаа, Президент Энхбаярай хабаадалгатайгаар 2006 оной январийн 1-дэ Сүхэ-Баатарай талмай дээрэ гүрэнэй туг залажа үргэхэ ёһолол болоо. Ойн баярай үедэ һонирхолтой гэгшын хэмжээнүүд оронхой, мүнөө дээрэ 6-дахы һарая үргэлжэлжэ байна, түгэсхэлэй ёһолол декабрийн 31-дэ болохо. Арадай хубисхалай 85 жэлэй баярта зориулан Их наадамай үеэр - июлийн 11-12-то гол хэмжээнүүд эмхидхэгдэхэ. 800 хүгжэмшэд морин хуураар наадаха, 800 дуушад уртын дуу, һүр жабхаланта хүгжэм гүйсэдхэхэ. Тийхэдэ Чингис хаанай гүрэнэй нютаг Дадал һомонһоо августын 2-то морид урилдажа, августын 4-дэ Чингис хаанай байгуулан нийслэл хото Хара-Хэрэм хүрэхэ. Энэ үдэр Бүхэдэлхэйн монголшуудай конгресс ажалаа ябуулжа эхилэхэ. Тус конгресстэ урилганууд Буряадай, Яхадай Президентүүдтэ, Агын тойрогой гулваада эльгээгдэнхэй. Хальмагай Президентшье урилга абаха.

«Алтарганын» хайндэрөөр, Монголой гүрэн түрын байгуулагдаһаар 800 жэлэй ойн баяраар республикын бүхы ажаһуугшадые амаршална!

Николай БАДМАРИНЧИНОВ
хөөрлэдэбэ.

МОЛОР МОНГОЛОЙ БЭЛИГТЭН

БЭЛИГЫНЬ ДУНДАРШАГҮЙ

Бүхы буряадуудай тамирай болон уран бэлигэй ехэ наадые жаахан аад, адаалхай үбһэнэй нэрээр «Алтаргана» гэжэ юундэ нэрлэнэ гээшэбта гэжэ монгол нүхэдни намнаа ходо асуудаг.

Тиэхэдэнь алтаргана гэжэ үбһэн жааханшые наа, ган болоходошые, уһа үерэй үедэшые ургажал байдаг ургамал ха юм. Манай бага яһатан гэжэ баһал адаалхайтай ургамалдал адли бүхэ үндэһэтэй арад байха. Иймэл хадаа манай буряад зоной урда сагнаа абажа яһатан уран бэлиг, соёл болбосорол алтаргана үбһэндэл адли хээээдэшые гандажа дууһахагүй, үнгэ жүһэе аладахагүй, хүн зоной бултадаа уг унгитай дээрһэнь иимэ нэрэ үгтһэн юм гээд ойлгуулахадани, «энэшин яагаа оложо үгтһэн нэрэ байгаа» гээд зохишоодог.

Монгол орондо буряад арадай абыастай нааданай Хэнтэйн аймагай Дадал номондо хоёрдохоё болоходонь, номоной загсагй залуухан хонорхон дарга хүбүүн олохол энэ нэрэ үгтһэн юм. Манай монгол үндэһэтэн шэнги арадайнгаа уран бэлигтээ, дуу хатартаа дуратай арад түмэн дэлхэй дээрэ хомор гэжэ һанашаб. Монголой олон яһатан шэнги арадай соёлой болон уран бэлигтэй иимэ ехэ хэмжээнэй наада эмхидхэн үнгэрээд оһдоо яһатанай түлөөлэгшэд мүнөө дээрээ үгы гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб.

Иимэ ушарһаа монгол үндэһэтэнэй олон яһатан манай буряадуудһаа үлгэр жэшээ абажа, баһал эртэ урда сагнаа абажа яһатан арадайнгаа уран урлааа, соёлоо саашадань хүгжөөхэ ёһотой гээд һанашаар.

Бүхы дэлхэй дээрэ мүнөө «глобализаци» гэжэ ехэ ондоо саг

хүржэ ерзбэ. Энэмнай худалдаа наймаа эрхилхэдэ болохотой юм ааб даа. Олон жэлэй үнгэрһэн хойно манай монгол шэнги багахан үндэһэ яһатан эхэ хэлээ, түүхэ домогоо, уран бэлигтээ, соёлоо мартажа, ондоо томо гүрэнэй үндэһэндэ шэнгээ, үгы болохо аюул хүржэ ерэнэ аа гү гээд һанашаб. Тимэ тула монгол үндэһэтэнэй түлөөлэгшэд эхэ эсэгэнэрэйнгээ абажа яһатан арадайнгаа баялиг - соёл, уран бэлигтээ мартангүйгөөр хамгаалжа ябаха гэжээ манай гол зорилго болохо ёһотой.

Мүнөөһөө эхилээд, бага хургуулинуудта үзэхэ нютагай шэнжэтэй хэшээлэй програмнууды зохиожо, бүхы буряадуудай ехэ наадан шэнги арадай уран урлаагй, соёлой наада ходо үнгэрээдэ болохо, бүри саашаа бүхы монгол туургатанай хэлэ, түүхэ, соёл, уран бэлиг г.м. нэгдэһэн академитэй болохо хэрэгтэй. Эдэ хэмжээнүүдые абаал наа, манай монгол үндэһэтэнэй уран бэлигтэй, соёлой алтаргана шэнги гандажа дууһангүйгөөр, үнгэ жүһэе алдангүйгөөр сэсгэлжэл, набша ногоогоо надхуулжал байхань лабтай.

Хуасай омогой Дэмбэрэлэй ЖАРГАЛСАЙХАН,
Монголой арадай дуушан.

СССР-эй арадай артист һасаран Лодонович Линховоин Монголой арадай артист Цэвэгжавын Пурэвдорж хоёр аргагүй найханаар нүхэсэдэг юм нэн. Тэдэ хоёр 1952 ондо Берлиндэ Бүхэдэлхэйн залуушуулай фестивалин боложо байхада танилсаһан байгаа, һасаран Лодонович Ленинградай консерватори дүүргэхэе байһан, харин Пурэвдорж Ураалай консерваторидо орохо гэжэ ябаа.

Цэвэгжавын Пурэвдорж хадаа хоморой найхан бүүдүн хоолойтой дэлхэйн хүгжэмшэдэй зүгһөө пайнаар сэгнэгдээд байһан юм.

Манай һасаран Лодонович Линховоин шэнги, Пурэвдорж дэлхэйн олон хизаар орунуудаар гастрольдошые ябаһан, Монголой делегациин гэшүүншые боложо ошолдодог байһан байгаа.

1968 оной июль һарада Пурэвдорж ахын 60 наһанай ойн баярт уригдажа, Монгол орон ошоғдоо пэн. Буряад орондо ажаһуудаг хамаатанайнь 17 түлөөлэгшэд. Улаан-Баатар ошоо бэлэйбди. Ц.Д. Ж. Жалсанов Цыжип Базаровнатая (юбилярай бүлэ), Жалсановтанай басагад Эржэн Зоригто, Баатар хүбүүдтээ, Дамдинсүрэн нүхэртээ, Жэбзэма Цыренжаб (Борис Карпов) нүхэртээ, Алдар Элбэг хоёр хүбүүтээ, Галина Базаровна зээ басаган Надежда Галсановна - зээ басаган композитор Анатолий Андреев нүхэртээ, зээ хүбүүд Батор Цыжибон Ольга нүхэртээ, Валерий Цыжибон Роза һамгантая, би - Альбина басагантая - иимэ зон ошоо нэмди.

Тэрэл жэлдэ Монголой түрүү дуушадай нэгэн Цэвэгжавын Пурэвдоржо тус ороной эрхим дээдэ шагнал - Хүдэлмэрийн Баатарай соло олгогдоһон юм. Энэ хадаа искусствын ажалтанда анха түрүүн олгогдоһон үндэр ехэ шагнал байгаа.

Монгол ороной Хан-Хэнтэйдэ түржэ, тэндэ хүн болоһон, энэл орон нютагайнгаа дэмжэлгээр

АРАДАЙ ДУУШАН ПУРЭВДОРЖ

Ураалай консерватори дүүргэжэ, оперын (монголоор дуурийн) ехэ дуушан, арадай артист бололоһшые наа, буряад хүн иимэ үндэр нэрэдэ хүртэбэ гэжэ паныхада, омогорхомоор байгаа нэн.

Мүнөө арадай артист, ехэ дуушан 77 наһанайнгаа үндэр дабаанда хүржэ ерэнхэй, Думхуу нүхэртээ Улаан-Баатарта ажаһууна.

Халта залуухан наа, Алтарганын наадаанда хүржэ ерэхэл дэлэй даа. Гэбшые Росси гүрэндэ дээдэ эрдэм олоһомби гэжэ омогорхошго. Омогорхольнь гүнзэгы үндэһэтэй юм!

Цырендума ДОНДОГОЙ,
Буряадай арадай поэт.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1.Хорин найман наһандаа Ц.Пурэвдорж Францида гастрольдо ошоходоо (саанан Эйфелева башни харагдана). 2.Свердловск хотын кон-серватори дүүргэхэе байхадаа (1958 оной январин 21). 3.Ц.Пурэвдоржийн Улаан-Үдэ ерэхэдэ буулгаһан зураг.

III МОСКОВСКАЯ ОЛИМПИАДА В МОНГОЛИИ

В Монголии нынче прошла III Московская олимпиада по физике, математике и русскому языку. В этом году олимпиада была посвящена 85-летию установлению дипломатических отношений между Россией и Монголией, 45-летию полета первого космонавта Ю.А.Гагарина в космос и 25-летию совместного советско-монгольского полета в космос.

Организаторами выступили Посольство РФ в Монголии, Министерство образования, культуры, науки Монголии, Правительство Москвы, российские филиалы в Улан-Баторе - МЭИ, ВСГУ, БГУ. Олимпиада была проведена при содействии Монгольской ассоциации выпускников советских, российских ВУЗов, общества Монголо-Российской дружбы, центра русского языка при Российском центре науки и культуры в Улан-Баторе.

Олимпиада прошла в десяти районах Монголии, в ней приняли участие около 3000 учащихся выпускных классов школ. На фоне глобализации английского языка в Монголии (это 2-й Государственный язык Монголии) и изучении русского языка как иностранного по выбору каждый рабочий день был триумфальным шествием дружественных народов наших стран под флагом дальнейшего сотрудничества! Рабочие группы, в которые вошли преподаватели филиалов Российских ВУЗов (московского энергетического института, Восточно-Сибирского Государственного технологического университета и Бурятского Государственного Университета) обошли выпускные классы в школах 10-и районов Монголии (к примеру, в г.Эрдэнэте частных и государственных средних школ - 13, в школах по 6-8 выпускных классов, наполняемость классов в среднем по 35 учащихся!) и все 109 школ г.Улан-Батора, лично в руки выпускников были переда-

ны свыше 20 000 экземпляров справочника «Российское образование в Монголии» с рекламой высших учебных ВУЗов.

В каждом аймаке - Мандалгоби, Даланзадгад, Дархан-Эрдэнэт, Сухэ-Батор, Чойр, Сайшанд, Бага-Нур, Зуунмуд, Налайх - в проведении Олимпиады большую помощь оказали методисты Департаментов образования и монгольские учителя русского языка; конечно, без их организационной поддержки на местах было просто не обойтись.

Непосредственное общение с учениками и учителями, директорами школ, методистами и руководителями Департаментов образования позволило организаторам Олимпиады оценить создающуюся ситуацию с обучением русскому языку в Монголии не с позиции наблюдателя, а, как говорится, изнутри. На нашей памяти те времена, когда не было ни одного ученика, который бы не говорил на русском языке, не говоря уже о взрослом населении Монголии. Сегодня совсем другая картина, которая вполне естественно соответствует другому времени: во многих школах дети знают только русское

«здравствуйте!». Конечно, языковая политика Правительства Монголии, направленная на преподавание разных иностранных языков в школах и ВУЗах страны, вполне соответствует интегративным потребностям нашего века.

Сейчас в Монголии разрабатывается «Проект национальной программы по усовершенствованию преподавания русского языка». За последние примерно 15 лет в общеобразовательных школах Монголии намного сократилось преподавание школьникам предмета русский язык. Молодой человек с грамотным русским языком становится фактически большой редкостью. И при этом выпускники школ, не изучавшие русский язык, приходят в монгольские вузы, в большинстве которых в качестве обязательного предмета изучается русский язык, который можно рассматривать, как средство получения высшего образования. Например, в Монгольском Государственном Университете фонд учебной библиотеки состоит из 125 000 экземпляров учебников на русском языке, 80 000 экземпляров на монгольском языке и

25 000 на других иностранных языках. Преподаватели - русисты МонГУ, активно принимающие участие в обсуждении Проекта Национальной программы до 2020 года, провели анкетирование среди старшекурсников и преподавателей - предметников. Результаты тестирования единогласно показывают, что русский язык является главным источником и средством получения профессиональных знаний.

Поэтому каждый представляет как огромная работа была проведена во время III Московской Олимпиады в Монголии! Докладательство тому - счастливые

лица победителей! По итогам Олимпиады 400 участников получили Сертификаты, свидетельствующие о скидках на обучение в филиалах российских ВУЗов (от 5% до 40%), свыше 60 человек получили ценные подарки от Правительства Москвы и Сертификаты с 50% скидкой на обучение в филиалах Российских ВУЗов в Монголии. 11 человек были награждены специальными призами Правительства Москвы, 6 учащихся получили квоты от Правительства РФ на бесплатное обучение в российских ВУЗах, список которых представлен Посольством РФ в Монголии.

По итогам III Московской Олимпиады в Монголии состоялась торжественная церемония награждения победителей. В гербовом Зале Посольства Российской Федерации в Монголии Чрезвычайный и Полномочный Посол российской Федерации в Монголии Б.А.Говорин лично поздравил организаторов и участников Олимпиады с успешным завершением ее и вручил награды победителям. С напутственным словом выступил Герой Советского Союза, Герой Монголии, первый монгольский космо-

навт Ж.Гуррагчаа. От Правительства Москвы памятные Дипломы и ценные подарки вручал Представитель Правительства Москвы в Улан-Баторе М.А.Ортынский.

Ход Олимпиады, ее итоги освещались в центральной прессе Монголии на монгольском и русском языках и Государственными и частными телеканалами Монголии.

Лина ИСАКОВА,
преподаватель русского языка в Улан-Баторском филиале ВСГУ.

ХАЛЬМАГ ОРОЧОЙ АЯЛТААР

Монгол туургата арадууд соо хальмаг үн- гай хохидол амсаһан, аймшагтай тэрэ хаһада «Алтарганын» хүндэлэлдэ, уншагшадайнгаа дэһэтэн онсо нуури эзэлдэг гээшэ. Хардалган бутаран халашоогүй, харин бүри нягтаран һонорто хальмаг уран зохёолшодой шүлэгүүдые хашалганай үедэ ёһотой ехэ бэрхэшээлнүүдые, жагсаһан агууехэ хүлдэтэй арад ха юм. хужарлан уншахыетнай дурадханабди.

Давид КУТУЛЬТИНОВ

Орос орон соогоо, дэлхэй дээрэ мэдээжэ хальмаг поэт Давид Никитич Кутультинов (Хүхэлтын Даваа) 1922 ондо хүдөөгэй багшын бүлэдэ түрэнэ юм. Өөрын бэшээшээр, үбгэ эсэгынь нюдарган баян гээд сүлэһэн, эхэ, эсэгынь мүн лэ зүблэлтэ засаг зэмэдэ оруулан юм ха. «Би шүлэг лэ бэшэхэ, энэ ехэ гүрэнэй эрхэтэн байхал үйлэтэй байгаа», - гэнэ. Өөрөөшье дайнай гал соогуур гараһан, Мүлһэтэ далайн эрьедэ сүлэгдэжэ, түрмэдэ олон жэл зобоһон байна. Тигэбэшье, уран бэлитэй, нугаршагүй зоригтой байһанайнгаа ашаар элитэ ехэ поэт, СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй гэшүүн болотороо ургаһан эхэ юм. РСФСР-эй, СССР-эй гүрэнэй шангуудта хүртөө. Наяшаг олоһон шэнэ одондо Давид Кутультиновой нэрэ зүүлэгдэһэн ушар ухаанда багташагүй сэвэлтэ мүн.

18-тайдаа түрүүшынгээ ном хэблүүлһээр тоолошогүй олон зохёолнуудые бэшэжэ, дэлхэйн олохон хэлэн дээрэ гаргуулан байха. Бүри һая монгол туургата арадуудаймнай элитэ уран зохёолшо наһанһаа нүгшэбэ гэжэ дуулаад, сэдхэлэйнгээ гүнзгы шаналал гашуудал элирхэйлээ бэлэйбди.

МҮР САРАА

Машинын мүр малтаад үзэхэдэ, Юун нуултайб тэрэ гүнзэгдэ? Таха, туруунай сараа... Тэмээн морин хоёрнай Түмэн жэлүүды сүмэ сохин, Мүнөөдэр хүртээр зам гаргаа. Тэмээн морин хоёртоо Хүргэл даа баяраа!

ЖАРГАЛ, ЗОБОЛОН ҮГӨӨ ҺААНЬ...

Хуушан хальмаг үлгэр сооһоо Буурал сагаан хубилгаан үбгэнэй Буужа ерээд, намда хэрбээ Бүхы хүнүүдэй жаргал үгөө һаань, Дуһалшые үлөөнгүй тэрэ жаргалаа Дэлхэйн зондо тэгшээр хубааха һэм. Газар дэлхэйн хамаг гашуудал Гансахан монсогой болгон эблүүлээд, Зүрхэндөө багтаа гэжэ үгөө һаань, Зүрхээ галдажа, зоной зоболонгоо Юртэмсые хүнгэлхэ һэм.

ХАЛЬМАГ ҮБГЭД

Хальмаг үбгэдэй шарайе Хаража удаан шэнжэлээб. Хуушан сагай хөөрөөе Уршалаадань уншахаар хэдээб. Хасарайнь балсан бүхэниинь Хабатай, аниргүй, мушхамал. Хараһан, үзэһэн хамагынь Бүри газарһаа гарамал. Гасалан үзөөб гэжэ Гашуудан, заяашаа харахаш. Баатар болооб гэжэ Бахадан бээе магтахаш. Муу, һайе адли яашье Миһэлээн тододог үбгэд Хальмаг уладай абьяасы Хадагалжа батаар ябадаг.

Владимир НУРОВ

Владимир Дорджиевич Нуров 1938 ондо Хальмагай АССР-эй (мүнөө Хальмаг-Тангч). Приютненскэ районной Бугуу (бугааг) тосхондо түрэнэ, бага наһандаа түрэл арадтайгаа хамта сэдбэг Сибириин хойто заххаар сүлэлгэндэ гаргагдаһан гашуудалта намтартай.

«Сагаан сэдхэл», «Баяр бэлэглэгт», «Үрмэдэһэн» гэхэ зэргэ арбаад гаран шүлэг, поэмнүүдэй номуудые хальмаг, ород хэлэнүүд дээрэ хэблүүлэнхэй. Зохёолнуудын түбэй олон журналуудта толилогдоһон, венгр, румын, поляк, монгол, эстон, украин болон бусад хэлэндэ оршуулагдаһан юм. «Талын гэрэл» гэжэ журналай ахамад редактораар хүдэлөө, уран зохёолшодой холбоной түрүүлэгшэ байгаа.

САГААН БОТОГОН

Ботогоо эжынь һаатуулаад, Бодхоод, дэлхэй харуула. Үлөөнэй гэрэлээр садхаад, Үлэнтэ талын танюула. Сагаан хүнһөө арюун Сагаан сэдхэл түрэнэ. Тогтонгүй булжамуурай дуун Торгон тэнгэриһээ адхарна. Сагаан ботогоо хүтэлөөд, Сагаан энгиң галгина. Үүлэн мэтэ зогдорын Үймэжэ һалхин һамнана. Ууган үринь үдэхэдөө Уужам харгыда гараха. Ута замынь эжынь сэдхэлтэй Утаһан холбоотойл байха.

ХАБАРАЙ ХУРА

Арбагар үүлэнһээ хура адхарба, Алтан дуһалаар газар сүршэбэ. Илдам дүүгэймни дуун дуулаада, Үлэнтэй зааханайнь саг ханаада. Хальмагшалан хура «хадрис» хатарна, Хабарай дуугаар эльгэ хатана, Сонхын шэлье тошшо жо аашална, Сэгээн нүдөөр тала шагаана. Үрөөһэн хүлөө үргөөд хүрээ... Оймһыш, хубсаһыш тайлуулана хура. Хүхэ далайдал шалбааг дуудана. Хүбүүд - унагад нүсэггөөр урилдана. Нолонготод, шалбаагай уһан сэгсэрнэ, Нонин һайхан үзэгдэл асарна. Ухаандаш эмниг морид булгина. Урданай саг улам холодоно.

Эрдни ЭЛЬДЫШЕВ

Залуубтар наһандаа ябаһан Эрдни Антонович Эльдышев Хальмаг орондоо мэдээжэ поэт, хэдэн номой автор. Советскэ Союзай Герой Эрдни Деликовэй нэрэмжэтэ Хальмагай гүрэнэй шанда, мүн «Улаан залаа» гэжэ үндэһэтэнэй шанда хүртэнхэй. Хальмаг-Тангч республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ. Мүнөө «Тегин герл» («Талын гэрэл») журналай ахамад редактораар ажаллана.

Эрдни Эльдышев - үнэншэ, сагаан сэдхэлтэй, юмз бүгэдэдэ һонирхуу шэнэ үеын поэт. Энэниие «Долоон тохорюун» гэжэ шүлэг, поэмнүүдһээ, үгүүлэл болон оршуулгануудһаа бүридэһэн һүүлшынь томохон суглуулбари гэршэлнэ. Дэлхэйдэ мэдээжэ поэт Давид Кутультинов «Эрдни Эльдышев болбол Хальмагай эгээн бэлитэй мүнөөнэй поэдуудэй нэгэн», - гэжэ дэмы хэлээгүй байха.

ДОЛООН ТОХОРИУН

Хайрата эжынгээ гурасхаалда

Һайхан зунай үдэр эхэмни Сагаа хаажа, манһаан холодобо. Гэрэлтэй, түб мэргэн үгэнүүдын Гэрээд боложо, мандаа үлэбэ.

Арюун сэдэр хүнэһын тэбшэжэ, Амитай хура тэнгэриһээ адхараа. Сагаан ханаата эхым үдэшэжэ, Сахали шубуун дээрэнэ эрьелдээ.

Үрэдбэхэ, хайрлаха сэдхэлтэй байһандань, Олондо ехэ хүндэтэй ябаһандань Наһанай туршада шүтэһэнэйн түлөөдэ Нүгэл үгы, сэдэрээр байһандань.

Бурхан багшын гэгээнэй элшэнэр - Буянта долоон тохорюун ерээ. Энхэргэн эхым толгой дээгүүр Эрвээд ниидэжэ, адис хайрлаа.

Аалихан наманшалжа эхэмни Адис абажа, зальбаржа мүргөө. Заяанай жама ёһоной хуулиие Зүрхөөрөө таагаад мэдээдэг болоо.

Хүшэр даашагүй зоболонгоо абардаг Халамжатай, этигэлтэй абарагшамни бэлэй.

Барые диилэмээр болгомо юрөөдэг, Баярыем хубаалсадаг инагни бэлэй. Шэхэнэйм хужар ходоодо болодог Сээжыеми һаруулахдаг дууниинь таһалдаба.

Эхымни намайгаа баярлажа угтадаг Энхэргы гуламтын сог унтарба.

Эхым мүргэл намайе хадагалаа, Энхэрэл үгэжэ, түшэг болоо. Урдани харгы хоһороод хэдэрбэ, Урагшаа гансаараа ябахаа мэдэбэб.

Ехэрхүү ханаата, хилэнсэһээ айдаггүй, Эшэргүй бар амитан ушараа. Тэдэнэй зута ябадал, урбалтые Тэсэжэ эхэм зүрхэндөө даагаа.

Уулаһаа ехэ гомдол болобошые, Уйлаад, нулимсань мэлмэлээдэг болобошые,

Хараал табяад, үһөө нэхэхэ Хара ханаанһаа эхэм зугадаагүй.

«Үгэдөө хүрэдэг боло», - гэжэ, Үлгэр боломоор өөрөө һургаа. Энхэрдэг хүүхэдэйн зоболон, баярын Эльгэ зүрхэндэнь багтадаг байгаа.

Уйдхар гашуудалай һалхин ходал Уян сээжыем шэшэрүүлэн эшхэрхэ. Ямаршые хүдөөдэ ябаашье хадам Ая таагүй асуудал сэдхэлым мэрэхэ.

Үлзы хайрлаһан долоон тохорюун Үршөөлтэ тэнгэридэ гашуудажэ донгодоно.

Буян хэшэгээ манда хайрлаһан Бурхан болоһон эхыем һануула.

Николай САНДЖИЕВ

Николай Джамбулович Санджиев Хальмагай университет дүүргээд, Элисте хотын ВАКСМ-эй горкомой секретаряар ажаллажа байтараа «Байр» гэжэ хүүтэдэй сэтгүүлэй ахамад редактораар томилогдоод, уни удаан ажаллаха зуураа үхибүүдтэ зориулан хэдэн номуудые хальмаг, ород, монгол, буряад хэлэнүүд дээрэ элдэб хотонуудта хэблүүлэнхэй, Бүгэдэ монголшуудай хүүтэдэй уран бүтээлшэдэй холбооной вице-президентээр һунгадаа. Уласхоорондын «Алтан унаган» гэжэ шагналай лауреат болонхой.

Мүнөө тэрэ Хальмаг-Тангч Республикын соёлой департаментын даргаар хүдэлхэ зуураа президент Кирсан Илюмжиновтэйгээ хамта гүрэн түрын ажал ябуулалсажа, дэлхэйн олохон оронудаар ябажа байдаг. Хажуугаарнь «Байр» сэтгүүлээ ударидаһан зандаа.

МИНИИ ЭЖЫ

Мүнөөдэр баярай үдэр. Мүнөөдэр тэнгэри үндэр. Энэ һайхан дэбтэр Эжыдээ бэлэглэхэб мүнөөдэр. Минии эжы хүндэтэй, Минии эжы илдам, Минии эжы эбтэй, Минии эжы энхэргэн. Би эжыгээ дууряахаб. Би багша болохоб. Баатарые, Мишые, Болходые Бэшүүлжэ, уншуулжа һургаба.

ТӨӨРИНЭН ХҮБҮҮН

Уужам гудамжын хахада Уйлаһан хүбүүн харагдаба. Улад соо төөришэхэдэнь, Угтажа түүниие тододоб. - Эсэгыншни нэрэ хэн бэ? - Эхилжэ би асуугтааб. - Эхыншни нэрэ хэн бэ? - Эридээр би ажглааб. - Эсэгынми нэрэ - Аба, - эхилээд хүбүүн хэлээ. Эхынми нэрэ - Эжы, - һугшаран тэрэ нэмэлэй. Аба, эжынүүд олон бшуу, Алдар нэриен мэдэхэ гүт? Хүбүүнэй нэрэ Пүрбэ бшуу, Хүүгэд, таанар таниха гүт?

ЖАНГАР

Жаахан үхин «Жангарые» уншана. Баяр хүгтэй Бахархан уншана. Амгалан тэнгэри, Алтан наран, Тэнюүхэн дэлхэй, Тэргэд һара, Онгод тэдхэхэ Олон бодол, Хүсэл тэдхэхэ Хүнэй сэдхэл Баатарлиг «Жангарта» Багтаһан хадань Уншахадаа юрэ Уйданагүйл тэрэ.

А.ТАПХАЕВ

хальмаг хэлэнһээ буряадшалба.

СЭНХИР ТОРГОН ХҮБСЭГЭЛ

2006 оной зунай хаһада Гүрэнэй Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театр республикынга баруун урда аймагуудаар амжалтатай найнаар ябажа байна. Энэ үедэ Россин габыата артист Олег Бабуевай ударидалга дор Буряадай арадай артист Должин Тангатава, Буряадай габыата артистнар Саян Аюшеев, Дарима Лубсанова, нютагай басаган Надежда Мунконова, артистнар Баяр Дондоков, Дарима Цыденова, Болот Динганорбоев, Жажан Динганорбоева, Солбон Субботин энэ харын хоёрто Түнхэнэй аймагай Хэрэн тосхондо гастроль нээлгын хүлгөөтэй хүтэй баяр зугаа дэлгээд, 13 болотор аймаг соогуур амжалтатай, урагшатай айлшалаад, хүршэ Монгол ороной Хүбсэгэл аймагай арад зонтой гурбан үдэрэй туршада уулзажа, аяар холын, аглаг үндэр Ахын аймагаар аялга дуунуудаа дуулажа, зүжэг наадаа табижа ябана.

БУРЯАД ДРАМЫН ТЕАТР – АЯН ЗАМДА

Доржи Сульtimoвай арадай аман зохсол, домогууд дээрэ үндэһэлжэ бэшэһэн "Амиды зула" гэһэн хүхиюухэн зүжэг түнхэнэйхидтэ тон дулааханаар угтагдажа, түрэл хэлэн дээрээ наадажа байдаг театртаяа удаанай уулзаагүй зон ааяма халуунда ангаһан мэтэ сэдхэлэйнгээ "ундыень харяжа", юрэдөөл хоёр талаһаа бэе бөөндээ яараһан зүрхэнүүдэй эльгэлһэн эгээл улһатайхан уулзалганууд болобо даа гээд баяртайнууд.

Хэрэн тосхойно удаа, 12 үдэрэй туршада аймагай тосхонуудаар ябажа, манай артистнар мартагдашагүй харилсаануудай долгин дээгүүр бэлиг шадабаринуудаа аһан дуратайгаар бэлгэлжэ гараа.

Дээрэ нэрлэгдэһэн зүжэгһөө гадна манай найруулагша Баярма Жалцановагай найруулан табиһан энээдэтэй, шогтой, дуутай, хатартай концерт мүн лэ тэрэл тосхонуудаар харуулан артистнарнай, энэ жанрта зүжэгтэ наадахаһаа дутуугүй бэрхэ байһанаа гэршэлжэ, харахааяа ерэлэн хүнүүдэй сэдхэлдэ шэлгэжэ шадаһан байбад.

Театрай гастрольдо ябахата хамаг ябадалын хүтэлбэрлэгшэһөө гол түлэб дулдыдаадаг. Энэ театрай директорэй театр харагшадай талаар асуудалнуудаар орлогшо, Буряадай соёлой габыата хүдэлмэрлэгшэ Маргарита Максимовна Цыренова хүтэлбэрлэгшэ боложо гараад, ехэһэн үүргэ дүүргэжэ ябана. Соёлой түбүүд, байра байдал, эдэ хоол, аян ябадал, бензин харшин гээд лэ захгүй олон асуудалнууд үдэр бүри нэгэ дор тархи дээрэнэ унажа байдаг, тэрэһнээ гадна зар туйхаг, билет худалдаха гээд баһал ношохон ажалнууд гээшэ бээ. Анханай эмхитэй, һайн журамтай, тийхэдэ суг ябаһан хүхэдтөө хүндэтэй М. Цыренова гастрольдо ябаһан театрай амжалтын гол үндэһэнүүдэй нэгэн болохо байха.

Энэ харын арбан гурбанда би Аршаан хүрэгжэ артистнартаяа хамтараад, театрайнгаа үшөөл найдамтайхан КАВЗиктаа хуужа, саашаа Түнхэнэй түхэрэһээр үгсэжэ, Нилэй даяанай хийдэй аршаан-амаралтын газар (Нилова Пустынь) алаа гараад, Хойто-Гол тосхон хүрэгжэ, концерт харуулабади. Холын хүдөөгэй хүнүүдэй хүлэгжэ ядаһан элихэн байна. Захын энэ тосхондо соёлой байшан тон уринаар, зохидхоноор баригдаһан, газгааашье, зоосоогоошые эзэн хүнэй гарта байдаг гэжэ элихэн.

Артист байха гэшшэ гоёл даа. Хатараад, дуулаад, наадаад, отол һайндэр мэтэ ажабайдал соо ябахаш. Жаргалтайл зон артист болодог байха, - гээд олохон ушарта хүнүүдэй хэлэхэ дуудажэ байдаг. Энэнь зүбшые юм бээ, гэбэшые хатараад, дуулаад, наадаад ябахын тула үдэр һүнигүй, үргэһэ нойргүй үсэд нэртүү ажал туйлажа гараха хэрэгтэй. Тийгээдыше хүн үсэд нэртүү оролдолгын лэ ашаар артист болошодоггүй гэжэ мэдэжэ, тэрэ хүндэ бурханай заяһан бэлиг, юрын маанарһаа ондоохон гол байха ёһотой. Артист болоходоо хүнэй сэдхэл эмнэхэ хүндэһэн уялга толгой дээрээ даажа абаад, үндэр нэрээ нангин гамнажа, тэрэхэн уялгана бөөлүүдэн, арад зондоо үнэн сэхээр алба хэхэ - нимэл хубитай хүн артист болохо ёһотой гээд һангшаб.

Буряад драмын театрай артистнар өөрынгөө һайхан нэрэтэй суг түрэл театрайнгаа нэрэ хүндые дээрэ үргэжэ, нангин гамнажа ябадаг, хэдэн үдэрэй туршада артистнартаяа суг ябахата, энэнь нэрээл үнэн гэжэ өөрынгөө урданһаа байһан этигэл батадхажа бусабаб. Артистнарнай Түнхэнэй аймагаар арад зонтоёо уулзажа ябахатаа, аймагай толгойлогшо Н. Д. Петуховой тон анхаралтай харгалза дор Аршан курорт дээрэ түбхинөөд, аймагай нотагуудаар ябажа байгаа. Гэр бүлэһөө бүхэли харын туршада гараад, үдэр бүри автобус соо нэжэрүүлжэ, мүнөө жэлэй гайтай һонин сагай уларилда мүнөөдэр халуудажэ, үлөөдэр хүлдэжэ ябахаташны халуун хоол, зохид байра, амгалан нойр гурбан лэ түбхын түрүүн хэрэгтэй байдаг. һайнта

даа, хүндэтэ Николай Доржиевич, театрай хүтэлбэрлэгшэдтээ, хүдэлмэрлэгшэдтээ Тандаа хамаг һайниие, амжалта, жаргал үрэн баяраа мэдүүлнэ.

Хойто-Гол тосхондо 13-най үдэшэ концерт харуулжа, удаань Туранда "Амиды зулаа" харуулабади. Концерт нааданай амжалтатай гарахын түлөө артистнарһаа гадна театрай ондоо хүдэлмэрлэгшэд гэжэ байдаг. Хэдэн олон жэлнүүдэй туршада театртаа амжалтатай һайнаар ажаллажа, алдар нэрээ һайн, һайхан талаһаань нэрлүүлжэ, үнэн сэхэ хандасаараа түрэл театрайнгаа нэрэ хүндые үргэлсэжэ ябадаг бүлэ - абыа хабсаргадаг, дамжуулаг цехые даагша Данзан Тангатов, тэрэнэй наһанайн нүхэр, хубсаһа саг үргэжэ бэлэн байлгахыа талаар цехэй ахалагша мэргэжэлтэн Цырегма Бидагарава хоёр эндэ түрүүшынхией ябана бэшэ. Эдэ хоёрой ябаа сагта артистнарнай һанаа зобохо юуныше үгы, ажалдаа нарин хандасатай энэ бүлэ дор дороо оноото ажаллаа эрхимээр гүйсэдхэжэ, энэ багахан коллектив соогоо хүхиюу шог дэлгэжэ, баранайнгаа сэдхэл үргэжэ ябана гээд элил даа. Тийхэдэ манай театрга тийзан шэмэглэхэ, нааданда бэлэн болгохо ехэ албан хүдэлжэ байдаг. Энэ албанай ахалагша машинист тушаалтай Балдан Цыдыпов олон үгсгүй, хэжэ байха уялгатай ажаллаа саг соонь хэлэн, гастрольн үдэ үшөө ямар ажал гаранаб, бэшэнтээ сугтаа тон дуратайгаар тэрэниие хэлсээд, коллективийн гээ залуушуудда найдамтайхан үеын нүхэр болонхой ябажа байна. Эгээл тиймһээ Балданайнгаа түрэн үдэрые хилын саана, Хүбсэгэл далайн эрьдэ манайхин ехэл баяртайгаар, ехэл хүхиюутэйгээр үнгэргэбэ бэлэй. Һайн хүндэ хандасашые иимэ байха ёһотойл даа.

Хойто-Голой үтэлһэн тэбинээр Дулма Папанова, Екатерина Аюшеева гэгшэддулаахан үгсүүдээр артистнартайн хаммаг һайниие хүсөөд, энэһнээ хойшо оло удаа ерөгжэ байхыемнай хүлэгжэ байхыа мэдүүлбэд. Тийхэдэ:

- Манайшые нютагта бэлигтэй хүбүүд, басагад олон, тэдэмнай үргэлжэ концерт-наадануудые харуулжа байдаг, хожомоо эндэһэмнай танай театрай нэрэ дор хүдэлхэ артистнар гарахал байха, - гэжэ нютагайнгаа залуушуудые магтаад абаад, Хойто-Голой дунда хургуулин директорэй һуралсалай талаар орлогшо Любовь Бадмаевна Донитова:

- Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ театрай артистнарэй концерт тон бахархан хараба гэшшэбди. Ехэ һайхан дуунууд гүйсэдхэгдөө, һонирхолтой, шогтой нааданууд дэлгэгдэбэ, хургуулингаа, нютагай зоной зүгһөө эдэ артистнарта саашадаа зохёохы ажалдаа ехэ амжалтануудые туйлажа, энхэ элүүр, толгойдоо "тон" гэхэ үбшгүй, хоолойдоо "хон" гэхэ ханяадагүй, Буряадайнгаа соёл, искусствые үшөө дээшнэ үргэжэ, буряад һайхан нэрээ Росси гүрэн соогоо суурхуулжа ябахыень хүсэнэб, - гэжэ хэлэбэ.

Хойто-Гол орожо ябаад Должин Жаргаловна:

- Урда жэлнүүдэй нэгэндэ энэ тосхондо зүжэг табиад, нютагай һайхан сэдхэлгэй үбгэдэй нэгэндэ орожо халуун сай уугаад гарахаданмай, тэрэ зүүн хибс мэтэ ногоон талмай дээрэ юрэ бусын һолонго наадажа байгаа һэн. Һолонго гэгшэмнай ходоодоо хоёр талаараа газар хадхаад, тэнгэриһээ доохонуур хадхад дүхэриг болодог ха юм. Энэ һолонго миил газар дээрэ таран һагад, орохо наранай туяа дор тэрэл долоон үнгөрөө зэрэлгэн мэтэ миралзан байгаа бэлэй, - гэбэ.

Наадаа дүүргээд байтарнай тэрэл үбгэжөөлын маанарта дүтлөөд:

- Хүгшэн бидэ хоёр сайгаа шанаад байнабди, манайдаа орожо халуун сай уугаад гарагты, - гэжэ уриба. Маниие уриһан Виктор Жанчипович Мунконов Ахын аймагаһаа гарбалтай, эндохи хургуулида наһараа тооной багшалан, хургуулин директорээр ажаллаһан, тэрэ муртөө Надиимнай дүтын түрэлэй хүн байшаба. Хүндэмүүшэ хоёр хүг-

шэдтэ (наһанайн нүхэр мүн лэ бүхы наһараа багшалаа) орожо, халуун сайень уужа, һонин һорьмойгоороо андалдажа, хөөрлэдэжэ хуугараа, өөрөө манай хүндэдэ хууһан мэтэ уяраншые, баярлаһаншые Виктор Жанчипович бодожо:

- Залуу зон байнат, аянда ябанат, һайхан хэрэг хэжэ ябанат, битнай таанартаа урданайнгаа нэгэ дуу дуулажа үгсүүб даа, - гээд... бэлшэжэ гараһан үхэр, малнай эрьдэ ердэг лэ ха юм даа, аялга мордолоһон аба, эжымни ерэхэл байха гэһэн найдалтай хүлээлгэн тухай айхабтар һайхан хоолойгоор уянгатуулжа дуулаба. Шэнгэншэг хоолой, уянгатуулан татаһан аялга, дуунай үгсүүд дамайхан хүдэлһэн шэдтэ лэбшээхэн мэтээр маанарые нэмэрижэ, энэхэн үедэ юу хэжэ, хаана ябаханаа сүм мартанхай хуугаа бэлэйбди. "Баярлаһан хирээ бархирдаг", - гээд... Үбгэжөөлэй хоёр талаа хууһан Дарима Нады хоёрнай нодхэнүүдээ мэлмэрүүлжэ хуубад һэн ха гээд обөөрһон шэнгиб...

Туранда болоһон уулзалгадамнай үгэ абаһан ажалай ветеран Мария Донитова:

- Энэ "Амиды зула" гэжэ зүжэг яһалашые һонирхободди. Зүжэ артистнар өөрынгөө бэлигтэй хажуугаар аха нүхэдэйнгөө нүлөөндэ яһала абтаһан, бэрхэнүүд болоһон, зүжэгһөө ехэл уягатай һайханаар харуулба. Эдэмнай хүндэһэн ажалтай зон, харгын ариуухан, һайхан байг лэ даа, - гэжэ үрээл табиба.

- Үсгээдэр концерт хараабди, мүнөөдэр зүжэг үглөөдэр наадаал хаатнай ерэгжэ харахаар бэлэмди. Манайдаа ходал ерэгжэ байгыт, хүлэгжэ байхабди, һайнта даа, - гэжэ Сэрэн-Ханда Аюшеева нэмэжэ хэлэбэ.

ХАНХ, ТУРТА - ХАЛУУН УУЛЗАЛГАНУУД

Һайн хүндэй оролдолгоор Нилэй хийдтэ санаторийн тон зохидхон таһалганууд соо орожо хоноод, Түнхэнэй Мон дээгүүр июнийн 14-дэ хилэ нэбтэржэ Монгол орогдобо. Манай энэ ябадалы аймагай толгойлогшо Н. Д. Петухов түрүүн орожо шийдхэнхэй, энэ үдэр маанарые Ханх сумынхид хүлэгжэ байгаа. Аймагайнгаа али олон хэрэгүүдээр хилэ нэбтэржэ дүршэлтэй, тийшээ танилшые олонтой болоһон Баяр Викторович Шаракшинов Дмитрий Доржиевич Дамшаев хоёр маанарые хүтэлжэ, ябадалыемнай тон урагшатай болгоо. Нэгэл тосхон гэхээр зэргэлээд байһан Ханх Турта хоёр тосхойнхид соёлойнгоо түбтэ багтажа ядатарга сугларса, хүршэ Буряад ороной драмын театр эрбэ гэжэ баярлаһаншые гэгшэнь, сэхыень хэлэбэл, иимэ хэмжээнэй мэргэжэлтэ артистнарэй концерт наадан анха түрүүшынхией эндэ ерэлһэн байба. Улаан-Баатарһаа болохо бусадшые хотонуудһаань хэншые, нэгэтэшые ерэггүй юм байха. Тон һонирхолтой уулзалганууд болоо. Буряадай арадай артист, композитор Б. Наранбаатар залуу наһандаа Ханх сумын хүүгэдтэ хүгшээ заажа багшалаһан, тиймэһээ Наранбаатарай найз нүхэдэй олоороо мантай уулзаһан һонин байгаа. Шэнэ найзнарнай Баярсайхан Баадэр хоёр халташы маанарые орхөөгүй. Монголдо заһан элбэг гээд мэдэжэ, эндэ юунэй нууса байхаб даа, эдэ нүхэдэйнгөө туһаламжаар нэгэ үдэр хүдөө хуурын гаража, хубингаа ажахы эрхилжэ байдаг Нэргүй гэгшын түхэрэн саған нэеы гэртэ түбхинөөд, манайхин гол зайжа амараабди. Заһан Ханх голһоо гол түлэб ходоороо, гэбэшые манай хуби байгаал даа.

САЯАН ХАНГАЙ, МУНДАРГА...

Ханх соо, гол тээшэ ошохоо ябатарнай, нэгэ монгол хүбүүхэн дүтэлөөд:

- Намайе заганада абаашагты, би заганагай газарнуудые хуу мэдэхэб, барихадаа бэрхэб, - гэжэ гуйба. Маниие абажа ябаһан Бадарч Баярсайхан хоёр энээхэн хүбүүхэнэй хуби заяе маанартаа күбөөр ойлгуулжа, барнахан, эжын энхэрэл үгы зобошошуулай нэгэн байба ха юм, тэрэ хүбүүхэнээ тон дуратайгаар абажа ябаабди. Гол дээрэ ото гүйдэлөөрөө, "Энд загас олон байн...", тэнд алга..." гэжэ мэтээр найн разведчингай болоол. Манайхинтай хукижэ, хоол эдижэ, нэгэ үдэр соо жаргаал даа, барнахан. Үдэшлэн соёлой түбэй хажууһаа, концерт-түмнай афиша бэлэгтэй, абатага, аханартага байдаг гэр тээшэ, нотагайнгаа олон хүүгэдэй нюдэн дээрэ айхабтар томоотойхоноор, манай бишыхан Ганзоригго найз алхалан ошоно бэлэй...

Манай хэмжээгээр гол соо заганагэй элбэгээр ябана. Нюдэндөө торгоод лэ, заал хаа ехээр бариха гэнэн бодол манда байгаагүй, амандаа хүрэхыел баряад зогсоо нэмди. Заганагэй номгон, бариханшы бэлэн, заганагай түрһэжэ байһан энэ үедэ тэдэниие хэрэгтэ хэрэггүй хюдаха гэшээ нүгэлшэе юм бээ, тиибшэе хүн гэшээ хангайн олзоор лэ ажама-дардаг гэшээ ха юм даа. Юумэ гэшээ хуу хэмтэй, хэмжүүртэй байха ёлотой юм. Наранбаатар Улаан-Үдэдоошье тон бэрхэ заганагэй гээд мэдээжэ юм, эгээл тэрэ манай байрлан газраар залуухан Наранбаатар "бэлшэдэг" байһан гээд Баярсайхан хөөрэнэ.

Заганага барижа эдижэ үзэхэ ханаатай гол тээшэ ошохо ябахадаа залуушуулнай:

- Олег Дамдинович, танайнгаа барихан заганагэй жэл бүри "эдижэ", тамнайш амаараа садахажа, би-үшнэ шэхээрээ садажа ябаабди. Мүнөө баһа юугтэ эдижэ ябибди, харял даа, - гэлдэн хүхюу шог дэлгэнэ.

Ангууша, заганагэй анханаа хүдөөгэй шэрхи Олег Бабуев иигэжэ ябахадаа бээ ехээр найжалдаггүй, аянда юунышье болодог ха юм даа, шала дээршье, автобус соогоошье хэбтээд унташахадаа тоохогүй, залуушуулай шогто миин байжа үгэхэн хэн гу даа. Үдэшлэн тээ залуушуулаймнай дунда:

- Хэдэн жэлэй найдуулан заганагэй наконец эдибэбди, - гэлсэн болон бэлэй...

Хүдөөгэй харгыннуудаар нэжэрүүлжэ, үдэр бүри наада, зүжэг дэлгэжэ ябаһан артистнарайнмай болон бусад ажалшадаймнай нэгшье үдэр амарха аргын олонодо, тэдэнэйнгээ гол зайжа хүүгэд мэтэ шууялдахые хаража баярлааб.

Ханхана гараад эндэ хүртээрэ нотагай үндэр обоо дээрэ гаража, нотагай эзэдтэ ерэнэн тухайгаа мэдүүлээд, буугаа нэмди. Эртэ урдаада Хори буряадтай холбоотой байһан хэбэртэй, үеһөө үе дамжан, аман зохбол мэтэ хүрээжэ ерэнэн обоодоо хандалгань ехэл һонин:

*Үндэр, үргэн хаан аав минь,
Үргэн далай ээж минь,
Хори буряад нотаг минь,
Ханхын арбан гурбан обоо минь*

*Энэ үедэ эм болж,
Эсэ сүүлгээ аршан болоод
Дэлгэржэ байха болтогой!*

Яг тэдэнэйл хэлэхээр бэшэбэб, монгол, буряад үгэнүүд адлихан хэрэглэгдэнэ гэжэ элихэн бэддаа.

Ханх сумын арада, табсан дээрэ үргэлжэлэлэнь болон түбхүнэй нэгэн Туртада Дабаг-Доржо уггажа абаад, "Чандмань" гэдэг айлшадайнгаа буудалда байрлуулһан байгаа. Амаржа хоноод, үглөө үдэшэниинь концерт наадаа дэлгэбэбди. Эхилжэ хэлэбэл, эндэхэ зоной олонийн манайл Аха, Түнхэн, Захааминһаа 1930-аад онуудаар али олон шалтагуудаар Монгол нүүхэн буряаднуудай үри һаһаад үдэжэ, үнэр баян болонхой ажаһуудаг байба. Маанарыс нотагайнгаа зоной ерэнэн мэтэ сэдхэлээ хүдэлгэн угтахыень хараад, тэдэ зоной эхэ нотагаһа ошонон бидэшье, зогсоһон газартаа "хайлажа" байгаа бэлэйбди.

Ханх сумын соёлой түбтэ концертүмнай гаража байха үедэ Улаан-Баатар хотын Гүрэнэй телевидени гэнтэ бии болоод, манай ябадал һонирхожо, республикын арадай артист Должин Тангатова бидэ хоёрто хөөрүү-

лээд, концертүмнай номернуудһаа хэлхүүдье буулгажа абаашаа. Тиигэжэ Монголой түб Улаан-Баатарай телевиденеэр харуулагдаһан байхабди. Ханх сумынхид манай театрай ябажа байбал, дуратайгаар лэ уггажа абаха байна. Эндэ зүжэгшье, концертшье наадабал, ядамаар бэшэ, артистнарайн зарим ушарта монголшье хэлэндэ орожо байжа, буряадаараашье, халташье ядарал үгы наадажа гараа, монголнууд яһала найн ойлгообди, монгол хэлэндээшье бэрхэнүүд байнат гэжэ наадымнай гаихахын хажуугаар магтаба гэшээ. Б. Наранбаатар өөрынгөө найз Бадарчын үгэнүүд дээрэ "Хөвсгөл нуур" гэжэ дуу бэшээ, манайхин энэ дууень тайзан дээрэһээ дуулажа, аадар бороодол алыга ташалган адхарна бэлэй...

- Танай тоглолт үзээд, маш ехээр баярлаа. Сэдхэл санаан үндэр боллоо. Ямар сайхан гэшээб. Яг монгол хүнэй шүү. Ехэ гоё сэтгэл түрсэн. Олон янзын үзвэр дотроо байна: циркшэг юум үзэй, алыа хошин үзэй. Маш сайхан байба. Та бидэнд яряа яриж үгсэн. Тэгээд би тэнд ажиллаж байсан Наранбаатарын тухай хэлэх бол, маш сайхан хүгжимын соёлтой хүн ирж, ажил түрэнд маш сайхан яваж байгаа. Би тэр үед сумыг удирдах албанд байсан. Байн Улаан-Баатар руугаа явсан. Би өөрөө хүгжимын хүн болхоороо тэрэнэй ажил маш ехэ дэмжэж байсан. Тэгээд тэр хүнд минь одоо мэнд хүргэжэ. Танай урлагын ажилд улам ехэ амжилт хүсье! Үшөө сайхан урлага бүтээхын тухай. Иржэ иржэ, тоглолтыг дахин үзэж байхыг, дахин дахин таанартайгаа уулзаж байхыг юрөөе дээ, - гэжэ наһанай тэдхэм-жэдэ гараһан, урдандаа багшалан, хүтэлбэрлэлхы тушаалнуудта ажалтай байһан Лотруан Тогтох гэдэг мание хөөрэн, үрэн үдэшэбэ.

*Танай тоглолт үзээд,
маш ехээр баярлаа. Сэдхэл
санаан үндэр боллоо.*

Һайнта даа, монгол найз-нарнай, дахин уулзатаргаа баяртай!

АГЛАГ ҮНДЭР АХАДА

Тиигээд лэ июнин 16-да һөөргөө хилэ нэбтэржэ, Түнхэнэйнгөө эгээл дээдэ захын Мон тосхондо наадаа дэлгэжэ, тэндэхэ зоной сэдхэлдэ шэдигтэ бэлгээ шэнгээжэ хоноод, үглөөгүүр бодожо, үндэр Ахая зорибодди.

Юрэдөө хоёр гүрэнэй хилэ нэбтэрхэ гэшэ миин хэрэг бэшэ, хоёр талаһаа шалгалтануудые дабажа гараха, нилээдгүй ехэ саг гэжэ, ондоогоор тээ аргагүй. Гэбшье хилэ дээрэ, хоёр талынхид өөргүй, соёлдо, театрта эльгэтэй зон байжа, тиигээдшье бидэ гүрэнэй хилэ хүндэлжэ өөһэдөө журамтай, ехэл хаад багатай хүнгэнөөр саашаашье, наашаашье гараа бэлэйбди. Үнэн ябадал найн ойлгожо, тэрэ мүртөө мание хүндэлжэ угтаһан, үдэшэһэн хоёр ороной хилын харуушадта мүн лэ халуун зүрхэнэй баяр хүргэнэбди.

... Оройгоороо огторгой хадхаад, тамхияа бааюулжа хууһан үлгэрэй үбгэд шэнги орьёл хаданууд үнээрһэн тэнгэрийн үүдэнүүдээр хүрээдэгдэнхэй, халташье хүдэлэнгүй һажажа хуунада ха... Хоёр талын үгэнүүд хормой багтаа үргэншье бэшэ. Саяан хаданаань залганан орьёлой хормойгоор заһаамал харгы ороһоор..., годирһоор..., үгснөөр үгсэнэ. Доогуур, 30-70-100 метр доогуур, Ангар дүүхэйһээ урйал абаад айхабтар яараһан Эрхүү хоёр орьёлой хормой нэшэн, замдань наалта болоһон гэрэй шэнэн, тээ багашье хүһөө шулуунуудые мүргэнөөр, хүүежэ бусална. Үндэр эдэ орьёлуудые самолёдшье дабаагүй юм, хоорондуурнь, манай ябаһан харгын дээгүүр Суусарын дабаа дабажа, Орлик Хэрэн хоёртой хоорондо аряжа байһан. Ябаһаар ябажа дабаан дээрэ гарагдаба. Үдэшэһөө орожо захалһан бороон ороһон лэ заһаа. Дабаа гараад, Түнхэнэй Хойто-Гол шадар Бурхан баабай буудалтай Шаргай ноёной бусад олон буудалнуудай нэгэндэ хүрэхэдэмнай, борооннай нойтон саһан боложо хубилба. "Хубитай, золтой хүн хуратай, саһатай үедэ" гэдэг, үшөө тиихэдэ Бурхан баабайн буудалда хүрээжэ ерэхэдэмнай, Ахын аймагай 108 но-

мертой ашаанай машина зогсожо байгаа... Буддын шажанда эгээл нангин 108 тоо бодолдомнай ороо, ондоогоор хэлэбэл, аглаг үндэр Ахын дайда айхабтар хүндэ-мүүшээр алыга дэлгээд уггажа байбал даа... һайн ябахын, һайхан ябахын тэмдэг гэшээ бээ. һайн сэдхэлтэй, һайхан һанаатай, ганзага ниилэлэн хүнүүдэй аянда ябахада, иимэшье байдаг юм бээ, юрэдөө гоёл байгаал даа. "Зүдэрүү..., саһан соогуур...", - гэжэ нэгшье хүмнай абаа гараагүй...

Урдаһаамнай саһа шэдэжэ, автобусой шэл сэбэрлэдэг түхээр-рэлгэмнай хүдэлхөө болишобо. Жолоошомнай саг хахадай туршада носолдожо, тэрэнэ хүдэлдэг боллоо. Владислав Жамьянов (эндэ ябаһан нүхэд соогоо Владик) дотороо юугтэ даа, анханһаа мэргэжэлээ буруу шэлээ гү гэхээр. Энэ хүбүүн артистын голтой. Үргэлжэ шогтой, наадатай, артистнараа һажаажа, наада гаргажа, юрэдөө коллектив соогоо хүхюүхэн байдал тогтоожо шадаха, түрэхын бэлигтэйхэн хүбүүн нүхэдэйнгөө эгээл дуратай хүнүүдэй нэгэн боложо тодорһон ябана. Иимэл жолоошон холын замда найдамтай ха юм даа.

Аха голдой үргэниинь эхиндээ метр тухай юм гү гэхээр аад, доошолхо тумма үргэн болоһоор болоод, Сорогһоо сааша мүнөө урдажа байһан Сэлэнгын үргэнэй хоёрһоо үлүү тухай үргэн болоод эбхэржэ хойшолно. Хэдэн үдэрэй бороон, тиигээд дулаанай хаһын болоходо, орьёл мундаргануудай саһан хайлажа, дэлхэй дайдаараа хоёр тээшээ аянда гараад, заатагүй Хойто мүйһэн далайдаа уулзадаг Эрхүү Аха хоёрой нэгэниинь урагшаа, нүгөөдөн хойшоо үерлэн урданад. Орлик дүтэлжэ ябатарнай, үндэр бэшэ аад, маряатай хүнэй лабайжа хууһан мэтэ сула элһэн хада баруун жалгаараа үерлэн урданан горхойной уһанда нуража, хормойгоорнь ошоһон үргэншье бэшэ харгы хушаад, Аха гол баруун хажуугаараа нугалга тушаа дайралдаһан тэрэ харгые долёһоор, зарим газартаа тэрэн баһал нуража захалһан, урданмай Т-130 түхэлэй томо бульдозер обооржо ерэнэн элһэ иишэ тишэн тухижэ, ябталжа, зам гаргажа байба.

- Иигээд лэ манайш аймагай түб "ехэ газарһаань" таһаршадаг юумэл даа. Энэ бороон хоёр үдэрэй туршада орохо мэдээсэлтэй аад, бүхэли гурбан үдэрөө орожо байна. Иигээд лэ зогсоогүй һаань, нээрээшье, таһархамнай. Тиигээд зоноо вертолётдоор зөөжэ захалхабди, - гэжэ Ахын аймагай толгойлогшын орлогшо

Б. Д. Балданов эндэ ерээд харгыгаа заһуулжа байтараа, миний үглөө үдэртөө Улаан-Үдэ орохо ёһотой һэм гэжэдэмни, намайе айлажа гасаалан һагад, гэбшье үнэн дээрэ яшаагүй боложо боломоор ушарта һанаагаа зобон хэлэбэ.

Орлик орожо ерэхэдэмнай аймагай хүтэлбэрлэнхид, соёлой хүдэлмэрлэгшэд мание уггажа, тон зохидохоор түбхүнүүлээ. Бүхы юумэ бэлэн байгаал даа.

- Дабаан дээрэ саһан орожо байна, - гэхэдэмнай нотагай зон:

- Тиибэл одоол бороон зогсоһон даа, - гээ бэлэй. Үнэхөөрөөшье бороон шэнгэрһээр зогсожо, харгышье һалаагүй, үглөө үглөөгүүр эртэлжэ нэгэ автобусто хуугаад бусаха замдаа гарабаб. Орлигһоо 40 модо ябаад байхадамни, үдэшэһэй ороһон саһан газар сайланхай, саашалха тумма зузаарһаар зузааржа, дабаан дээрэ хүртэһэнэй 15-17 см. болонхой байба. Урданмай 108 номертой хари гүрэнэй бишыхан ашаанай машина гүйлгэнэ... Баһа 108. Энэш миин бэшэ, ушартайл ха...

Николай ШАБАЕВ,
театрай уран зоёолой табагые даагша.

Улаан-Үдэ – Хэрэн – Ханх – Орлик – Улаан-Үдэ.

2006 оной июнин 12 – 18

РЕДАКЦИҺАА: Буряад драмын театр гастрольнуудаа амжалтатай һайнаар үнгэргөөд, июнин 25-да Улаан-Үдэе бусажа, үсгэлдээр театрайнгаа тайзан дээрэ "Бальжин хатанаа" "Алгарганын" айлашадай урда табяа. Үглөөдөр 17 сагта "Чингисхан", июлин 3-да – "Түрэн дүхэри", ("Улейские девушки"). 19 саг 30 минутһаа эхилхэ.

Аян замнай аятай даа

Монгол Улас турьн 800 жэлэй ойдо

«Алтаргана - 2006»

Чингис хаан ба Монголой 37 ехэ хаанууд (императорнууд)

УШАР МЭДҮҮЛХЭ ҮТЭ

Монгол уран зохёолшо, багша Норжимаагайн Дорж Ехэ Монгол улас турье тогтоожо толгойлхон Тэмүүжин-Чингис хаанай, түүнхээ уг залгаан 36 ехэ хаануудай (императорнуудай) намтарые тобшохоноор харуулхые оролдоо. Тиихэдээ Монголой эртын түүхэ тухай бэшгэдээн «Нюуса тобшо», «Алтан тобшо», «Монголой эртэнэй түүхэ» гэхэ зэргэ зохёолнууд, баримтата бэшгүүдтэ түшэглэн, бодото зарим зураг дээрэ үндэһэлэн бүтээһинийн үнэншэмэ тодо байна, ойро ханагдана. Энэ талаараа Монголой гайхамшаг түүхые дахяад бодомжолон үзэхэдэ, нэмэри болохо тобшо мэдээнүүд гэжэ олзуурхамаар.

Манжуур - Хитадай түрмгэй эзэмдэлгын үедэ Лигдэн хаанай илагданһаа хойшо, 1634 онһоо, Чингисэй изагуурта ехэ хаануудай засаг түрэ (импери)

хандаран бутараа бэлэй даа. Тиигэжэ бага хаануудай, харьяата нюутагаа эзэлхэн тайжануудай хоорондо дотоодын тэмсэл, хөморолдоон эхилжэ, ами амяараа ойр зуурын хэдэн гүрэн биин болоо хэн.

Гэбшье Чингисэй уг удамһаа тараһан (өөртэйн тоолохоодо) 37 эзэн хаануудай ажаябуулга хүн түрэлтэнэй түүхэдэ мүр сараагүй үнгэрөө бэшэ ха юм даа.

Уран бүтээлшэ Н.Дорж залуу үетэниие монгол зан заншадань, түрээс удамлан хүндэлхэ жама ёһодонь хурган хүмүүжүүлхэ хүсэлтэйгээр «Тэнгэрийн элшэ Гэсэр богдо», «Зальбаралай амин судар» гэжэ номуудые гаргаһан, «Найман тахилта минии Эхэ орон» гэхэн радио-дамжуулануудые хубариулан хэһэн юм байна. «Чингис хаан ба Монголой 36 хаанууд» гэхэн энэ хэсэг материалнуудыен хинан хараһан Монгол уласай габыята багша Баянжаргалын Пүрэвхүү энээн тушаа дуулгана. Харин хаануудай дүрэ зурагуудые С. Амгалан

Гүрэн Монголой амиды хүлдэ, Гэгээн бурхадай элшэ,

Эзэн Чингисэй удам Ехэ хаадтаа мүргэмүй.

зураһан юм байна. «Сайн дүү зураглаач С.Амгалангийн бийрийн хурц үзүүр, сэтгэцийн ураар зарим түүхийн хөрөг амилан бүтсэнд бие сэтгэл хангалуун байнам», - гэжэ зохёолшо Н. Дорж бэшээнэ. Харин Б.С.Дугароваар дамжуулагдан эдэ материалнууд 15 жэлэй урда тээ намда хүрэхэн юм гэжэ нэмэхэ хэрэгтэй.

Бидэ, «Буряад үнэн» байшангай хүдэлмэрилэгшэд, нэрлэгдэхэн монгол найзанарай сэгилсэггүй бүтээлнүүдые «Дүхэрэг» сониндоо шэн сэдхэлхээ бэшээн толилбодди. Аятай зохид шалтагаамнай Монголой ехэ улс турьн тэбхэр ой ха юм даа. Баһа һонюуша уншагшадайнгаа талые бодолсоо гээшэбди.

Толилхо арга боломжогүй байһан эдэ олон жэлнүүдэй шалтагаанаар нэгэ хэдэн хаануудай зурагууд шанар муутай болоһон дээрэһээ ордилга-дабагүй. Энээнэй түлөө уншагшадһаа хүлисэл гуйнаб. Буряадшалагша Лобсон ТАПХАЕВ.

1. ЧИНГИС ХААН

Хангал түмэн хүлэгүүдэйнгээ Хиргаагүй хур дэлхэ, һүүлхээ Элтэй сагааны һулдэ

болгоһон Эзэн Чингистээ мүнхэ мүргэмүй.

Бурхан багшын нирваанда нүгшэһөөр гурбан мянган хоёр зуун табин жэл гүйсөөд байхада, Ара Монголой газарта Онон мүрэнэй Дэлуюн болдогто хара морин жэлэй зунай эхин харын арбан зургаанай улаан тэргэл үдэрэй үдэ багта Богдо Чингис хаан 1162 ондо мүнхэлөө бэлэй.

Суута Чингис хаан 45 наһатайдаа шэмээ анирүгэй бар жэл, 1206 ондо Онон мүрэнэй эхиндэ 9 хүлтэ сагаан тугаа тахижа, хаан шэрээдэ һуужа, табан ойро, дүрбэн хари улашаа эхилэн, замби түбин гурбан зуун жаран нэгэн омогтон, долоон зуун хорин хэлтэниие нэгэдүүлжэ, албан татабари абажа, хурьһэтэ газар дээрэ ажалтай болгожо, амгалан байдал тогтоогоод, Заграварди хаан мэтэ алдаршаһаар аян дайһаан шэлээрхэжэ, 1227 ондо жаран зургаан наһандаа тэнгэридээ халин, бурхан һуудалдаа залараа бэлэй.

«Луу Алтан товч» номһоо.

2. ҮГӨӨДЭЙ ХААН

Хара-Хүрэм ниислэлэ түбхинүүлжэ, Хорбоо дахуулан

Ухаагаараа Эсэгын гуламтын галые багарааһан

Ехэ Монголой алтан ураг.

Чингис хаанай гурбадугаар хүбүүн Үгөөдэй 1186 ондо түрэн юм. Арбан долоон наһанһаа эсэгсээ дахажа аянда мордожо, Монголой ехэ улс турье байгуулалсаһан, 1229 ондо, үхэр жэлдэ 45 наһатайдаа Хэрлэнэй Хүдөө аралда ехэ хаанай шэрээдэ һуугаа бэлэй. Үгөөдэй хаанай үедэ Хара-Хүрэм хото маша ехээр хүгжөө, газаруураа хэрэмтэй болоо. Мүн ниислэлдээ түшэг болгохо зорилготойгоор холо гэхэдэ, арбан хоногшын газарта Суурин, Тосох (тодохо гэхэн удхатай) мэтын хотонуудые бодхоо.

Арбан гурбан жэл хаан шэрээдэ һуухадаа, гаалин (албан татабарин) албанай хуули гаргажа, түүниие баримталдаг байба, сэрэгэй журам шангадһаа, хилын харуулай

сэрэг бин болгоо, сэсэ мэргэн эрдэмтэдые элрүүлжэ, гүрэнэй албанда дэбшүүлхэ гурим тогтоогоо. Судар бэшгээ хүрээлэн байгуулжа, тэндэ саг тоогой литэ, угай бэшгүүдые зохёон гаргадаг байгаа. Монголой соёлой үнэтэ зэндэмэни болохо «Нюуса тобшо» Үгөөдэйн ордоной хэрюун тунгалаг эрхэ байдалда бэшгэдэ бэлэй. Үгөөдэй хаан табин зургаан наһанайнгаа һүүдэр доро 1241 оной 12-дохи нарада таалал түгсөө.

3. ГҮЮГ ХААН

Эсэгэ хаанай нирваанда

нүгшэхэдэ,

Тулгата Монголоо гэхэн

ухаагаараа

Тусгаар түрөө халхалан

үлэхэн

Эсэгын амин - Ехэ Монголой

угам.

Үгөөдэй хаанай ехэ хүбүүн Гүюг 1206 ондо мүнхэлхэн юм. Морин жэлдэ, 1246 ондо дүшэн хоёр наһатайдаа хаанай шэрээдэ һуугаа. Эсэгын шанга заршамые дахажа, улс гүрэнөө хүгжөөхын, шажан ном дэлгэрүүлхын түлөө ехэхэн зүдхэн бэлэй. Теэд 1248 ондо Сэм-Шэгэтэ гэжэ газар тэнгэридээ харяа.

4. МҮНХЭ ХААН

Эзэн Богдо Чингисэй одхон

хүбүүнэй

Эсэгэ Тулуйн ахамад хүбүүн -

Үбгэ эсэгынгээ агуу түрые

залгаһан

Урлэг хаан, амин угам.

Богдо Чингис хаанай одхон хүбүүн Тулуйн ехэ хүбүүн 1208 ондо туулай жэлдэ түрээжэ, дүшэн табан наһандаа 1251 ондо Хэрлэнэй Хүдөө аралда гахай жэлэй 4 нарада ехэ хаанай шэрээдэ һууба. Мүнхэ хаан эсэгэ Тулуйн түрэ захирха заршамые дахажа, улс гэрээ түбхинүүлжэ ябаһаар 51 наһандаа 1258 ондо Чин-жанху хотодо тэнгэри болоо бэлэй.

5. ХУБИЛАЙ ХААН

Угамта турьнгөө жама ёһо

дахажа,

Ухаанта ахынгаа гуламтые

залгаһан,

Хамаг Монголоо гэхэн

ухаагаараа

Ханата үргөөндөө заларһан

угам.

Тулуй хаанай гурбадахи

хүбүүн Хубилай Хэрээдэй Ван хаанай дүү болохо Жаха Хамбын үхинһөө 1215 ондо түрэн юм. Тэрэ хадаа 1260 ондо 45 наһатайдаа Мүнхэ ахаяа халажа, Хүрд

Шандул гэжэ газар хаан шэрээдэ һууба. Энэ ехэ шэрээнь зүрюу зантай одхон дүүнь Ариг Буга, Үгөөдэйн хүбүүн, буһалгаалжа бодоһон Хайду буһалданан юм. Хэды тиибшье, сэсэн Хубилай сухарышагүй зориг харуулжа, буһалгаа дараад, зүүн зүгтэ Корейһээ захалаад, баруун зүгтэ Венгри хүрэтэр, хойто Байгалаа эхилээд, урда зүгтэ Гималай хүрэтэр нэмжыһэн асари ехэ гүрэн түрээ гансаарна захирдаг болоо. Монголнуудай бэрхшээлдэ ороһон газар дайдын бэшэ бүхэ түрэ баригшад Агууехэ хаанай табинан жанжан сайд шэнгээр лэ үйлэ хэрэг ябуулдаг байба.

Хубилай хаанай шэрээдэ һууһан жэлнүүд Евразийн хамаһаа томо гүрэнэй эгзэн халбарһан үень болоо. Тэрэ болбол Европо, Азийн эртэ урдын соёлжолой эд хэрэгсэлэйшье, оюун ухаанайшье туйлалтануудые эдэбхитэйгээр ашаглахые хүсэлдэг байгаа. Венециин аяншан Марко Поло гэгшын гэршэлһээр, Хубилай хаанай ордон шадар харин олон тоото эрдэмтэд, зураашад, зохёолшод, уран дархашуул, далайн онгосо бүтээгшэд хүдэлдэг байһан юм.

Агууехэ хаан Монгол гүрэнэйнгөө ниислэлые 1274 ондо Хара-Хүрэмһөөнь Хитадай Дэйду хото абаашаа. Тэрэнь Цин империйн ниислэл байһан Чжунду гү, али монголоор Хан Балу хототой хамта хожомоо Бээжэнэй хуби болоһон юм.

1279 ондо монгол сэрэгүүдэй түрилтэһөө Урда Сун хан түрэ унаа. Тэрэ жэлдэ Хубилай Хитадай эзэн хаанби гэжэ тунхаглажа, Юань (монгол) гэжэ уг залгажамлалта улс турьн эзэн хаан болоһон түүхэтэй. Аян дайгаа үргэлжэлүүлжэ, Хубилай Бирма, бүхэ шахуу Индокитай эзэмдээ. Монгол сэрэгүүд далайгаар Японой олтирогууд дээрэ, Цейлондо, Урда Энэдхэгтэ, Индонезидэ буугаа. Хубилайн үедэ Европын табанай дүрбэн хүбиие тойрон бүһэлхэн монгол ехэ улс эгзэн үргэн дэлгэр хэмжээндээ хүрөөд байгаа. Агууехэ хаанай хуралтай гайхамшаг ехэ үзэгдэл боложо үнгэрлэг хэн. Тэрээндэнь бүхэ Евразийн түрэ баряшад, армян, грузин хаанууд, сель-

джук султанууд, ород князьнар, Багдадай халифууд болон бусад байлсаха ёһотой байгаа.

Нэгэ янзын гурим тогтооһон гүрэндэ наймаан гээшэ үзэгдөөгүй ехээр хүгжөө. Эд бараа, алта мүнгэ ашаһан тэмээн хамбынууд тонуулаһаа айлтатгүй Евразийн хизааргүй үргэн дайдаар хубаридаг байба. Агууехэ торгон зам, сайн зам ниислэл хотые Европын заха хизаартай холбодог хэн. Тиигэжэ Азийн гүн тала яларма толормо баялигаа баруун оронуудта харуулжа гайхуулба. Тиихэдээ Европо анха түрүүшынхнээ нимгэхэн торго, буугай дари - олохон юумэ мэдэжэ абаһан байха. Абажа ябаханда хүндэхэн түмэрлиг мүнгэнэй орондо дэлхэй дээрэ анха түрүүн Хубилай хаан сайд-нартаа саарһан мүнгэ гаргаха шийдхэбэри абаһан байна.

Хубилай Урда Хитадһаа ниислэл хотодо сагаан таряа зөөхын түлөө Агууехэ канал баруулжа дүүргээ. Талын монгол далайда тамаржа һураба. Хитад верфьнүүдтэ мянга мянгаар худалдаа наймаанай болон сэрэгэй онгосонууд бүтээгдээ. Тэдэнь Номгон, Энэдхэг газара далайнуудые гаталжа, Цейлон, Ява, Перси хүрээдэг байба.

Агууехэ хаан уран зохёол, эрдэм, урлал хүгжөөлгые дэмжэдэг хэн. Монголой түүхын хүрээдэ (академи) бии болгодожо, тэндэнь монголшье, хитадшье эрдэмтэд ажалладаг байгаа. Тэдэнэр ганса түүхээр бэшэ, мүн астрономёор, географяар, экономикоор, шажан мүргэлэй талаар олон тоото шэнжэлэлнүүдые бэшэһэн юм. Техническэ эрдэм мэдэсээр баян, мүн баһа одо мүшэдэй оршон байдалые тодорхойлохо, сагай литэ зохёожо шададаг католик ламанар хубитаа оруулан байба. Эрдэмтэ ламанарые алба хэхые эльгээхэ гүйлтатайгаар Хубилай хаан Римскэ папада хандаһан юм гэжэ мэдээжэ. Эрдэмтэ Пагба ламын нүлөөн доро Хубилай Чингисэй удамууд сооһоо эгзэн түрүүн Буддын шажанда ороһон байна. Гэхэтэй хамта тэрэ бусад мүргэлнүүдые яашы хоридоггүй байба. Захиржа байһан гүрэнинь газар нюутагайшье, шажан мүргэлэйшье талаар арадууд хоорондын хилые, үндэһэ яһанай илгаае, ондоо шажанда тэсэбэриггүйгөөр хандасые үгы хэхээе оролдодог бэлэй. Энээнэйнгээ түлөө Зэгидана сэсэн хаан гэжэ алдаршаа.

Хубилай хаан үтэлхэ наһандаа элбэг баянда умбажа, энхэ амгалан ажаһуужа, 79-тэйдөө нүгшөө юм. Элинсэг хулинсагуудайнгаа хэр уһаа

нүүжэ ябаһан Бурхан Халдун нангин хада шадархи, Онон, Хэрлэнэй хоорондохы нюутага хүдөөлүүлэгдээ. Чингис хаанай, Тулуй, Мүнхэ хаашуулай, Ариг Бугын шарил тэндэл юм гэхэ.

6. ҮЛЗЫТЭ ТҮМЭР ХААН

Эсэгын гурбадугаар хүбүүн Эзэнтэ турьн угамай амин-Арюун шүтээнээ тахьяаг,

Абын гуламта залгаһан угам.

Хубилай хаанай гурбадугаар хүбүүн болохо Чингэмэй хүбүүн Үлзытэ 1265 ондо үхэр жэлдэ түрэн юм. 1294 ондо гушартайдаа Шигир нуур нютагта хаан шэрээдэ һууба. Арбаад жэл түрээ захиржа һууһанаа 1307 ондо Дайдууд тэнгэри болоо.

7. ХАЙСАН ХҮЛЭГ ХААН

Үбгэн эсэгэ Чингисэйнгээ

турье

Ашын ёһоор сагиглан

гээдэлжэ,

Гэгээн шүтээнэнь һүзгэлхэн,

Гуламтыень залгаһан амин

угам.

Чингэмэй хоёрдохи хүбүүн болохо Дарамбалын ууган хүбүүн Хайсан хүлэг 1281 ондо түрөө. 1308 ондо хорин долоотойдоо хаан шэрээдэ һуужа, үбгэ эсэгын турье дээшэн үргэжэ, сахюуса шүтээнэнь һүзгэлэн, гүрэнөө захиржа ябаа. Ламань Чойжи-Одсэр байгаа. 1311 ондо наһа бараа.

8. АЮУРБАРВАДА БУЯНТА ХААН

Монгол турьнгөө хара

һулдые

Морин гээрээ хүлдэлэн

тахьяаг,

Тулгата улсаа үргэн

захирһан

Тусгаар турьн амин угам.

Дармабалын гурбадахи хүбүүн 1285 ондо түрөөд, 1312 ондо гахай жэлдэ ехэ хаан шэрээдэ һуугаа. Буянта хаан түрэ, шажанай үйлэе зохилдуулан захиржа ябаа. 1320 ондо наһа бараа. Ламань Дод-Едба бэлэй.

Тус материал ехэнхидээ

«Агууехэ Монголой тулгуур

түрэ» гэжэ картаһаа абтаа.

9. ШИДУБАЛА ГЭГЭЭН ХААН

Үбгэ эсэгэ, абганарайнгаа Үлгы-алтан шоройе хүндэлэн, Арбан найман наһандаа Асару түрөө залгаһан угам.

Аюурбарвада Буянта хаанай хүбүүн Шидубала 1303 ондо хулгана жэлдэ түрөөд, 1321 ондо Дайдуда хаан шэрээдэ хуугаа. Содномжанцан ламатай Шидубала ехэ түрын ёһые дахаһаар шажанай үйлье голшолон захиржа байһандаа гэгээн хаан гэжэ солотой болоһон байгаа. 4 жэл хаан хуугаад, үбшэлжэ, 21-тэйдээ Шандуда наһанһаа нүгшөө.

10. ЕСҮНТҮМЭР ХААН

Юһэн сасалта хүлдээ тахяад, Юрөөл табиланда тохёоһон амин

Гэгээн хорбоодо ехэ гүрэнэйнгөө Гуламтые залгаһан угам.

Чингэмэй аха Гамалын хоёрдохи хүбүүн Есүнтүмэр 1293 ондо могой жэлдэ түрөөд, 1324 ондо Хүдөө аралда хаан шэрээдэ хуугаа. Үбгэ дээдэшүүлэй түрье шангалан барижа, шажан түрын үйлье бэхижүүлһээр ябажа, хүзэгтэн олондоо, зарим түүхээр, Арибаха хаан гэжэ алдаршаа. Бам Содном гэжэ ехэ ламатай байгаа. 1328 ондо Шандуда наһа бараа.

11. АШИДХЭВ ХААН

Эсэгынгээ гуламта бадараажа, Эрдэнтэ хүлдээ үргэлэн, Эрхэтэ түрөө гээшэлүүлжэ, Эсэгын хуудалда заларһан угам.

Есүнтүмэр хаанай дунда хүбүүн Ашидхэв 1320 ондо түрөжэ, 1328 ондо хаан шэрээдэ заларһан аад, жэл болонгүй балшардажа, эсэгынгээ хуудалые Хайсанай хүбүүндэ булалгажархиһан юм.

12. ХҮСЛЭН ХААН

Хайсан Хүлэг хаанай сэдхэл - Хара тугтаа мүргэлэн, Хас тамгаа бариһан Хамаг Монголой угам.

Хайсан Хүлэг хаанай ехэ хүбүүн Хүслэн 1300 ондо түрөөд, 29-тэйдөө хаан шэрээдэ хуужа, улас түрын, шажанай мүргэлэй талаар дээдэ үеынгөө ажаябуулгыг үргэлжэлүүлжэ эхилһээр тэрэл жэлдээ наһанһаа нүгшөө бэлэй.

13. ТҮВ ТҮМЭР ХААН

Ахынгаа шэрээ ээлжэ хуугаад, Агуу засагынь үргэлжэлүүлжэ, Дайшалхы сэргээшдээ урагшань хүтэлэн, Дайсагнаа түрээ хамгаалаа һэн.

Хайсан Хүлэг хаанай хоёрдохи хүбүүн Түв Түмэр 1304 ондо түрөөд, 1329 ондо хаан шэрээдэ хуужа, эсэгынгээ хэрэг үргэлжэлүүлжэ, агууха гүрэнөө нэгэдүүлжэ, шажанай удаха шанарыг үргэлсэжэ байба. 1332 ондо Шанду хотодо наһа бараа.

14. РЕНЧИНБАЛ ХААН

Хүслэн хаанай хүбүүн Ренчинбал 1326 ондо түрөжэ, 1332 ондо хаан болгодоод, хоёрхон нара шэрээдэ хууһанаа тэрэл жэлдээ наһа бараһан юм.

15. ТОГООН ТҮМЭР ХААН

Хаан эзэн гүүгэингээ түрье Хэбэл нэгэтэ ахын ёһоор үргэлэн,

Хамаг Монголойнгоо Хуби заяае адхаһаншые һаа, Хара Хитагта унагаалганда ороһон угам.

Ренчинбал хаанай аха Тогоон Түмэр хаан 1320 ондо мундэлөө бэлэй. Бишэн жэлдэ, 1333 ондо Дайдү хотодо ехэ хаанай оро дааба. Чингис хаанһаа захалаад, Тогоон Түмэр хаан хүрэтэр Энэдхэгэй Сахьягай ламанарай шажан дэлгэржэ байба. Тогоон Түмэрэй үедэ 1368 ондо Хитагта ехэ буһалгаан боложо, Монголой ноёрхол тэндэ дарагдаһан түүхэтэй.

16. АЮУШРИДАР БЭЛИГТЭ ХААН

Абын гуламтын хүлдые Агуужин үндэртэ үргэжэ, Хаан эсэгын хас тамгые Хамагнаа гээшэлүүлэн угам.

Тогоон Түмэр хаанай ехэ хүбүүн Аюушридар 1338 ондо түрөөд, Ии Цин хотодо 1370 ондо ехэ хаанай шэрээдэ хуугаа. Аюушридар Бэлигтэ хаан эсэгынгээ үйлэ алдууе болгоомжолон ойлгожо, үбгэ дээдэ үеынгөө жама ёһые хатуу шангаар сахин, ехэ гүрэнэй засаг хуулиие батадхан, албан татабарине шангалан, Хитадай унагаахада унахгүйгөөр тэмсэдэн, 1378 ондо тэнгэри болобо.

17. ТҮГЭС ТҮМЭР УСГАЛ ХААН

Ахын түрье залгажа, Алтан хүлдэгдөө зальбарһаар Атаа хорлодо үртэлэншые һаа, Хэтэдэ мүнхэрлэн амин угам.

Аюушридарын дүү Түгэс Түмэр Усгал (Уһан Гал) хаан 1342 ондо түрөөд, 1378 ондо морин жэлдэ ехэ хаанай шэрээдэ хуугаа. Ахынгаа жама ёһые хүтэлбэри болгон дахажа ябабашые, Хитад гүрэнэй хабшалаа, далдын гэмтэлдэ үртэжэ, 1388 ондо хорлогдожо наһа бараһан юм.

18. ЭНХЭ ЗОРИГТО ХААН

Хорлогдоһон эсэгэ хаанаа мүнхэлжэ,

Хамаг Монголоо үмэглэлэн, Хара хүлдээ хуяглажа, Хас тамгаа адхаһан амин угам.

Түгэс Түмэр Усгал хаанай ехэ хүбүүн Энхэ Зоригто 1359 ондо түрөөд, 1389 ондо хаан шэрээдэ хуугаа, 1392 ондо наһа бараа. Энхэ Зоригто хаан дүрбэн жэл шахуу эсэгын хүлдые үргэжэ, ехэ гүрэнөө захиржа, шажанай болон түрын албые зохилдуулхые оролдобошые, Хитадай албан татабариды, хашалганда абтажа, ехэ гүрэн түрээ доройтууһан гэжэ түүхэдэ ороһон байна.

19. ЭЛБЭГ НЭГЭДҮҮЛЭГШЭ ХААН

Ахын түрье залгажа, Амин хүлдээ тахяад, Хамаг уласаа захиржа, Хаанта угамаа таһалаагүй.

Энхэ Зоригтын дүү Элбэг нэгэдүүлэгшэ 1361 ондо түрөөд, 1393 ондо нохой жэлдэ хаан шэрээе эзэлжэ, зургаан жэл хууба. 1399 ондо Ойродой Батула Чинсан Үгэчи Хашха хоёр Элбэг нэгэдүүлэгшэ хааниие үзэн ядажа элэрэн, ехэ гүрэнэйнь түрье таһалха ханаатайгаар тэрэниие хороогоо бэлэй.

20. ГҮН ТҮМЭР ХААН

Элбэг хаанай хүбүүн 1377 түрөөд, 1400 ондо хаанай шэрээ эзэлээд, хоёр жэлэй удаа баһал алууһан байна.

21. ҮГЭЧИ ХАШХА ХААН

1403 ондо хаан шэрээе булимтаран абаад, 1408 ондо алуулаа.

22. ҮЛЗИЙ ТҮМЭР ХААН

Гүн Түмэр хаанай дүү хүбүүн 1378 ондо түрэлэн, 1408 ондо хаан шэрээдэ хуугаад, 1411 ондо алууһан юм.

23. ДЭЛВЭГ ХААН

Үлзий Түмэрэй хүбүүн 1395 ондо түрэлэн, 1411 ондо хаан шэрээдэ хуугаад, 1415 ондо алууһан байна.

24. АЖАЙ ХААН

Харгууцаг Дүүрэнгийн хүбүүн 1400 ондо түрэлэн, 1426 ондо хаан шэрээдэ хууһан, 1438 ондо Тогоон тайшада алууһан байгаа.

25. ТАЙСУН ХААН

Ажай хаанай ехэ хүбүүн 1422 ондо түрөөд, 1439 ондо хаан болобо. 1452 ондо хорлуулагдаа.

26. АГВАРЖИН (ЖОНОН) ХААН

Эсэгын түрье залгажа, Эрдэниин хуудалдань заларһан

Үгэ нэгэдэгшэдэй хорлодо үртэжэ, Эндүүржэ гэнэдлэн угам.

Тайсун хаанай дүү Агваржин жонон 1423 ондо мундэлөө бэлэй. 1452 ондо ехэ хаанай шэрээдэ хуужа, тэрэл жэлдээ Ойродой мэхэдэ гэнэдэжэ алууһан юм.

27. ЭСЭН (ТАЙША) ХААН

Тогоон тайшын хүбүүн Эсэн 1407 ондо түрэлэн, 1452 ондо засаг түрэ булян абаад, 1455 ондо алууһан байна.

28. МЭРКУС (ҮХЭГТЭ) ХААН

Тайсун хаанай хоёрдохи хүбүүн 1466 ондо түрөөд, 1455 ондо хаан болоһон аад, хойто жэлын алуулаа.

29. МОЛОН ХААН

Ахын түрье залгажа, Амин хүлдэгдэнь бэшэржэ, Туургата уласаа үмөөржэ, Тэнгэри болоһон баатар.

Мэркус хаанай дүү Молон хаан (Муулан) 1437 ондо мундэлөө бэлэй. Хүйстэ гуа гэгшэ 19-тэй байхадань, 1456 ондо Мууланда морёо унуулжа, ехэ хаанай шэрээдэ хууһан түүхэ бии. Түүнэй хойно Магулихай сэргээгэ сухаруулжа, тэнгэридэ сасал сасажа үгөө гэбэл: «Дээдэхи мүнхэ тэнгэри, ши мэдэ.

Дээдэхины болохо суута Богдо, ши мэдэ. Урдашни би хайн юумэ хээб. Уришни намда муу ханаба гэжэ тэнгэридэ мүргөөб. Магулихай гурбан зуун сэртгэй нюугдаба. Өөрын монгол Заргучи нэрэтэй дүүнһээн эхилэн 3 дүүнэрие байлдуулан, Муулан хааниие барижа, нохой жэлдэ 1462 ондо тэнгэри болгоһон», - түүхэ оршоно. Монголой хоорондоо эб эе эбдэрлэн нэгэ үе эхилмэй...

30. МАНДУУЛ ХААН

Эсэгэ Ажайн гурбадугаар хүбүүн,

Эзэн түрье залгаһан угам - Угамта түрөө гээшэнь үргэлһөөр

Урагайнгаа галга шэнгэлэн амин.

Харгууцаг Дүүрэнгийн хүбүүн Ажай хаанай гурбадугаар хүбүүн Мандуул 1426 ондо мундэлөө бэлэй. Хасараңайн нюрганда 1467 ондо хаан шэрээдэ хуугаа. Мандуул хаан хоёр хатантай, нэгэниинь Мандуухай гү, али ехэ хамарта Юнгэн гэжэ нэрэтэй хэн гэжэ түүхэдэ ороһон юм. Мандуухай хатанай эсэгэнь Түмэдэй Энгүд отогой Чорос-би Түмэр Чинсан гү, али ехэ хамарта Юнгэнэй эсэгэ Уйгудын Бэгэрсэн тайша хаш. Мандуул хаан ехэ шэрээдэ хууһанайнгаа хүүлдэ 1467 ондо тэнгэридэ мордоо. Тэрэнэй шарилые Мау үндэртэ онгоһон гэлсэдэг.

31. БАТМҮНХЭ ДАЯН ХААН

Хаан түрын хүлдые үргэлэн заяан,

Харачуаг тайжын амин хүбүүн,

Хамаг Монголоо абарха ухаан,

Хаан түрөө залгаһан угам.

Баянмүнхэ жононгийн хүбүүн 1464 ондо түрөө. Мандуул хаанай Мандуухай хатан зарлигаараа 1467 ондо Батмүнхые хаан шэрээдэ хуугаад, өөрөө захиржа байһан юм. Батмүнхэ даян хаан арбан хоёр түмэдые арбан хоёр халхатай нийлэгты гэжэ зарлиг буулгаад, ехэ гүрэнөө батадхаһаар 37 жэл хаан шэрээдэ хуужа, 1517 ондо 54 наһатайдаа тэнгэри болоо бэлэй.

32. БАРС БУЛАД САЙН АЛАГ ХААН

Хамагые захирһан ухаанта эсэгынгээ

Хаан түрье залгаһан амин, Эсэгын жама ёһые дахажа,

Эзэнтэ уласаа захирһан угам.

Батмүнхэ даян хаанай гурбадугаар хүбүүн 1488 ондо түрөжэ, 1517 ондо Баруун Түмэдтэ ехэ хаанай шэрээдэ хуугаад, эсэгын жама ёһо дахажа, гүрэн түрөө захиржа ябаһаар 1519 ондо мүнхэрөө бэлэй.

33. БОДИ АЛАГ ХААН

Үбгэ эсэгын ехэ гүрэншье үргэлэн хүлдэгдэнь тахижа,

Удамаа залгаһан амин, Уласаа үмэглэлэн угам.

Батмүнхын хүбүүн болохо Түр Буладай ехэ хүбүүн 1505 ондо мундэлөөд, зүүн гурбан түмэнөө абажа, найман сагаан гэртэ мүргэжэ, 1520 ондо ехэ хаанай шэрээдэ хуугаад, эсэгын жамаар түрээ үмэг-

лэжэ ябаһаар 1547 ондо Жодолун үндэртэ тэнгэри болоо.

34. ДАРАЙСУН ГҮДЭН ХААН

Эсэгын түрье залгажа, Түрээ түбшэдхэн захирһаар Тахил шүтээнгээ зальбаржа, Тулгата уласаа жаргууһан угам.

Боди Алаг хаанай ехэ хүбүүн Дарайсун Гүдэн 1520 ондо түрэлэн, 1538 ондо хаан болоһон байна. Тэрэ хаанай үедэ түрэ түбшэн, хүн зон нэгэдэжэ, зургаан ехэ уласаа тэрэ энхэ амгалан жаргуулба. Гүдэн хаанай хүбүүд Хүхчэдэй тайжа, Дурал ноён, Зоригто тайжа, Бүгүү тайжа гэгшэд байһан юм. Дарайсун Гүдэн хаан 19 жэл хаан шэрээдэ хуужа, 38 наһандаа 1557 ондо могой жэлдэ нүгшөө юм.

35. ТҮМЭН ЗАСАГТА ХААН

Эсэгын түрье залгажа, Эрдэни шажанай номые үргэн,

Эртэнэй үһөөтэнь номгодохоһоор

Эрхэтэ түрөө абарһан угам.

Дарайсун Гүдэн хаанай ехэ хүбүүн Түмэн засагта хаан 1539 ондо түрөө бэлэй. 1558 ондо ехэ хаанай шэрээдэ хуугаа. Тэрэнэй үедэ эрдэни шажанай номые хүзэгтэн ехэтэ үйлэдэжэ, буян хуряжа наманшалжа байба. Тэрэ урданһаа наша үһөөтэ Хитад уласые дайлажа ябаа. 1592 ондо наһа бараа.

36. БУЯН СЭСЭН ХААН

Эрдэниин ном сахиусандань зальбараад,

Эсэгын түрье залгаһан, Шагжа-Мүнише бэээрнь залажа,

Шажан, түрөө гээшэлүүлэн угам.

Түмэн засагта хаанай ехэ хүбүүн 1555 ондо түрөө, 1593 ондо ехэ хаанай шэрээдэ хуугаа. Тэнгэриин ехэ хүшөөр Монгол Түбэд, Хитадые эрхэдэ оруулжа, Пагба ламын ашаар шажан дэлгэрүүлэе юм. Тогоон Түмэрһөө хойшо шажан таһаржа, монголшууд нүгэл хилэнсэдэ абтажа байгаа ха юм. Тиигэжэ наран мэтэ лама хаан хоёрой ушарһанай ашаар бултадаа арбан буян эдлэгты гэжэ тэрэ айладаба. Буян сэсэн хаан шажанай номуудые ехэтэ дэлгэрүүлжэ, Тайсун хаанай урдан алданан тамгыс абажа, энхэ амгалан амаруулаад, 1603 ондо тэнгэри болоо бэлэй.

37. ЛИГДЭН ХУТАГТА ХААН

Хара хүлдэгдэ тахил тугаа Хүхэ тэнгэридэ үргэлһөөр

Хас хүстэ тамгаа Хаан шэрээдэ залгаһан

Хамаг Монголой амин, Хаан эзэн Чингэсэй угам

Хутагта Лигдэн хэтэдэ оршомой.

Буян сэсэн хаанай хүбүүн болохо Мангус тайжын хүбүүн Лигдэн хутагта 1592 ондо түрөө бэлэй. 1604 ондо ехэ хаанай шэрээдэ хуугаа. Эзэнтэ Монгол уласай Богдо Чингисэй изагуурай хүүлшын ехэ хаан бэлэй. 30 жэл хаан хуужа, 1634 ондо наһа бараа.

К 800-летию Монгольской империи ЧИНГИСХАНА ГЕНИАЛЬНЕЙШИЙ ЧЕЛОВЕК ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ

В этом году в Улан-Баторе Российским центром науки и культуры был объявлен конкурс сочинений, посвящённых 800-летию образования Великой Монгольской империи. Студентка юридического факультета Улан-Баторского филиала Бурятского государственного университета М.Ганцэцэг представила своё видение жизни и деятельности Великого Чингисхана. Ганцэцэг — монгольская бурятка, русский язык изучает третий год. Она впервые подготовила работу на русском языке, и тем ограднее, что её сочинение вошло в 10-к лучших. На мой взгляд, её статья может вызвать интерес у читателей Бурятии.

Бутидма Зыдрабын.

Во-вторых, Чингисхан был человеком, верящим в великую скорость и силу, он был главой кочевого народа. Судьба кочевого народа зависит от их скорости развития. Кочевники двигались соответственно укладу такой жизни. Поэтому оседлая цивилизация становилась на колени перед войсками Чингисхана. Этот факт соответствует мнению Жан-Жака Руссо: "Кочевник отделённый от природы, считая, что есть один мир, одна земля, захватывал страну за страной, оседлые народы, повторно их восстанавливая и тем самым, способствуя ускорению развития человечества".

В-третьих, Чингисхан придавал большое значение системности и эффективности структуры. Война происходит на основе накопленной силы.

Конечный результат битвы зависит от способности использования умения людей собравшихся на поле битвы. Кроме того, Чингисхан прекращал грабежи и разбавил внутри государства и создавал новые условия для здоровой конкуренции, путём организации новых форм сотрудничества и включения их в одну систему.

В-четвёртых, Чингисхан основал систему доверия между коллективами. Здесь действовал такой принцип, что каждый должен полностью выполнять свою функцию в коллективе, в противном случае определял сам свою вину.

Интересен следующий факт: Чингисхан, открывший новую форму развития человечества и сыгравшей важную роль при создании международной экономической и культурной интеграции путём объединения запада и востока, написал до своей смерти письмо к "бумба" Чань-Чунь идеи Дао: "Я постарался держать всё в порядке и не имел времени наряжаться, носил одну и ту же одежду и питался вместе с табунщиками и пастухами." Это поистине показатель простого характера величайшего человека.

Знаменитый учёный Лев Гумилёв писал, что мы должны правильно оценить разум и способность нашего предка. Он не создал антисистему, которая губит мировоззрение человека. Он обращался к соседним народам

независимо от их особенностей и отличий. Для этого он выдержал в многолетней борьбе за укрепление отношений с другими государствами, а не за их уничтожение. А в трактате "Мэн-да Бун-лу" государства Сунн написано, что "Чингисхан был человеком смелым, терпеливым и милосердным, верующим в синее небо и священную землю, оценивающим веру и справедливый характер человека". Это заключение не противоречит вышесказанным мнениям Льва Гумилёва.

Хотя Чингисхан был гениальным вождём, полководцем, мне кажется, что он выглядел не как герой сказки. Если приоткроем историю, есть запись царицы Хулан о Чингисхане про их первую встречу. Здесь написано, что он был человеком с узкими глазами, невысокого роста, немножко горбатым и кривоногим. Когда я увидела его он мне не понравился, но всё равно я приехала с целью встретиться с Чингисханом, зная что нет обратного пути".

Хотя великий царь был низкорослым, у него был светлый ум, мышление на уровне мира, не знающая границ. По мнению Д.Неру: "Монголы одерживали победу на поле битвы благодаря не количеству, а дисциплине и организованности. Победы непосредственно связаны с удивительным талантом полководца Чингисхана. Несомненно, он был гениальным вождём в мировой истории, если сравнивать Александра Македонского и Юлия Цезаря с Чингисханом, то они выглядят рядом значительно слабее. Чингисхан не только сам был великим полководцем, но и воспитателем многих удивительных военачальников". Многие учёные разных стран изучали искусство войны средневековой Монголии, но не придавали значение изменениям в сфере экономики во время правления Чингисхана.

Чингисхан наблюдал за малоэффективным использованием бумажных денег в государстве Сун, не имеющих особой ценности при товарообмене. Он издаёт указ для улучшения купли-продажи деньгами о создании первых бумажных денег, имеющих гарантии ценности. До это-

го в 1209 году Чингисхан принял указ о производстве золотых монет, создав тем самым предпосылку для использования бумажных денег. В 1229 году указом Чингисхана и под руководством князя Бор мастера разных стран начали производить первые бумажные деньги. При использовании денег на рынке они стали представлять большую ценность и люди смогли получить значительные доходы.

Этот факт отмечен историками. Современные ученые и бизнесмены США с большим интересом изучают искусство руководства Чингисхана.

Ким Жон Ре, изучающий историю тысячелетия, написал, что "Чингисхан и его битвы создали федеративное государство мирового уровня, уничтожали различия между двумя цивилизациями - запад и восток, объединяя Мир".

Война имеет свои законы, она не принимает слабых. Мы должны правильно оценить и понять причины войны. Если увидать историческую ситуацию возникновения войны, мы сможем намного ближе приблизиться к истине.

Я думаю, будет правильным в конце своего сочинения сделать предположение - существовало ли татаро-монгольское иго.

Российские историки и профессоры Г.Губайдулин и Х. Юсупова в своей книге "Под игмом татаро-монголов" пишут, что: "Если татаро-монголы эксплуатировали Россию в течение многих веков, то они должны были стать богатыми, сильными и иметь капитал". Лев Гумилёв утверждает тоже самое.

Я очень люблю историю Монголии, интересуюсь жизнью великого Чингисхана. Возможно, я не смогла на нескольких страницах выразить все свои мысли и суждения. Но, тем не менее, закончить своё сочинение я хочу словами Чингисхана: "У каждой страны есть периоды расцвета и падения".

Действительно, Монголия знала и лучшие, и трудные времена. Я думаю, при правлении Чингисхана наша страна прожила период взлёта, а сейчас находится на пути нового подъёма и возрождения.

М. ГАНЦЭЦЭГ.

Газета "Вашингтон пост" США по результатам социологического опроса назвала гениальнейшим человеком тысячелетия Чингисхана. В номере от одиннадцатого декабря 1995 года "Вашингтон пост" было опубликовано, что "самым большим событием прошедшего тысячелетия - можно считать появление только одной чистой нации, сумевшей доказать свою силу и мощь, создавшей обширную свободную торговую зону на территории Европы и западную цивилизации. Всё это было создано умом и силой одного человека - великого монгола Чингисхана".

Японский монголовед Окада Хидакиро утверждает, что "Чингисхан помог выйти миру из средневековья к цивилизованному обществу". Но известный в нашей стране поэт Расул Гамзатов считает, что "Чингисхан был гениальным убийцей тысячелетия".

Таким образом, деятельность Чингисхана воспринимается крайне противоречиво, но его хорошие деяния, несомненно, оцениваются очень высоко. На мой взгляд, сегодня крайне важно правильно оценить с современной точки зрения, кто он - Чингисхан - и каким человеком был.

Для этого рассмотрим страницы его биографии. По мнению монгольских учёных и монголоведов разных стран, этот великий человек родился на берегу реки Онон в местности "Долуун болдог". Чингисхан был самым умным и бодрым из четырёх сыновей Есүхэй батора и Оэлуи. Поэтому враги их рода, решив, что в будущем он может представлять для них опасность, захватили его в плен.

Американские и английские исследователи маркетинга считают Чингисхана выдающимся руководителем и лучшим менеджером, а не захватчиком. Рассмотрим доказательства:

Во-первых, Чингисхан удивительно находчивый человек. Его находчивость была направлена на достижение только хорошего результата, примером может послужить история с похищением царицы. В его жизни были времена, когда он оказывался слабым и бессильным. Но Чингисхан не отчаивался. Будучи в таком состоянии, он решает не просто вернуть царицу, но и завоевывает все территории врагов. Таким образом, он умел выходить из любых трудных ситуаций, решая не только поставленную задачу, но и при этом добивался ещё больших результатов.

Из триптиха «Чингисхан» народного художника Бурятии И.Г. Налабардина

«Бурядай омогорхол - СССР-эй арадай артистнар»

Нийслэл хотын М.Н.Хангаловой нэрэмжэт музей соо нымь выставкэ нээгдэбэ. Энэ выставкын нээлгэндэ мэдээжэ артистнарай түрэл гаралнууд, нютагархид, олонийтын ажал ябуулагшад олоороо суглараа.

- Алас Дурна зүгнөө Урал шаар хүрэтэр гүрэн түрын энэ этэ нэрэ зэргэнүүдтэ 17 хүн хэргэн гээшэ. Тэдэнэй дундаһаа найман хүнийн - Буряад оронһоо, - гэжэ Буряад Республикын Соёлой болон олондо мэдээсэл тараадаг хэргэсэлнүүдэй министр В.Б.Прокопьев онсолон тэмдэглэ. - Тиймэһээ «Алтарганада» ерэнэн холо ойрын айшадтаа түрэл арадайнгаа искусствын одо мүшэдэе заатагүй харуулха ёһотойбди.

Дарханай уран гартайшуул артистнарай портредүүдэе хэһэн

байна. Энэ ехэ хэрэгтэ Эрдэнэт хотодохи Россия Федерацийн вице-консул Геннадий Николаевич Манжуев аргагүй ехэ тухаламжа үзүүлэ. Гадна энэ выставкэдэ артистнарай дансанууд олоной хонирхол татаха гэжэ ханамаар.

Суута артистнарай зүжэг нааданайн хубсаһа харахадаа, тэдэнэй тайзан дээрэ харуулан образүүдын гансата ханагдамаар. Артистнарай нэрэнүүдэе тэмдэглэбэл: Бурядай оперо болон баледэй театр байгуулагша, режиссер Гомбо Цыдынжапов (1905-1980 он), Бурядай драмын театрай суута актриса Мария Степанова (1916-1983 он), үндэһэ яһатанайнай ялас гэмэ хүгжэмшэн Бау Ямполов (1916-1989 он), Бурядай баледэй омогорхол Лариса Сахьянова (1930-2001 он),

алдар суута оперно дуушад Лхасаран Линховоин, Ким Базарсадаев, Дугаржап Дашиев. Уласхоорондын вокалистнуудай гурбан конкурсын лауреат, ханхинуур сопрано хоолойтой, Зүүн Сибирийн Гүрэнэй соёлой ба искусствын академин профессор Галина Шойдагбаевагай дүрэ зурагаар энэ гайхамшагта понин экспозици түгэснэ.

М.Н.Хангаловой нэрэмжэтэ түүхын музей саашадаашье түрэл оройнонгоо баялж, баян түүхэ нарин нягтаар абажа, хадагалжа, мүн арад зонойнгоо дунда гэгээрүүлгын ажал хэрэгтэ таһалгаряагүй дүүргэжэ байха гэжэ найдамаар.

Надежда ГОНЧИКОВА.

1 июля	Банзаргаша	Нач. 9 ч.
2 июля	Алтан Гэрэл, далагатай	Нач.9 ч.
3 июля	Отошо, нуга намши (за упокой)	Нач.9 ч.
5 июля	Жадамба	Нач.9 ч.
7 июля	нуга намши (за упокой)	Нач.9 ч.
8 июля	Цэдо (за долголетие)	Нач. 9 ч.
9 июля	Намсарай (финансовое благополучие)	Нач. 9 ч.
10 июля	нуга намши (за упокой)	Нач.9 ч.
11 июля	Ламчог Нинбо	Нач. 9 ч.
	Лэважин	Нач. 14ч.
12 июля	Бэрийн заһал (дл.я молодоженов)	Нач. 9 ч.
13 июля	Сундуй	Нач.9 ч.
14 июля	Лусад (ритуал почитания хозяйна воды)	Нач. 11ч.
15 июля	Заһалай найман ном	Нач. 9 ч.
16 июля	Алтан Гэрэл, далагатай	Нач.9 ч.
17 июля	нуга намши (за упокой)	Нач.9 ч.
20 июля	Юм, Нити, Додигалсан	Нач.9 ч.
21 июля	нуга намши (за упокой)	Нач. 9 ч.
22 июля	Лусад (ритуал почитания хозяйна воды)	Нач. 11ч.
23 июля	Намсарай (финансовое благополучие)	Нач. 11 ч.
24 июля	Арбан Хангал (Гомбо, Гонгор, Шагдар, Шойжал, Лхама, Сэндэма, Шалши, Намсарай, Жамсаран, Цанба сахюусанууд хурагдаха)	Нач. с 8.30 до 16.30 ч.
25 июля	Мандал Шива	Нач. 9 ч.
27 июля	Лхарзай Табан Хаан	Нач. 8 ч. Нач. 13 ч.
28 июля	Майдар хурал - Ганжур	Нач. 9 ч.
29 июля	Майдар хурал (в этот день все верующие имеют редкую возможность поклониться и получить благословение от Драгоценного Нетленного Тела Хамбо ламы Д-Д.Итигэлова)	
«Эрын Гурбан Наадан» - дасанай найр после хурала.		Нач. 9 ч. до 21
30 июля	Майдар хурал - Гомбо, Лхама, Жамсаран.	Нач. 9 ч.
31 июля	нуга намши (за упокой)	Нач. 9 ч.

АМАРШАЛГА

Түнхэнэй аймагай Охор-Шибирь хууринда Замурайн Дагбын бүлэдэ 75 жэлэй саада тээ Нина басаган түрөө бэлэй. Нургуулиа дүүргээд, багшын мэргэжэлтэй болохо эрмэлзэлтэй багшанарай училищида орожо, 1953 ондо дүүргэ хэн. Тоорын дунда нургуулида зууршалагдажа, жэл хүдэлхэнэйнгөө һүүлээр 1954 ондо дээдэ нургуулида ороһон юм. Тэндээ нуража байха үедөө нютагайнгаа сагаахан шарайтай Намсарай хүбүүнтэй уулзажа, дуранай охиндо абтаһан юм. Уданшьегүй 1959 ондо дээдэ нургуулиа дүүргээд, инаг гансахандаа хадамда гараа хэн. Хани нүхэртээ 5 үхибүүдэ үргэжэ, хулын дүрөөдэ, гарын ганзагада хүргэһэн. Олон аша гушанартай болонхой юм.

Нина Дагбаевна Жэмхэгэй дунда нургуулида 40 гаран жэл соо хүдэлхэ үедөө ямар олон үхибүүдтэ ород хэлэнэй эрдэм бэшэг заһан гээшэб.

Үхибүүдэй, нютаг зонойнгоо дунда хүндэтэй, ажалдаа амжалтатай, урагшаа ханаатай ехэ бэрхэ багша ябаһан.

Мүнөө хүндэтэ эжы Нина Дагбаевна Байминова 75 наһанайн ойн баяраар үнэн зүрхэнһөө амаршалаад:

Налгай зантай энхэргэн эжы Танаа, Нам заабаритай хүгшэн эжы Танаа Үнгэтэ дэлхэйгэ түрэнэн үгэрөөртнай амаршалаа, Ажабайдалтай али бүгэдын найханиие хүсэе, Азатай жаргалтай ажаһуухыетнай үресе.

Үхибүүдын, аша гушанарын.

XVII ЖАРАНАЙ ГАЛ УЛААН НОХОЙ ЖЭЛ НАЖАРАЙ ДУНДА ХҮХЭ МОРИН НАРА

Буряад литэ	8	8	9	10	11	12	13
Европын литэ	3	4	5	6	7	8	9
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабба Лара понед.	Нягмар Марс вторник	Лягда Меркури среда	Пурдэ Юпитер четверг	баасан Солдон пятница	бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	харагшан Могой	хүхэ Морин	хүхэгшэн Хонин	улаан Бишэн	улаагшан Тахья	шара Нохой	шарагшан Гахай
Мэнгэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара
Һүчүдал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон	хиу

Гарагай 2-то шэнын 8 (июлиин 3). Дүйсэн.
Харагшан Могой, 2 хара мэнгын, шоройдо нуудалтай үдэр.
Бурханда мүргэхэ, лусууд, тэнгэри тахиха, дасанай, субаргын һуури тахиха, тэдэниие бодхоохо, арамнайлаха, номнол хэхэ, тэрэниие шагнаха, уга наһанай ном уншуулаха, шэрдэг бүрихэ, нүүхэ, эльбэ сараха, ада шүдхэр зайлуулаха, хараал дараха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэбэшье гэрэй һуури тахиха, модо сабшаха, эм найруулаха, гэр-һээ хэрэглэл гаргаха, гүрэм уншуулаха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха мэтын үйлэнүүдэ хорюултай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, наһан ута болохо.

Гарагай 3-да шэнын 8 (июлиин 4). Энэ нарада 8-най дүйсэн Үдэрнүүдэ дабхасадаба.
Хүхэ Морин, 1 сагаан мэнгын, мэртэ нуудалтай үдэр.
Бурханда мүргэхэ, зальбарха, лусууд тахиха, модо сабшаха, аршаанаар бээ арюудхаха, ада шүдхэр зайлуулаха, номнол хэхэ, буян үйлэдэхэ, хээрэ ажал хэхэ, үзэг шудалха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Зүгөөр замда гараха, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, үхибүү хүдэд оруулаха, бага хүүгэдэ гэрнээ холо эльгээхэ мэтын үйлэнүүдтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, наһан ута болохо.

Гарагай 4-дэ шэнын 9 (июлиин 5).
Хүхэгшэн Хонин, 9 улаан мэнгын, огторгойдо нуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, бисалгал үйлэдэхэ, үзэгтэ нураха, зурхай шудалха, номнол хэхэ, буян хэхэ, эм найруулаха, дайсаниие дараха, далага абаха, уга наһанай ном уншуулаха, гүрэм уншуулаха, эльбэ дараха, хубсаһа эсхэхэ, абанаа бусааха, гараг бэрхихэ, айраг халааха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэхэ зуура гэрлэхэ, замда гараха, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, нүүхэ мэтын үйлэнүүдэе тэбшэхээр.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, зол ушарха.

Гарагай 5-да шэнын 10 (июлиин 6). Бада-Самбаавын Үдэр.
Улаан Бишэн, 8 сагаан мэнгын, уһанда нуудалтай үдэр.
Бурханда мүргэхэ, бурхан, үндэр сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, абанаана бусааха, түр-мэрөөр уранай зүйл бүтээхэ, сан тахиха, амгалан байдалтай түлөө ном уншуулаха, наһа утадхаха, аршаанаар бээ арюудхаха, эм найруулаха, хадаг тахиха, номнол хэхэ, шагнаха мэтын хайн үйлэнүүдэе үйлэдэхэ шухала.

Харин хүншүү хөрбоһо гаргаха, заһаһа бариха, ехэ уһа галха мэтын үйлэнүүдэе хэжэ болохогүй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, бэын тамир хайжарха.

Гарагай 6-да шэнын 11 (июлиин 7).
Улаагшан Тахья, 7 улаан мэнгын, хада уулада нуудалтай үдэр.
Бурханда мүргэхэ, бурхан, үндэр сахюуса, тэнгэри тахиха, лүн абаха, Наранда, нарада, бусад юртэмсэнүүдтэ шүтээхэ, хурим түрэ хэхэ, эм найруулаха, худалдаа наймаа эрхилхэ (хада уулын хорюул заһуулаад), бурханай шэ-

рээдэ Мандал тахиха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Зүгөөр хубсаһа эсхэхэ, худаг малтаха, замда гараха, мал үүсэхэ, ехэ хэрэг эхилхэ мэтын үйлэнүүдэе сээрлэхээр.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, ухаан һонор болохо.

Гарагай 7-до шэнын 12 (июлиин 8).
Шара Нохой, 6 сагаан мэнгын, модондо нуудалтай үдэр.
Бурханда мүргэхэ, зальбарха, балин шатааха, уранай онол арга шудалха, модо пуулгаха, гэрэй һуури тахиха, далага абаха, нүглөө наманшалха, модо нуулгаха, аршаанаар бээ, үхибүүдээ арюудхаха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэхын хажууда юумэ бузарлаха, хүниие үзэн ядаха, модо отохо, замда гараха, нүүхэ, үһээ угааха мэтын үйлэнүүдтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 1-дэ шэнын 13 (июлиин 9).
Шарагшан Гахай, 5 шара мэнгын, хиндэ нуудалтай үдэр.
Сангарил хураха, үргэл мүргэл хэхэ, дасан (дуган), субарга, сэргэ бурхан арамнайлаха, уга наһанай ном уншуулаха, далага абаха, бисалгал үйлэдэхэ, бээ, үхибүүдээ аршаанаар арюудхаха, баярта ушараа тэмдэглэн найрлаха, тариннууды олоор уншаха, номнол хэхэ, бурханай ном оршуулаха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэхэ зуура худалдаа наймаа эрхилхэ, газар хахалха, нохой худалдажа абаха зэргын үйлэнүүдэе тэбшэгтэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, шэг шарай сэбэр болохо.

«ҮРГЭН ЕХЭ ДЭЛХЭЙ» ЭНЭЛ ДАА!

«Алтарганын» найхан һайндэр июниин 11-һээ манай Бурядай нийслэл хотодо тэмдэглэгдэжэ эхилэнхэй. Тийн хотын музейнүүдээр үзэсхэлэнтэ найхан выставкэнүүд зоной үзэмжэдэ табигдана. Мүн һайхан Байгаалин музейн дэргэдэ «Үргэн ехэ дэлхэй» гэхэн выставкэ үнгэрөө.

Музейн газар сугларһан зон ехэ хонирхолтой, шэдитэ онтохон мэтэ үйлэ харабад. Бурядай түүхэ домогуудай дүрэнүүд: Эсэгэ Малаан Баабай, Буха-ноён, Хун Шубуун гэхэ мэтэд гэнтэ амидыгаар арад зондоо буужа ерэнэн мэтэ байба. Буряад дэгэлээ үмдэнхэй, гоё зүүдхэлнүүдээ зүүһэн байгаалин музейн ахамад мэргэжэлтэн В.Д.Степанова сугларагшадые буряад ёһо заншалнуудай дээжэтэй танилсуулан, айлшаниие хайшан гээд уртадаг бэ гэжэ харуулаһаниинь, зондо, багахан хөөрхэн хүүгэдтэ тон хонирхолтой байгаа юм.

Һүтэй ногоон сайһаа амсажа, айлашад һэеы гэр орожо, үзэсхэлэнтэй танилсабад. Тэндэ ехэ зохид, уужам. Гал гуламтага тахиха гэхэн газартань уга гэгшын ногоон набаһатай модон табигданхай. Тэрэ дэлхэй түбин гурбан газарые харуулаа: дээдэ, дунда, доодо. Хажуудань мориной эмээл табяатай. Һэеы гэр соохи ханаар Буряад Республика тухай стэндүүд, зурагууд олол. Тэрэниинь хонирхожо уншажашье байхаар. Ийшээ орожо ерэнэн хүн буряад орон тухайгаа мэдэсээ улам дээшлүүлнэ гэж наа, ехэ алдуу болохогүй.

Янжама ЖАПОВА.
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Арадай хүндэтэй багша, «Арадай уран гартан» гэхэн нэрэ зэргэтэй мастер, Бурядай Уран зохиолшодой холбооной гэшүүн, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэмэрилэгшэ, «Буряад үнэн» сонинной эдэбхитэй штатнабэшэ корреспондент, «Бурядай түүрү хүнүүд» гэхэн конкурсын лауреат, буряад ёһо заншалаар олон номуудай автор **АБИДУЕВА**

Сэрсэгма Батожаргаловнагай саһаа урид наһа бараһан ушараар гэр бүлэдэнь, дүтын зондо «Буряад үнэн» хэблээй байшангай коллектив, Бурядай Уран зохиолшодой холбоон гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Эрхим багша, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэмэрилэгшэ, Буряад Республикын Уран зохиолшодой холбооной гэшүүн, «Арадай уран гартан» гэхэн нэрэ солотой мастер, Буряад орондо арадай ёһо заншал дэлгэрүүлэгшэ **АБИДУЕВА**

Сэрсэгма Батожаргаловнагай наһа бараһан ушараар гэр бүлэдэнь, түрэлхидтэнь Буряад Республикын нураасалай болон эрдэм ухаанай министрствын дэргэдэхи гүрэнэй эмхи зургаан - «Бэйлг» хэблэл гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

ЗАХААМИН - БУРЯАДАЙ ЗАЛАА НЮТАГ

«Заха холын Захаамин» гүүлүүдэгшье наа, хөлье холо гэнгүй, түрэл арадайнгаа түүхэ, соёл, хэлэ бэшэг, ёно заншал нэргээхэ, буряад угсаатанайнгаа гал гуламтые, хүр нүүдые, хии морине дэшэнь үргэхэ зорилготойгоор Улаан-Үдэдэ үнгэргэгдэхэ «Алтаргана-2006» гэхэн Бүгэдэ буряадай фестивалда 500 гаран хүн Захаамин аймагһаа ербэ. Уран гартай мүнгэшэ, алташа дархашуул, урданай болон мүнөө үеын дуу, ёохор хатар, үльгэр домог мэдэхэ, бэлигтэй

зон, гоё найхан хатан дангинанар, солбон, шуран спортсменүүд түрэл нютагаа түлөөлхэ, ана-мана мурьсэхэ. Захаамин аймаг аल्पше талаараа түрүү юм. Социална, экономика байдлаашье урагшатай, ульхатай, аймагуудай хорилдоондо ходол эрхимлэжэ байдаг. Гэхэ зуура соёлой талаар бусадһаа бүришье булюу гээд тэмдэглэмээр. Экономикын болон соёлой талаар республиканска тусхай хэмжээнүүдые нээхэ эрхэ Захаамин аймагтал нэн түрүүн олгогдодог заншал һүүлэй үедэ тогтонхой.

Аймагтай захиргаанай толгойлогшо В.В.Аюшеев уялгата гол ажалаа жэншэдгүй хэжэ ябаханаа гадуур хонгоодор угай нэгэдэлье толгойлдог, угаа ехэ, харюусалгатайшье ажалтай юм.

Захаамин хангаймнай дуугаа эдэлүүлээр, хүгжмөө ханхинуулаар хүржэ ербэл «Алтарганада». Эгээл бэлигтэйшүүдэ, эгээл эдэбхитэйшүүдэ - амар мэнд!

Бэлигма ОРБДОЕВА.

Номууд - «АЛТАРГАНАДА» бэлэгүүд

«Агын үнэн» гэхэн Хэблэлэй байшан буряад арадай ёно заншал, нютагай түүхэ тухай ном «Уласхоорондын «Алтаргана - 2006» фестивалиин урдахана хэблэжэ гаргаба.

Тэрээн соо Д.Ц. Цыренданиевай бэшээн Сүүгэл дасанай түүхэ, яаж бодхоогдоһон тухай утшажа болоно.

Буряад Республикын арадай поэт А. Жамбалоной «Уян сагаан буян» гэхэн шүлэгүүдэй согсолбори хэблэлдэ гараһан номуудай тоодо бии. Шүлэгүүд соонь гол түлэб буян үйлдэлгэ тушаа. Ном олон үнгэтэ фото-зурагуудтай, хатуу гадартай.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай ветеран Ю.Ц. Раднаев түрэхэн нютаг тухайгаа бэшэдэг авторнуудай нэгэн юм. Нютагархиндаа зориулагданан номдонь Агын Дулдуртын аймагай Шандали нютагай хүгжэлтэ болон тэндэхэ зон тухай хэлэгдэнэ.

«Агын үнэн» гэхэн Хэблэлэй байшангай директор Батор РЫГЗЫНОВ.

НЮДЭНЭЙ ШЭМЭГ - МҮНГЭН БҮТЭЭЛНҮҮД

Буряадай Түүхын музей соо эдэ үдэрнүүдтэ Буряад ороной алташа, мүнгэшэ дархашуулай уран бүтээлнүүдэй выставкэ дэлгэгдэбэ.

Бүгэдэ Буряадай хайндэрэй үедэ манай эндэхэ уран гартанай дүй дүршэл, шадабари олоной үзэмжэдэ харуулагдахань.

Урданай мүнгэн бэһэнүүд, даруулганууд, эхэнэрэй зүүдхэлнүүд эндэ элбэгээр табигданхай. Мүнгэн зүйлэй бүтээлнүүд үни урда сагһаа эхи абанан түүхэтэй. Тиммэхэ эдэ бүтээлнүүд буряад зоной уг изагуурай түүхэ гэршэлэнэ. Мүнөө үеын уран зураашад, уран дархашад, искусствоведүүд энэ урданай түүхэ, ёнодо һүүлэй үедэ ехэ анхарал хандуулдаг болонхой, - гэжэ мэдэжэ искусствоведа Инесса Ильинична Соктоева выставкын нээлгэн дээрэ хэлээ.

Эндэ дэлгэгдэһэн эхэнэрэй мүнгэн гоёолтоноуд ямаршье эхэнэрэй зүрхэ хүдэлгэмөөр. Фестивалиин үедэ Түүхын музей ерэхэн зон гоё бүтээлнүүдые, гарай бэлэгүүдые худалдан абаха аргатай.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директор - ахамад редактор
А.А.АНГАРХАЕВ.
Редактор Г.Х. ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, С.Г.ЕФИМОВ, И.Б.ДАГБАЕВ, В.Б.ПРОКОПЬЕВ, М.В.КАЛАШНИКОВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОТОНОВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Т.В.САМБЯЛОВА (генеральна директорэй 1-дэхи орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (редакторай орлогшо), Т.Б.ГЫРГЕНОВА (харюусалгата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.

Манай адрес:
670000, Улаан-Үдэ хото,
Каландаришвилиин үйлсэ, 23,
Хэблэлэй байшан
"Буряад үнэн".
E - mail:
unen@mail.ru

Газетэ хэблэлэй 6
хууданан хэмжээтэй.
Индекс 73877.
Хамтын хэлэг - 31040.
Хэблэлдэ
тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн
ОАО-до бэлэн диапозитивүүдхэ
газетэ 6535 хэлэгээр хэблэгдээ.
Директорайнь телефон: 21-40-45.

Б-0165-дахы номертойгоор
бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершины» журналуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутадай ажабайдалай болон олонитын хүдэлмэрин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерин - 21-23-67.

Редакцияда ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрэнүүдэй бэшэгис хазгайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин нанамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.